

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNİN ULUSAL KİMLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KAHRAMAN BOZKURT

ANABİLİM DALI : SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
PROGRAM : SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER

DANIŞMAN: DOÇ. DR. YILMAZ BİNGÖL

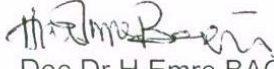
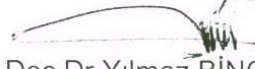
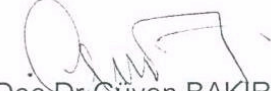
KOCAELİ 2007

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNİN
ULUSAL KİMLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan: Kahraman BOZKURT
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu Tarihi ve No: 26.09.2007-2007/22

Doç.Dr.H.Emre BAGCE Doç.Dr.Yılmaz BİNGÖL Yrd.Doç.Dr.Güven BAKIREZER

KOCAELİ 2007

ÖNSÖZ

Yüksek Lisans öğrenimim ve hazırlamış olduğum tez çalışması, hem akademik anlamda birikim edinmemi, hem de bilgiye ulaşma ve bilginin bilimsel araştırma metot ve tekniklerine uygun olarak sunulması konusunda tecrübeler kazanmama olanak sağlayarak akademik kariyerimde çok önemli bir yer tutmuş olacaktır. Gerek kaynaklara ulaşılması ve gerekse araştırmanın uygulama kısmında yaşanan tüm zorluklara rağmen, öğrenmenin ve edinilen bilginin paylaşılmasının verdiği haz ile bu çalışmayı tamamlamaktan mutluluk duymaktayım.

Bu zorlu çalışmanın her aşamasında bilimsel katkı ve yardımlarını esirgemeyen tez danışmanım Doç.Dr.Yılmaz BİNGÖL'e özveri ve sabırlarından dolayı teşekkür ediyorum.

Çalışmam sırasında bana zaman yaratan ve desteğini esirgemeyen eşim Sevcan BOZKURT'a ayrıca teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV-VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	IX
GİRİŞ.....	1

BÖLÜM I

ULUSAL KİMLİK VE ULUSÇULUK KURAMLARI

1.1. Kimlik.....	5
1.2. Ulusal Kimlik.....	6
1.3. Ulusçuluk	8
1.4. Ulusçuluk Kuramları.....	13
1.4.1. İlkçi Yaklaşım.....	13
1.4.2. Modernist Yaklaşım.....	14
1.4.2.1. İnşacılar.....	15
1.4.2.2. Araçsalcılar.....	16
1.4.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım.....	17
1.4.3.1. Etnik Ulusçuluk.....	18
1.4.3.2. <i>Civic</i> Ulusçuluk.....	19

BÖLÜM II

KÜRESELLEŞMENİN ULUS DEVLET ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. Küreselleşme.....	20
2.1.1. EkonomikSerbestleşme.....	23
2.1.2. Küresel Sivil ToplumGirişimleri.....	24

2.1.3.	Yerelleşme Hareketi.....	24
2.2.	Ulus.....	26
2.3.	Ulus Devlet.....	28
2.3.1.	Küreselleşme ve Ulus Devlet Egemenliği.....	31
2.3.2.	Ulus Devletin Meşruiyeti.....	33
2.3.3.	Ulus Devletin Krizi.....	35
2.3.4.	Ulus Devlet Gerekliğini Yitiriyor mu?	36

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNİN ULUSAL KİMLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1.	Avrupa Birliği'nin Tarihçesi.....	42
3.2.	Ulus Devlet Egemenliği ve Avrupa Birliği	44
3.3.	Avrupa Birliği ve Ulus Devlet, Çatışma mı?	47
3.4.	Avrupa Birliği ve Ulusal Kimlik	49
3.4.1.	Ulusal Devlet Egemenliği Paradigması, Katılım ve Denetim.....	52
3.4.2.	Avrupa Birliği'nin Ulusal Kimlik Yaratma Çabaları.....	54
3.4.2.1.	Dil Politikası.....	57
3.4.2.2.	Eğitim.....	58
3.4.2.3.	Hukuk.....	60
3.4.2.4.	Avrupa Vatandaşlığı.....	61
3.4.2.5.	Semboller.....	63
3.4.3.	Avrupalı Kimliğine Tepki.....	64

BÖLÜM IV

AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNİN TÜRKİYE’DEKİ ULUSAL KİMLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

4.1. Türk Ulusal Kimliğinin Temelleri.....	67
4.2. Küreselleşme, Avrupa Birliği ve Türkiye, Anayasal Vatandaşlık....	69
4.3. Avrupa Birliği’ne Katılım Süreci Hakkında Türkiye’deki Düşünceler..	71
4.4. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Bütünleşme Süreci ve Kimlik.....	74

BÖLÜM V

SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME

Sonuç ve Değerlendirme.....	78
 YARARLANILAN KAYNAKLAR	84
ÖZGEÇMİŞ.....	90

ÖZET

Bu çalışmanın temel konusu Avrupa Birliği ve ulusal kimliğin etkileşimidir. Günümüzde Avrupa Birliği kurumsallaşmış ve siyasi forma bürünmüş bir küreselleşme hareketidir. Batı dünyasını tek çatı altında toplamaya çalışmaktadır ve ekonomik birleşimden öte, siyasi bir topluluk olmuştur.

Bu siyasi topluluğun, ulusları tek çatı altında toplayarak, onları birleştirmeye, türdeşleştirmeye gayret eden, günümüz ulus devletleri ile çatıştığı, uluslara rağmen elitlerin gayretleri ile büyümeye çalıştığı iddia edilmektedir.

“Uluslara rağmen” olmasının anlamı, Avrupa Birliği’nin genişlemeye devam ettiği, ancak hükümetler ile halkın bazen aynı fikirde olmadığı görülmektedir. Avrupa Anayasa’sının referanduma sunulduğu ülkelerde kabul görmemesi, ardından ikinci referandum planlanması veya diğer ülkelerde red çıkması ihtimaline karşı oylamaya sunulmaması gibi süreçler bu durumun somutlaşmış göstergeleri sayılabilir.

Bu çalışmada Avrupa Birliği siyasallaşmasının Avrupalı kimliği yaratmaya ilişkin çabası, bunun mümkünlik derecesi ve mevcut ulusal kimlikleri ne derecede etkilediği, olumlu ve olumsuz tepkilerin nerelerden, ne için geldiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede Türkiye’deki süreç genel olarak değerlendirilmiş ve ulusal kimlik ile ilgili kaygılar ortaya konmuştur.

Bu bağlamda, Avrupalı kimliği yaratmaya ilişkin çalışmanın henüz başarıya ulaşamadığı, ancak bunun bir ulus yaratmaya ilişkin süreç ile eşdeğer olduğu görülmüştür. Avrupa Birliği’ne karşı oluşan tepkinin, ulusal

kimliğin zedeleneneğine ilişkin kaygıdan kaynaklandığı tartışılmıştır. Ancak şu da belirtilmelidir ki, kimlik yaşayan bir olgudur, çevreden, dinden, kültürden etkilenebilir, değişim geçirebilir ve yeni formlara girebilir.

Sonuç olarak, Avrupa Birliği sürecinde ulusal kimliklerin kaybolmayacağı ancak, bazı ufak değişimlere uğrayarak yoluna devam edeceği söylenebilir.

ABSTRACT

The main subject of this study is the interaction of European Union and the national identity. Nowadays, European Union is a disziplinized and politic globalization movement. It is gathering the West under the same frame, beyond an economical act.

This politic community, while gathering nations under the same frame, unite them and strive to make an homogeneous community; it is said to conflict with modern nations, and to grow despite the nations.

The aspect of “despite the nations” is addicted to that, it imposes global values to candidate countries which also she herself accepted as a guide.

The Political effort of European Union to construct a common identity, the possibility of this effort, and how much European Union affected the existing identities, and where the positive and the negative responses arise from, all these aspects have been examined in this study. In this context, the integration process to EU is examined generally and the anxieties about it mentioned briefly.

In this regard, it is argued that the struggle for constructing an European identity has not yet succeed, but it is seen that this is equivalent to process of constructing a national identity. It's argued that, the response to European Union is related to fact that national identity may be damaged. But at the same time that is should be stated that, identity is a living mechanism, which is affected from the environment, the culture and can change, and can adopt the new forms.

At the end, one may argue that that, through the European Union integration, national identities will not disappear, but will go on while living little changes.

GİRİŞ

Yirminci yüzyılın başlarında pek çok sosyal kuramcı, etnisite ve ulusçuluğun önemini yitireceğine ve sonunda modernleşme, sanayileşme ve bireyselleşmenin bir sonucu olarak yok olacağına inanmaktaydı. Bu hiçbir zaman gerçekleşmedi. Aksine, etnisite ve ulusçuluk, özellikle de İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana siyasi açıdan daha da büyük bir önem kazandı.¹

Ulusçuluk doğal ve hayatın içinde yaşanan bir olgu olmasına karşın 1920'li yıllara kadar ele alınan, incelenen bir konu olamadı. Çünkü ulusçuluk, doğal bir duygu olmasından öte, parçalanmalara ve kavgalara sebep olacak ideolojilerle bir tutuldu, varlığı bilinmesine rağmen görmezden gelindi.

Oysa ki iletişim ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte dünya giderek birleşmekte ve uluslar arası ilişkiler artmakta, birbirine bağlanmakta iken, ulusçuluk akımları daha da artmaktadır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, sömürge imparatorluklarının çözülmesiyle ortaya çıkan yeni ulusçuluk akımları, 1960'lardan itibaren daha da artan ulusçuluk tartışması bugün de devam etmektedir. Özkırımlı'ya göre ulusçuluğun uzunca bir süre akademik inceleme ve araştırmalara konu olmamasının iki nedeni vardır. Bunlardan birincisi, uzunca bir süre araştırma konusu olmaya değer görülmemesi, ikincisi ise çatışmalara yol açan ideolojilerle ya da etnik azınlıklar arasında zaman zaman patlak veren ve yerleşik devletlere sorun çıkaran hareketlerle özdeşleştirilmesidir.²

Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sonrası oluşan yeni siyasal yapılanmalar ile ortaya çıkan ülkeler beraberinde yeni kimlikler getirmiştir. Bu oluşumlar Doğu Bloğu ülkelerin dağılmasıyla çift kutupluluktan tek kutupluluğa geçiş süreci sonrasında daha da karmaşık bir hal almıştır. Zira, Sovyetler Birliği'nden bağımsızlıklarını kazanan soğuk savaş sonrası dönemin meyveleri özerk cumhuriyetler etnik kimliklerden, yerel

¹ Thomas Hylland Eriksen, **Etnisite ve Milliyetçilik: Antropolojik Bir Bakış**, Çev: Ekin Uşaklı, İstanbul: Avesta Yayınları, 2002, s.12.

² Umut Özkırımlı, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999, s.11.

farklılıklardan daha çok söz ettirir. Dünyayla kucaklaşma çabasındaki bu yerel unsurlar, diğer yandan öz benliklerini koruma telaşına düşmüşlerdir. Bu ikilem içerisinde kökleri eskilere dayanan ulusçuluk temelli kavgalar yeniden dünya gündemine oturmuştur.

Gelişen iletişim ve ulaşım olanakları, küresel ölçekte yaşanan ticari faaliyetler, dünya yüzeyinde yaşayan farklı kültürlerin homojenleşmesine katkıda bulunmaktadır. Gün geçtikçe daha da hızlanan kültür alışverişleri tek tip insan modelini öngörmektedir. Bütün insanlığı bir tek ulusa, bütün yeryüzünü de bir tek devlete (dünya devleti) dönüştürmeye yönelmiş olan ve zaman zaman literatürde “dünya ulusçuluğu” ve “ulusçuluklar birliği” ismiyle yer alan kapsamlı bir tür ulusçuluk öngörülür. Bu konudaki en dikkat çekici örneklerden birisi de Durmuş Hocaoglu'na göre, “Avrupa Birliği'nin, geleceği sağlam temellere oturtabilmesi için belirli bir insan modeli [Avrupa İnsanı; mücidi Edmund Husserl'in verdiği adla “Europäischen Menschentums”] üzerine müesses bir halk ve bir millet (European Nation) ve bu milletin milliyetçiliğini inşâ etmekte olmasıdır.”³ Ya da bir başka deyişle Avrupa insanı, Avrupa vatandaşı oluşturma çabasıdır.

Ancak ne var ki, Emre Kongar'ın 16 Ekim 2000'de Barış Kültürü Sempozyumu'nda belirttiği gibi ülkeler arası eşitsizliklerin egemen olduğu ve küreselleşme aracılığı ile bu eşitsizliklerin büyüdüğü günümüz dünyasında, pek çok ülkenin kendi rejimini dışarı ihraç etmek istemesi, devletler arasındaki toprak ve sınır kavgaları hala etkin bir biçimde gündemi işgal etmekte, etnik ve dinsel kökenli saldırılar insanlar arası ilişkilerin savaşa dönüşmesine yol açmaktadır. Bu "savaş nedenleri" gözden geçirildiğinde, ister toprak anlaşmazlığı, ister rejim ve yönetim kavgası olsun, hepsinin tek bir ana eksene, "kimlik eksenine" indirgenebileceği görülür.⁴ Din, mezhep ya da ulus ve ırk farklılıklarına dayalı siyasal birlikler yani devletler, farklı kimlikte olan insan grupları ya da siyasal birlikler ile anlaşmazlığa düşmektedirler.

³ Durmuş Hocaoglu, “Milliyetçilik ‘İşte Böyle Bir Şey mi?’”, Zaman Gazetesi, 25 Temmuz 2003.

⁴ Emre Kongar, “Barış Kültürü ve Demokrasi”, http://www.kongar.org/makaleler/mak_ba.php (01.02.2007).

Temelleri 1950'li yılların sonunda atılan ve günümüze kadar değişerek ve gelişerek mevcut yapısına ulaşan Avrupa Birliği, ulus üstü organizasyonların en bilinen örneğidir. Kendisine has yapısıyla ulus devlet egemenliğini en çok aşındıran örgüt, üye devletlerin yasama, yürütme ve yargı erklerinin sahip olduğu yetkilerden bir kısmını kendi organları ile kullanmaktadır. Bu yetki devri, sömürgecilik toplumundan kendini kurtaran, dünya savaşları sonrasında birliğini kuran ulus devletleri ve onların ulusunun iyi ya da kötü tepkilerine sebep olmuş, kimlik algılamalarını etkilemiş, ulusçuluk akımlarını tetiklemiştir.

Beş bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümünde kimliğin tanımlaması yapılmış, ulusçuluk kuramlarının günümüzde yapılan tanımlamaları üzerinde durulmuştur. Genel problemimize yaklaşımı açısından ilkçi yaklaşım (primordialism), modernist yaklaşım ve etno sembolcü yaklaşımdan bahsedilmiştir.

İkinci bölümde günümüzün önlenemeyen olgusu küreselleşmenin dünya ekonomik ve siyasal ilişkilerine getirdiği yeni anlayış, yirminci yüzyılın modern devlet yapısı olan ulus devletlerle ilişkisi; ulus devletin meşruiyeti ve yaşadığı zorluklar incelenmiştir. Ulus devletlerin ortaya çıkması, ulusların oluşumu ve küreselleşme olgusu karşısında, ulus devletin önümüzdeki yüzyılda geçerliliğini koruyup koruyamayacağı olgusu tartışılmıştır.

Üçüncü bölümde, bir medeniyet projesi, ekonomik ilişkilerin ötesinde siyasal birliktelik olarak karşımıza çıkan Avrupa Birliği'nin tarihçesi ve siyasi oluşumun tamamlanabilmesi için gerekli olan uluslar üstü örgütlenmesinin ulus devlet yapısı ile ne gibi ilişki içerisinde olduğu konusu işlenmiştir. Bu çerçevede Avrupa vatandaşlığı ve ortak Avrupalı kimliği yaratma çabalarına değinilmiştir.

Dördüncü bölümde ise Türk ulusal kimliğinin oluşmasında nelerin rol oynadığı, Atatürk'ün bu sürece katkıları, Türkiye'deki Türk ulusçuluğu, bunun etnik özellikleri, Türk tanımı ve bu çerçevede anayasal vatandaşlık ile Türkiye'de yaşanan Avrupa'ya bütünleşme süreci incelenmiştir. Avrupa'ya

bütünleşme sürecinde, olumsuz yaklaşımlar ve tereddütler özellikle kimlik bağlamında ele alınmıştır.

Son bölüm olan beşinci bölümde ise kısa, genel bir değerlendirme yapılarak AB'ye giriş sürecinin ulusal kimlik üzerine etkilerine ilişkin değerlendirmeler yapılmıştır.

BÖLÜM I

ULUSAL KİMLİK VE ULUSÇULUK KURAMLARI

1.5. Kimlik

Kimlik hiç şüphesiz kim olduğumuzdur. Bunu birçok tanımlanmıştır ve bunlar daha da geliştirilebilir. Vatandaş olduğumuz devlet de tanım yapanlara katılarak, kimlik kartımızı vermiştir. Kimlik kartımız kim olduğumuzu ispatlamanın, unutmamanın bir aracı olmuştur. Kimlik, sosyolojik anlamda bireyden başlamak ve topluma yayılmak üzere benliğe ilişkin bilinçli bir kavrayıştır. Benlik olgusu çeşitli yönlerinden ele alınır ve açılırsa daha detaylı tanımlar çıkar. Yılmaz Bingöl kimliği, "çevresel yapı ve çıkarlar arasındaki çok önemli bir bağ" olarak görür. Kimlik çıkarları hem oluşturur, hem de şekillendirir. Dolayısıyla; kimlik, bir aktör tarafından algılanan veya benimsenen farklı bir kendi veya ben olma imajıdır ve yine belirgin olan "öteki" ile olan ilişkiler sonucu oluşur.⁵

Benlik olgusunun hissedilmesi bireyin duyguları ile ilgilidir. Birey kendisine doğumundan itibaren verilenlere göre çevresini, çevresindekileri bu kapsamda algılamaya başlar ve sürekli kendinden farklı yönlerini kaydeder. Yani kendinden farklı bir "sen" ya da "öteki" olgusunu oluşturmaya başlar. Nerden baktığına göre ortak noktaları bulabilirken, coğrafi uzaklık ve yakınlık önemli değildir. Algılarına göre dünyanın öbür ucundaki etnik, kültürel, mesleki, cinsi, v.s. türdeşlerini yakın, diğerlerini uzak hissedebilir. Benveniste'ye göre doğal dilde kişi "ben" terimini sadece "sen" olacak kişi ile diyalog halinde iken kullanır. Böylece, Benveniste kimliği sadece aynı olma duygusu olarak değil, kişinin veya grubun diğeriyle farklı olma kapasitesi olarak tanımlar. Benzer mekanizma "biz" ve "onlar" arasındaki farklılığın ve

⁵ Yılmaz Bingöl, "Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, Cilt:59, Ocak-Mart 2004, No:1, s.29.

benzerliğin oluşmasından süregelen “kolektif kimliğin” tanımlanmasında da yer almaktadır.⁶

Mehmet Ali Kılıçbay’ın kimlik tanımlaması ise yukarıdakilerden daha farklıdır. O kimliğin kolektif tanımına karşı çıkar ve kimliğin “...seçtiğimiz, seçmediğimiz, seçmemize izin verilen veya verilmeyen, olanak bulunan veya bulunmayan belirleme/belirlenme alanlarının bir bileşkesi olarak ortaya çıkan tamamen bireysel bir konum...” olduğunu söyler.⁷

Tüm bu tanımlamalardan kimliğin yapılandırılmış, hazırlanarak bireye verilmiş bir olgu olduğu ortaya çıkar. Ulusçuluk, ulusal birlik, çeşitli sosyal gruplara bağlılık, kendini ait hissetme gibi duyguların temelinde kimlik algılamasının yattığı görülür. Daha geniş kapsamlı kimlik tanımlarından ulusal kimlik ve ulus yapıları oluşacaktır.

1.6. Ulusal Kimlik

Ulusal kimlik, bireysel kimlik tanımlamasının kapsamının genişletilmesiyle, unutturulanlar ve öğretilenler çervesinde oluşan bir olgudur. Thomas Hylland Eriksen’e göre, “Kimlik düzeyinde, ulus bir inanç meselesidir. Ulus, yani milliyetçiler tarafından hayal edilen halk, milliyetçi ideolojinin bir ürünüdür, tam tersi değil. Bir ulus, bir avuç insanın öyle olması gerektiğine karar verdikleri an olur ve çoğu zaman, bir kentli elit fenomeni olarak başlar. Etkin bir siyasi araç olabilmesi için, eninde sonunda kitle desteği başarması gerekmektedir.”⁸ Eriksen, ulusla birlikte düşmanında doğduğunu belirtir. “Bir çok milliyetçi mite göre ulus; düşmanlarıyla savaşması gereken bir ayinsel geçitten doğar ya da ortaya çıkar, başkası ya da düşman da oradadır.”⁹

⁶ Raivo Vetik, Gerli Nimmerfelft, Martı Taru, “Reactive Identity versus EU Integration” JCMS 2006, Cilt.44, Sayı.5, s.1084.

⁷ Mehmet Ali Kılıçbay, **Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada**, Ankara: İmge Kitabevi, 1996, s.80.

⁸ Eriksen, a.g.e., s.160 .

⁹ Eriksen, a.g.e., s.170.

Devlete ortak ve eşit bir bağlılığın söz konusu olduğu ulus devlet formu, aynı zamanda cumhuriyet yönetimini çağrıştırmaktadır. Bunu vurgulayan Kılıçbay “cumhuriyetin ancak ulus devlet olarak varolabileceğini”¹⁰ vurgulamıştır. Bu bağlamda kendini cumhuriyet çatısı altında bireysel olarak ifade eden bireylerin bireysel kimliklerinin bileşkesinin ulusun toplum kimliğini vereceğini ifade etmiştir.¹¹

Bir topluluğun ulusal kimliğe sahip olması öncelikle onun siyasi bir topluluk olmasını gerektirir. Siyasi bir topluluk da, Anthony D. Smith’in ifadesiyle belli ortak kurumların hak ve görevlerine dair tek bir yasanın varlığını ima eder.¹² Ulus böyle bir tanım içerisinde, belli bir ülkede aynı yasalara ve kurumlara boyun eğen bir halk topluluğu olarak tanımlanabilir. Yukarıda belirtildiği üzere birbiriyle bağlantılı yeni bir tür siyasi ve teritoryal ulus ilk kez Batı’da ortaya çıkmıştır.

Smith ulusların sahip olması gereken değerleri aşağıdaki gibi sıralamıştır:

1. Ulusların iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerekir. O topraklardaki doğal kaynaklar da sadece o ulusa aittir, yabancıların kullanımına ve sömürüsüne kapalıdır.

2. Yasaları ve kurumlarıyla tek siyasi iradeye sahip bir topluluk olmalıdır. Bu, ortak düzenleyici ve zorlayıcı kurumlar gerektirir. Tüm bireyler bu kurumların üstünlüğünü kabul eder.

3. Yurt içindeki halkı bir arada tutan ortak bir anlayış, emel, hissiyat, ideoloji ve kültürdür. Bunu temin işi de kamusal bir eğitim sistemi ve kitle iletişim araçları ile, ortak anılar, mitler, simge ve gelenekler yaratmaktan geçer.

¹⁰ Kılıçbay, a.g.e, s.111.

¹¹ Kılıçbay, a.g.e, s.111.

¹² Anthony D. Smith, **Milli Kimlik**, Çeviren: Bahadır Sina Şener, 3.b, İstanbul: İletişim Yayınları, 2004, s.25 .

Özetle Smith'e göre ulus, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak tanımlanabilir.¹³

Aynı ulusal kimliğı benimseyenler gruptakilerin ötekilerden benzeştikleri hususunda hemfikirdirler. Orhan Türkdoğan'ın tanımı da bunu destekler niteliktedir. Ulusal kimlik, aynı gruba ait olanların, dışarıdakilerden farklılıklarında benzeşmesiyle belirmeye başlar. Ulusal kimlik tarihi tekamül içinde ulusal kültür unsurlarının şekillendirdiğı kimlik tipidir. Ulusal kültür ise diğer toplumlarda farklılığı ortaya koyan, yani ulusal olan karakterin meydana getirdiğı kültürdür.¹⁴

Ulus aidiyet, etnisite bağlamında diğer topluluklardan farklı olmak gibi sadece biyolojik, kültürel bir olgu değil, toplumsal ve psikolojik boyutları daha geniş, kapsayıcı olan bir durumdur. Nitekim farklı etnik kökenden gelenlerin, toplumsal yapı içinde o toplumla aidiyet bağı oluşturmaları bu şekilde açıklanabilir.

1.7. Ulusçuluk

Ulusçuluk kavramının son birkaç yüzyıla ait olduğundan daha önce bahsedilmiştir. Daha önceki yıllarda kavim, şehir, din gibi olgular gündemde olduğu için, ulusçuluk kavramı terminolojideki yerini almamıştır. Ulus olma ve halk iradesinin görülmeye başladığı yıllar ulusçuluğun terminolojiye girdiğı yıllara denk düşmesi tesadüf değildir. Peter Alter ulusçuluk kavramının ilk kez 1774 yılında Johann Gottfried Herders tarafından kullanıldığını belirtmiştir.¹⁵ Onyedinci yüzyıl İngiltere'de, onsekizinci yüzyıl ABD ve Fransa'da, ondokuzuncu yüzyıl Almanya'da halkın siyasal katılımının giderek artması

¹³ Smith, **Milli Kimlik**, s.32.

¹⁴ Orhan Türkdoğan, **Milli Kültür, Modernleşme ve İslam**, İstanbul: Birleşik Yayınları, 1983, s.15.

¹⁵ Nationalismus, Edit:Peter Alter, R.Piper GmbH&Co.KG, München,1994'den Turgay Uzun, "Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme, **Doğu Batı**, Ankara , Yıl 6, Sayı 23, 2003, s.140.

ulusçuluğun giderek yaygınlaşmasına katkıda bulunmuştur. Ulusçuluk Batı Avrupa'dan sonra; Dogu Avrupa, Balkanlar, Orta Avrupa, Asya ve Afrika ülkelerinde görüldü. İlk kez batıda ortaya çıkması nedeniyle ilk tanımlamalara da Batı literatüründe rastlanır. Ulusçuluk ilk çıktığı yerde yeni düzeni pekiştirmekle yetinen bir akım iken, diğer yerlerde ise ne eksikse onu yaratmaya yönelmiştir.

Ulusal devlet, bağımsızlık, kalkınma vb. bu kadar farklı siyasal işlevler gelip de ondokuzuncu yüzyılda adı konan bir sözcükte toplanınca kavram dünyanın değişik yerlerinde farklı yorum ve anlayışlara yol açmıştır. Ulusçuluğu inceleyen bilim adamlarının söz birliğine vardıkları belki tek nokta bu kavramın karışıklığı ve incelenmesinin güçlüğüdür.

Ondokuzuncu ve yirminci yüzyılların en önemli özelliği etnik duyguların belirginliğidir. Bu yaşanan yoğun savaşlar, etnik bölünmeler ve ayrışmalardan kolaylıkça anlaşılacak bir olgudur. Ancak bu süreçte yaşanan zaafiyet, bu kadar acıların yaşanmasına sebep olanlar, kıvılcım ile büyük yangınların çıkmasını hazırlayan potansiyel güç olarak ulusçuluğun gücünün azımsanmasıdır.

Gellner bu yanılgının tahlilini şöyle yapmaktadır; klasik Marksizmin, klasik liberal kuramın ve büyük ölçüde de modern sosyoloji kuramının paylaştığı, önemli ve giderek daha ikna edici hale gelen varsayım: Endüstriyel toplumun iş koşulları, kültürel farklılıkları yaşatan ve barındıran sosyal yapıları çözmektedir. Etnisite ise, birbiriyle çakışan ve birbirini harekete geçiren kültürel farklılıklardan ibarettir; kendisini görünür kılan ve özünü teşkil eden bu farklılıklar silindikçe, o da kuruyup gidecektir. Bir başka ifadeyle ne kadar çok endüstrileşme, o kadar az ulusçuluk. Ancak görüldüğü gibi o dönemin bu yanılgısı tutmamıştır ve ulusçuluk gerçekten de büyümüş

ve önem kazanmıştır. Her yerde eşit biçimde, hiçbir engelle karşılaşmaksızın ya da ara sıra yenilgiye uğramaksızın değil, ama her seferinde büyüyen bir şiddetle.¹⁶

Ulusçuluğun temelleri sanayileşme ile birlikte ortaya çıkan merkezileşme ihtiyacı, bürokratikleşme ve tektipleştirmeyele atılmış olması muhtemeldir. Bu paralelde Gellner, ulusçuluğun özünde sanayiciliğin (*industrialism*) olduğuna inanır.¹⁷ Aynı şekilde Kedourie’de, ulusçuluğun ondokuzuncu yüzyıl başlarında Avrupa’da icat edilmiş bir olgu olduğunu ileri sürer.¹⁸

Buna göre ulusçuluğun sanayileşme ile yakın bir bağı olduğu konusu sosyal kuramcılarının katıldığı bir konudur. Sanayileşmenin ihtiyacı olan yetişmiş insan gücü, eğitilmiş, organize edilmiş bir topluluğu gerektirmiştir ve bu ihtiyaçtan ulusçuluk doğmuştur. Gellner, ulusçuluğun ulusların kendi öz bilinçlerine uyanma süreci değil, ulusların varolmadığı yerde onları icat ettiğini iddia etmiştir.¹⁹ Ulusal kimliği yaratan ulusçuluktur. Benedict Anderson, ulusçuluğun “liberalizm”, “faşizm” gibi olgularla değil de, “akrabalık”, “din” gibi olgularla bir arada düşünülürse her şeyin daha kolay anlaşılabilirliğini ifade etmiştir.²⁰ Ernest Renan ise ulusçuluğun anımsamaya (ya da icat edilmiş anılar da diyebilirdi) değil, unutmaya dayalı olduğunda ısrar etmiştir.²¹ Çünkü bu yolla geçmişinden kopan birey ve devamında toplum, yeni birliklere ve dayanışmalara hazır hale gelecektir.

Ulusa en yalın ve akılda kalan tanımı da Anderson ulusların hayal edilmiş siyasal bir topluluk olduğunu söyleyerek getirmiştir:

¹⁶ Ernest Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, çev:Simten Coşar ve Saltuk Özertürk-Nalan Soyarik, 1.B., İstanbul:İletişim Yayınları, 1998, s.62-63.

¹⁷ Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, a.g.e., s.235.

¹⁸ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s.117.

¹⁹ Ernest Gellner, **Thought and Change**, s.169 dan Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, çev:İskender Savaşır, 3.B., İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.20.

²⁰ Benedict Anderson, **Hayali Cemaatler**, Çev:İskender Savaşır, 3.B., İstanbul: Metis Yayınları, 2004, s.20.

²¹ Gellner, **Milliyetçiliğe Bakmak**, a.g.e., s.53.

Ulus sınırlı olarak hayal edilir, çünkü belki de bir milyar insanı kapsayan en büyüğünün bile, ötesinde başka uluslara mensup insanların yaşadığı, esnek de olsa sınırları vardır. Hiçbir ulus kendisini insanlığın tümü ile örtüşüyor olarak hayal etmez. En mesihçi ulusçular bile, sözgelimi bazı çağlarda Hristiyanların baştan aşağı Hristiyan bir gezegen düşleyebildikleri gibi, insan ırkının bütün üyelerinin kendi uluslarına katılacağı bir günün rüyasını göremezler.²²

Anderson hayali derken “ıcat edilmiş”i kast etmemektedir; daha çok kendilerini bir ulusun üyeleri olarak tanımlayan insanların “hiçbir zaman yurttaşlarını tanımadıklarını ya da onlara dair birşey duymadıklarını; yine de her birinin zihninde, kendi topluluklarına dair bir imgenin yaşadığını” kast etmektedir.²³

Özkırımlı’ya göre ulusçuluk, her şeyden önce bilincimize şekil veren, dünyayı anlamlandırmamızı sağlayan bir söylem, başka bir deyişle, toplu kimliklerimizi belirleyen, günlük konuşmalarımızı algılama biçimidir.²⁴ Smith de “ulusçuluğun, bir ulusun özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir hareket olduğunu” belirtmiştir.²⁵ Bu çerçevede bir topluluğun etnik bağ ve duyguları ne kadar kuvvetli ise ulus olmaları da o kadar kolay olur. Bu sebeple devletlerin ulusçuluğu sahiplendikleri ve toplumu şekillendirmek maksadıyla kullandıkları bir gerçektir.

Partha Chatterjee’nin ulusçuluğa ilişkin tanımlaması bu gerçeği tanımlar niteliktedir. Chatterjee’ye göre, “milliyetçilik her ne kadar sık sık siyasi bir biçime bürünse de, asıl olarak kültürel bir olgudur”.²⁶ Kültürel benzerlik ve benzeştirme, ulusu bir arada tutan ve bozulması en zor gerçekliktir. John Plamenatz’ın kategorize ettiği iki ulusçuluk tipinde de bu geçerlidir. Bu tiplerden biri asıl olarak Batı Avrupa’da ortaya çıkan “Batı” tipi, diğeri ise Doğu Avrupa, Asya ve Afrika hatta Latin Amerika’da rastlanılan “Doğu” tipi ulusçuluktur. Bunların her ikisi de temelinde kültürün, kültürel

²² Anderson, a.g.e., s.21.

²³ Eriksen, a.g.e., s.153.

²⁴ Özkırımlı, a.g.e., s.13.

²⁵ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s.122.

²⁶ Partha Chatterjee, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, İstanbul :İletişim Yayınları, 1996, s.13.

benzeşme ve yoğrulmanın olduğu benzeşme süreçlerine denk gelmektedir. Endüstrileşme sürecinin yarattığı eşitsizlik insanları farklı kültürlere bölmüş ve insanların sınıflara bölünmesi anlamına geldiği uluslara neden olmuştur. Batı ulusçuluğu teritoryal, yani mülke bağlı özellikler ve cumhuriyet içinde vatandaşlık bağı anlayışı getirirken, Doğu ulusçuluğu etnik bağlara değer veren, doğuştan bir topluluk fikrini ön plana çıkarmaktadır. Doğu kelimesinden kasıt topyekün homojen dağılımlı bir Doğu bölgesi değil, Batılı anlayışa direnen, onun gibi olmayan kastedilmektedir.

Batılı toplumlarda ulusçuluğun yaratılması ile Türk toplumunda ulusçuluğun oluşması farklı dönem ve koşullarda yaşanan süreçlerin sonunda ortaya çıkmıştır. Türk ulusçuluğunun ortaya çıkışında Doğu toplumları için belirtilen süreçlerin geçerli olduğu söylenebilir. Uzun'a göre modern anlamda bir Fransız ve İngiliz ulusundan çok sonra oluşan "Türk ulusu" ve "Türk ulusçuluğu" kavramları, Osmanlı Devleti'nde, başlangıçta bir "gereklilik" olarak görülmüştür. Bu çok uluslu yapı içinde yer alan etnik ve dinsel unsurların kendi devletlerini kurma sürecine girmeleriyle, devletin dağılmasını önlemek üzere seçilen İslamcılık ve Osmanlıcılık ideolojilerinin "anlamsızlaşması", Türk ulusçuluğunun güçlü bir seçenek olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁷

Yine Uzun'a göre, ulusçuluk zamana ve şartlara göre değişen farklı durumları ortaya koyabilmektedir. Bazen ulusal birliği sağlamak ve bir devlet oluşturmak için kullanılan bu ideoloji, bazen de bir devlet içerisinde yaşayan farklı unsurların ayrılması ve yeni devletler kurulması yönünde bir etken olabilmektedir.²⁸ Nazi Almanyası örneğinde görüldüğü gibi etnik milliyetçiliğin bir ayırıştırma ve yok etme aracı olarak kullanılması insanlık için unutulmaz acılara yol açabilmektedir.

²⁷ Turgay Uzun, Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme, **Doğu Batı**, Yıl 6, Sayı 23, 2003, s.152.

²⁸ Uzun, a.g.e., s.153.

1.8. Ulusçuluk Kuramları

Etnisite ve etnisite kavramıyla ilişkili terimlerin kullanımı antik çağlara kadar uzanmaktayken, ulusçuluk olgusunun sosyal bilimciler tarafından sistemli bir şekilde incelenmesinin tarihi oldukça yakındır. Biraz da bu yüzden, ulusçuluk kuramlarını sınıflandırabilmek çok kolay değildir.

Ulusçuluk konusundaki kavramların çokluğu ve alt kategorilerine ayrılması, çeşitlenmesi, kendini ulusçuluk kuramlarında da gösterir. Ulusçuluk kuramlarına aşağıda kısa olarak değinilmiştir:

1.8.1. İlkçi Yaklaşım

II.Dünya Savaşı sonrasında dünyanın en ileri ve modern toplumlarından bir tanesi olan Almanya'da Naziler tarafından geliştirilen aşırı ırkçılığın toplumdaki gücü ve 1960'lar ABD'sinde görülen siyah hareketleri sosyologları yeni kuramlar üretmeye teşvik etmiştir. Edna Bonacich'e göre geleneksel dayanışma kaynaklarının tahmin edildiğinden çok daha fazla dayanıklı olması, bu bağların aslında doğal ve "primordial" (ilk-anal) olduğunu savunan kuramların ileri sürülmesine yol açmıştır. Bu kuramlara ilkçi veya primordialist kuramlar denilmekte olup, kurucuları Edward Shills ve Clifford Geertz olarak gösterilmektedir.²⁹

Bu yaklaşım tarzı ulusları doğal ya da eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görmektedir.³⁰ Yani ulusçuluk bir Allah vergisidir, genlerde vardır. Değiştirilemez, insan bunu kabullenmelidir. Primordialist ulusçuluk kuramları iki ana gruba ayrılabilir. Bunlardan birincisi grupların kültür, gelenek, dil, din, tarih gibi ayırt edici özelliklerine birinci derecede önem veren kuramlar; ikincisi ise biyolojik-genetik özelliklere vurguda bulunan ve etnisiteyi, kıt kaynaklardan yararlanma yarışında avantaj sağlamakta kullanılan akraba seçiminin bir uzantısı olarak gören kuramlardır.

²⁹ Meral Öztoprak Sağır, H. Serkan Akıllı, "Etnisite Kuramları ve Eleştirisi", **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Mayıs 2004, Cilt:28 No:1, s.6.

³⁰ Özkırımlı, a.g.e., s.13.

Geertz etnisiteyi oluşturan öğeleri; doğruluğu kabul edilmiş kan bağları, ırk, dil, bölge, din ve gelenek olarak belirtmektedir. Harold Isaac ise bir etnik gruba üye olmaktan dolayı elde edilen kimliği, “temel grup kimliği” olarak tanımlamakta ve bu kimliğin de kişinin bedeni, ismi, dahil olduğu grubun kökenleri ve tarihi, ulus, grup veya kabile ilişkileri, dil, din, kültür ve doğum yerinin coğrafyası/topoğrafyası tarafından oluşturulduğunu açıklamaktadır.³¹

1960'lara kadar üretilen eserlerin büyük bir bölümünde egemen olan ilköçilik, ulusçuluk çalışmalarında üç şekilde görülür. Eskici; ulusların eski çağlardan beri var olduğunu ve geçmişten bu güne fazla değişikliğe uğramadan geldiğini savunur. Sosyobiolog; etnik bağlılıkların kökenini genetik özelliklerde ve içgüdülerde arar, uluslar geniş ölçekli ailelerdir. Kültürel ilköçiyse; etnik bağlılıklardan inancı ön plana çıkarır.

1.8.2. Modernist Yaklaşım

İlköçi yaklaşıma eleştirel bir bakış açısı getiren modernist yaklaşımın öncüleri ilköçilerin aksine etnik topluluk ve milletlerin oluşumunun eski çağlara dayanmadığını, aksine sanayileşme ve modernleşme sonucu ortaya çıkan sosyal mobilizasyon, bürokrasi, kitle iletişim ve sekülerizm gibi yeni değerler paralelinde ortaya çıktığını savunur.

Bu yaklaşım tarzı, zemininde bir çok alt birimlere ayrılabilir. Ancak bunların hepsinin ortak paydası, ulus ve ulusçuluğun modern çağa (son birkaç yüzyıla) ait yapılar olduğu görüşüdür. Bu yaklaşımı benimseyenler ondokuzuncu yüzyıla kadar geri giderler. Bu yaklaşıma göre sanayi devrimi ile insanlar şehirleşmiş ve beraber yaşamaya başlamışlardır. Beraber yaşayan insanlara devlet eli ile din, dil, kültür ortaklığı anlatılmış, empoze edilmiş ve sonrasında ortak bir hafıza yaratılarak tarih yazılmıştır.

³¹ Sağır, Akıllı, a.g.e., s.10.

Bireylerin çeşitli reform hareketleri sonucu gücünü farketmeleri ve iletişim imkanlarının artması ile sosyal bağlar kuvvetlenmiş, ortak kültür oluşmuş ve insanlar organize olmuşlardır. Kentleşme ve laiklik ile dinin iktidar aracı olarak önemini yitirmeye başlaması ile birlikte, bu boşluğu doldurmak üzere elitin yönlendirmesinde ulusçuluk ulusu yaratmıştır.

1.8.2.1. İnşacılar

1980'lerin başlarında Eric Hobsbawm'ın (1983) *Geleneğin Keşfi (The Invention of Tradition)* ve Benedict Anderson'ın (1983) *Hayali Cemaatler* isimli çalışmaları ile beraber etnik grupların işlevleri veya örgütlenme ve harekete geçme biçimlerinden çok, etnik kimliklerin ne şekilde sosyal olarak inşa edildiğini ele alan çalışmalar konstrüktivist (inşacı) yaklaşımlardır.

Bu yaklaşıma göre, insanlar doğdukları toplumun ve çevrenin kendileri için, daha o doğmadan hazırladığı bir ilişkiler ağı içersine ve önceden hazırlanmış bir semboller dünyasına katılırlar. Böylelikle, toplumun ona sunduğu yol haritalarını kullanarak dünyayı anlamaya çalışır. Toplum, kişilere sembolleri verirken, aynı zamanda bu sembolleri nasıl yorumlaması gerektiğini de iletir. Sonuçta, bireylerin dünyayı algılama biçimleri olan algı çerçeveleri oluşur. Ancak bu algı çerçeveleri o toplumun tecrübe, inanış ve değer sistemleriyle ve kişisel yaşam tecrübesiyle sınırlıdır. Birey, bu etkileşimler yumağında çeşitli yönlerde doğru çekilmekte iken, her etkiyi, değeri olduğu gibi kabul etmeyebilir. Bunu kabul edebilir, reddedebilirler, ya da kendi algı sistemi içerisinde uyumlaştırabilir. İnşacı yaklaşımın temeli bu varsayımların hangisinin, niye kabul edildiği ile ilgilidir.

İnşacı (konstrüktivist) yaklaşım, ulus ve ulusçuluk fikirlerinin siyasi seçkinler ve burjuvazinin çıkarları doğrultusunda ne şekilde inşa edildiğini göstermektedir. Bu doğrultuda yanlış bilinçlenmiş insanların gerçek kimliklerini görmelerini sağlamak gerekmektedir. Diğer yandan konstrüktivist yaklaşımların, küreselleşmenin gereklerine uygun olarak bölgesel kimliklerin inşa edilmesine katkıda bulunabileceği de ifade edilebilir.

İnşacı yaklaşım kısaca ulusun yaratıldığını, insan eliyle oluşturulduğunu savunur ki, bu yaklaşım günümüzde küreselleşmenin gereklerine uygun bölgesel kimlikler oluşturmaya yönelik anlamlı açılımlar getirebilir.

1.4.2.2. Araçsalcılar

1960'lı yılların sonlarında primordializm (ilkçi yaklaşım) eleştirilmeye başlanmış, araçsalcı kuramlar güç kazanmıştır. İlkçi yaklaşımın tam tersi bir yaklaşım olup belli hedeflere göre kullanılan bir ulusçuluk anlayışıdır. Bu konuda ilk akla gelen isim Paul R. Brass' tır. Araçsalcı yaklaşımın en önemli varsayımlarından birisi, Paul R.Brass ve Craig Calhoun'un belirttiği gibi etnisitenin kültürel, siyasal ve ekonomik seçkinler tarafından toplumda iktidar ve avantajlarını koruyabilmek için siyasal mitler yaratmalarının ve bu mitlerin manipülasyonunun bir sonucu olarak görülmesidir.³²

Araçsalcılık, etnik kimlikleri ve ulusçuluğu seçkinlerin siyasi iktidarı ele geçirme ya da koruma mücadelelerinde kullandıkları bir 'araç' olarak görür.³³ Grupların kültürlerinin ve sosyal yapılarının seçkinlerin yönlendirmelerine açık olması, araçsalcı yaklaşımın diğer bir varsayımdır. Seçkinlerin, toplumun kültürel öğelerini şekillendirmeleri, bu kültürün katı ve değişmesi zor nitelikte olmadığını ve siyasal ve sosyal koşullara göre değişime uğrayabileceğini gösterir.

Seçkinlerin yönlendirmeleri karşısında bireyler de tüm empoze edilenleri olduğu gibi almayıp, akıl süzgeçlerinden geçirerek kendilerine maksimum faydayı sağlayacak şekilde alırlar. Bu görüşe göre de bireyler, toplumsal olaylar ve kültürel hareketlilik karşısında aktiftirler ve akılcı davranırlar. Bu yaklaşıma göre kişiler içlerinde birden fazla kimlik taşıyabilirler. Memleket, meslek, particilik, din, etnik köken vs. gibi alt gruplardan hangisi işe yararsa onu kullanabilir ve tanımlayabilir.

³² Sağır, Akıllı, a.g.e., s.13.

³³ Özkırımlı, a.g.e., s.129.

1.4.3. Etno-Sembolcü Yaklaşım

İlkçığı reddeden, modernist açıklamaları ise yetersiz bulan ve bunların bir sentezi ile orta yol bulmaya çalışan John Armstrong, Anthony D.Smith ve John Hutchinson'un öncülüğünü yaptığı bir yaklaşım tarzıdır.³⁴

Öncelikle söylenmesi gereken bu yaklaşımın kurucuları sayılanlar, bu sıfatı kendilerine atfetmemişler, ancak daha sonra bu isim kendilerine yakıştırılmıştır. Bu sebeple kurucuları olarak sayılan isimler, daha sonradan bu yaklaşıma yakın olan isimlerdir. Bu yaklaşımın üç temsilcisinden biri olarak sayılabilecek John Armstrong'a göre etnik bilinç ve etnik kimlik geçmişe, antik çağlara kadar uzanan bir geçmişe sahiptir. "Kimliklerin sınırları etnik grubu oluşturan bireylerin algılamalarına göre değişir, etnik kimliklerin sabit, değişmez bir özü yoktur."³⁵ Bunun yanında etnik bilincin en önemli özelliği devamlılığı ve kalıcılığı iken, sabit olmaması sebebiyle din, dil, kültür, çevre, v.s. ile sürekli etkileşim halinde olup, değişim geçirmesi gözden kaçmamalıdır.

Yine bu yaklaşımın temsilcilerinden Smith, Armstrong'un görüşlerini paylaşmakla birlikte, onun alanlarını daha derinlemesine incelemiştir. Smith modern ulusçulukların geçmiş etnik toplumlar ve bağlılıklar dikkate alınmadan anlaşılmayacağını belirtir.³⁶ Smith kuramsal çerçevesini çizerken tanımlara çok dikkat etmiş ve üzerinde önemle durmuştur. Ulusu "tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleğı, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğı" olarak tanımlamıştır.³⁷ Ulus ve etnin her ikisinin de aynı zamanda teritoryal bir toplum olduğunu belirtmiş ve aralarındaki farkı da şöyle tanımlamıştır:

³⁴ Özkırmılı, a.g.e., s.194.

³⁵ Özkırmılı, a.g.e., s.199.

³⁶ Özkırmılı, a.g.e., s.203.

³⁷ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s.70.

“Etnide bir ülke ile olan baē sadece tarihi ve sembolik kalabilirken, millette bu baē fiziki ve fiilidir; milletlerin ülkeleri vardır.”³⁸

Smith, ulusal kimliēin gökten zembille inmemiē olduēunu, bugünkü ulusların modern öncesi dönemin etnik toplumlarının devamı olduēunu söyler. Bu g r ēe göre etnik kimlik kiēiyi hiçbir zaman bırakmaz ancak deēiēime uērayabilir. Etnik kültür kendini yenileyebilmek için dini reform, kültürler arası etkileēim, halk katılımı ve ge miēe dair mitler, etnik toplulukların ayakta kalmasını saēlar.

Hutchinson ise hem Smith, hem de Armstrong’un g r ēlerine “etnik i” nitelemesini yakıētırır.³⁹

Smith’in ulusların teritoryal yani belli bir topraēa baēlı olmalarına iliēkin tanımı, günümüz ulus devletlerinin daha kolay anlaēılmasını saēlayacak ve daha üst düzeydeki oluēumları anlamamızı kolaylaētıracaktır. Bu yaklaēım günümüze en yakın tarz olup iki grupta incelenebilir:

1.4.3.1. Etnik Ulusçuluk

Etnik kimliēin birçok etkenden etkilendiēi açıktır. John Armstrong’a göre etnik bilinç uzun bir ge miēe sahiptir, en önemli  zelliēi devamlılıēı, etnik kimliēi belirleyen topluluēu algılamaları ve kendisini çevreleyen diēer topluluklara, ötekilere bakıēıdır. Etnik kimlik tarihsel ve kültürel süreçte birçok etkenden etkilenir. Bunlar toprak, din, dil, kan baēı olarak sıralanabilir. Bunlarla etkileēim ve etkilendirme etnik kimliēi belirler. Birinci dünya savaēına kadar gelen imparatorluklar evresinde, ulusların geniē tanımı, etnik kimliēe dayalı ve bir çekirdek etni1 etrafında birleēen ulus devletlerin denenmesine, kurulmasına yol a mıētır.

³⁸ Smith, **Milli Kimlik**, a.g.e., s.71.

³⁹ Özkırmılı, a.g.e., s.205.

Etnik ulusçuluklar bağımsızlıklarına ulaşmadan önce daha büyük bir siyasi birimden ayrılmayı ve yeni bir “etnisiteye dayalı” ulus kurmayı amaçlarlar. Bağımsızlık sonrasında ise, sınırların dışında kalan soydaşları ve onların yaşadıkları toprakları da kapsayacak şekilde genişlemeyi hedefleyen irridentist (genişlemeci) ulusçuluklar olarak davranış gösterirler.

1.4.3.2. *Civic* Ulusçuluk

Benzerliği vurgulayan etnik ulusçuluğun aksine, etnik ve kültürel çeşitliliğin ortak siyasi idealler çerçevesinde bir ulusu teşkil etmek üzere birleştirilebileceğini savunan bir ulusçuluk yaklaşımıdır. *Civic* ulusçuluk, ulusu vatandaşların ortak iradesi temelinde tanımlayan toprak/sınır esasına dayalı “Fransız usulü” politik ulusçuluk olup, Batı ulusçuluğu olarak da adlandırılır. İgnatieff’e göre de *civic* ulusçuluk genellikle siyasal bakımdan tanımlanır. Aynı devletin yurdunda yaşayan, aynı hükümetin yönetiminde olanlar bir ulus oluştururlar ve etnik, kültürel kimlik bağılıkları dikkate almaksızın, eşit vatandaşlık hak ve hürriyetleri ile donatılırlar. *Civic* bir ulusa üyelik, devlete onun siyasal ilkelerine ve kurumlarına bağlılıktan fazla bir şey gerektirmez.⁴⁰ Böylece eşit vatandaşlık hak ve hürriyetleri ile donatılan ve ortak kanunlar tarafından birleştirilen birey vatandaşların oluşturduğu devleti amaçlayan *civic* ulusçuluk herkesi kapsayıcıdır.

Diğer bir adıyla “toprağa bağlı ulusçuluk” veya “teritoryal ulusçuluk”, bağımsızlıktan önce sömürgeci devletin boyunduruğundan kurtulmak ve yeni bir ulus devlet kurmayı amaçlarken, bağımsızlıktan sonra, dağılmış etnik toplulukları, eskiden sömürge olarak yaşadıkları topraklar üzerinde tekrar birleştirip, bütünleştirerek, yeni bir devlet kurmayı hedeflerler.

⁴⁰ Nafiz Tok, **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, İstanbul:Ayrıntı Yayınları, 2003, s.223.

BÖLÜM II

KÜRESELLEŞMENİN ULUS DEVLET ÜZERİNE ETKİLERİ

2.1. Küreselleşme

Rönesans ve Reform hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan akılcılığa dayalı aydınlanma felsefesi, bunu takip eden ulus devletlerin oluşumu ve özellikle onsekizinci yüzyılın ikinci yarısı ile ondokuzuncu yüzyılda yoğunluk kazanan sanayi kapitalizmi sayesinde dünyanın aşağı yukarı her köşesi ekonomik ağlarla örülmeye başlanmıştır. Kapitalist üretim ve tüketim tarzının getirmiş olduğu hammadde ihtiyacı, nihai ürünlerin yeni pazarlara satılabilmesi zorunluluğu ve bu sistemin işleyebilmesi için Avrupalı ulus devletlerin denizaşırı imparatorluklar kurma girişimleri, bugün anlaşılan anlamıyla küreselleşmenin başlangıcı olarak kabul edilmektedir.⁴¹

Küreselleşme kavramının popülerliğine ve bu konudaki literatürün genişliğine rağmen, kavramın kesin bir tanımı yoktur. Birbirinden farklı anlamlarda yapılan tanımlar nedeniyle, kavramın yanlış anlaşılma problemi vardır. Küreselleşme kavramı çoğu zaman, belli fikirler, görüşler, pratikler, olaylar, teknolojiler, kurumlar vb. durumların, global ölçekte bulunur hale gelmesini, veya dünya ölçeğinde ulusal kimliklerin, ekonomilerin ve sınırların çözüldüğü, sosyal hayatın büyük bir bölümünün küresel süreçler tarafından belirlendiği; dünyanın ekonomik bir bütün oluşturma, dünya toplumlarının birbirlerine benzeme, buna bağlı olarak tek bir küresel kültürün ortaya çıkmasını veya toplumların kendi kimliklerini ve farklılıklarını ifade etme ve tanımlama, nihayet dünyanın sıkışması, küçülmesi, ulusal olan her şeyin anlamını yitirmesi ve dünyanın tek bir mekan olarak algılanma bilincinin artış sürecini tanımlamak için kullanılmaktadır.

Mustafa E.Erkai, “küreselleşme hareketlerinin bir taraftan bütünleşmiş bir dünyayı hedeflerken, diğer taraftan daha fazla bölünmüşlük potansiyelini

⁴¹ Davut Ateş, “Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?”, **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 7 (1), 2006, s.26.

de bünyesinde barındırdığını”⁴² belirtmiştir. Rolf E.Breuer de “küreselleşme çağında devleti sınırlandıran uygulamalardan vazgeçmek mümkün değildir...(küreselleşme)...evvela sivil toplumun özgürlükçü güçlerini artırmayı yani vatandaşların kendi başlarına inisiyatif almasını ve sorumluluk üstlenmesini talep etmektedir,”⁴³ diyerek küreselleşmenin bireysel yönüne vurgu yapmıştır.

Dünyanın tek bir mekan olarak algılanabilecek ölçüde küçülmesi ve bütünleşmesini tanımlayan küreselleşme; ekonomik, siyasal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılması olarak değerlendirilmektedir.⁴⁴ Küreselleşme çok yönlü bir dinamik olsa da, esas belirleyici unsur ekonomiktir. Bu açıdan küreselleşmenin Batı Kapitalizminin zaman zaman yeniden yapılanma gereksinimi duyması ve bu sırada pazarını mümkün olduğunce genişletme çabasına girişmesi,⁴⁵ dolayısıyla kapitalist üretim tarzını bütün dünya geneline yayılması olarak tanımlayabiliriz.

Son yıllarda teknolojinin hızlı gelişmesi, kitle iletişim ve hatta bireysel iletişim, internet gibi araçların son derece hızlı yayılması, kolay erişilebilir olması ile birlikte Batı, ekonomik sisteminin yanında kültürel değerlerini de, bütün dünyaya yayma fırsatını elde etmiştir. Artık sadece batılı okullarda değil, televizyonda eğlence programı seyrederken ve internette gezinirken Batı kültürü insanlara farkında olmadan empoze edilmektedir.⁴⁶ Küreselleşmeyle birlikte birçok kurum ve organizasyon değişim geçirmek zorunda kalmıştır. Kapitalizm ilk ortaya çıktığı dönemde nasıl ki feodalizmden ulus devlete geçişi zorunlu kıldıysa, günümüzde de kapitalizm geldiği nokta

⁴² Mustafa E.Erkal, **Küreselleşme, Etniklik, Çok Kültürlülük**, İstanbul:Derin Yayınları, 2005, s.65.

⁴³ Rolf E.Breuer, Offene Bürgergesellschaft in der globalisierten Weltwirtschaft, in:”Frankfurter Allgemeine Zeitung” (FAZ), 4.1.1999, s.9’dan aktaran Jürgen Habermas **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul:Bakış Yayınları, 2002, s.40.

⁴⁴ Yusuf Erbay, Kavram Olarak Küreselleşme, **Yeni Türkiye 21. Yüzyıl Özel Sayısı-1**, Sayı 19, s.170.

⁴⁵ Baskın Oran, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 3.B., Ankara: İmaj Yayıncılık, 2000, s.19.

⁴⁶ Oran, a.g.e., s.10.

itibariyle ulus devletten küresel boyuttaki oluşumlara geçişi gerçekleştirme amacındadır. Bu durum ulus devletleri aşınmaya başladığı, eski önemini kaybettiği, ulusal politikaların yerini küresel pazarın aldığı gibi tartışma konularının doğmasına yol açmıştır.

Refah devleti uygulamaları bütçenin çok önemli bir bölümünü tüketmektedir. Refah devleti anlayışı, “devlet bağımlı” bir kültür oluşturmakta, uygulamalarıyla bağımlıların sayısını devamlı çoğaltmaktadır. Devletin ekonomik sorunlara müdahalesi, korumaya çalıştığı serbest piyasa sisteminin düzenini bozmaktadır. Ekonomiler, giderek zayıflayan ve önem kaybeden endüstriler ve gizli işsizlerle dolmaktadır.

Devlet, uluslar arası ittifaklar yoluyla, güvenlik sağlamaktan ziyade tehlike oluşturur hale gelmekte; dünyayı düşman kamplara bölerek zıt kampların askeri teknolojiye odaklanmalarına yol açmaktadır. Ulus devlet çerçevesindeki kriz ve bu çerçevedeki herhangi bir kırılma ya da zayıflama, politik küreselleşmeye kapı aralamaktadır. Devlet yapısındaki bu kriz, küreselleşmenin giderek artmasına ve hızlanmasına katkıda bulunmaktadır.

Sosyal refah devletinin meşruluğu yirminci yüzyılın üçüncü çeyreğinden itibaren tartışılmaya başlamıştır. Ulus devletin krize girmesi olarak da değerlendirilen bu sürecin başlıca özelliklerini Mehmet Ali Kılıçbay şöyle sıralanmaktadır:⁴⁷

- Devletin kontrol kabiliyeti ve gücünü yitirmesi,
- Karar mekanizmasında meydana gelen meşruiyet eksikliği,
- Devletin meşruiyet temin edici idari ve düzenleme hizmetleri sunmadaki yetersizliği.

Bunlardan birincisi ile anlatılmak istenen, teritoryal devletin kendi vatandaşlarını, kendi sınırları dışında alınan kararlardan ve etkilerden koruyamaz duruma gelmesidir. Bunlar kaçakçılık, çevre kirliliği, salgın hastalıklar, ekonomik krizler gibi sıralanabilir. İkincisi, devletlerin gittikçe artan

⁴⁷ Jürgen Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul:Bakış Yayınları, 2002, s.27.

oranda uluslararası ilişkiler ağındaki yerini alması ile başlayan ve karşılıklı bağımlılıklar sonucu karar alma mekanizmalarının ulus iradesi dışındaki özerk kurumlara devredilmesi ile sonuçlanan süreçtir. Bu süreçte başta ekonomik olmak üzere, çevre, hukuk gibi birçok alandaki ulusal karar alma süreçleri ulusüstü kurumlara terk edilmiştir. En sonuncusu ise, devletin düzenleme, kontrol etme ve vatandaşlarına sosyal refah imkanlarını sağlama kapsamındaki alacağı kararları alabilme kabiliyetini yitirmesi anlamına gelmektedir. Devlet özellikle sermayenin sınır tanımazlığı ile, sermayeden vergi almak, iş imkanı yaratmak ve sermayeyi kaçırmamak arasında sıkışıp kalmıştır.

Davut Ateş'e göre küreselleşme süreçleri dört ana başlık altında toplanabilir. Bunlar, ekonomik serbestleşme hareketi, dünya çapında tek bir toplum olma bilincini kamçılayan sivil toplum girişimleri, kültür ve kimliğin yerelleşmesi ve hükümetler arası girişimlerin yoğunlaşmasıdır. Bunlardan ilk üçünü incelememiz konunun açıklığa kavuşması yönünden faydalı olacaktır.

2.1.1. Ekonomik Serbestleşme

Ekonomik serbestleşme, kapitalist üretim tarzının ortaya çıkışı ve özellikle sanayi devrimi sonrası dönemde dünyadaki ticaretin serbestleştirilmesi ilkesi üzerine bina edilmiş ve liberal ideolojinin ekonomi alanındaki uygulamalarını kavramlaştırmış bir harekettir⁴⁸. Ekonomik serbestleşme hareketinin başlıca aktörlerinin çok uluslu şirketler olduğu gözlenmektedir. Bugünün dünyasında, serbest ticaret kuramı artık dünya ekonomisinin serbestleştirilmesi ilkesi üzerine kurulmaya çalışılmakta, sadece ticaretin değil, yatırım ve finans hareketlerinin de serbest bırakılması, uluslar arasında ekonomiye ilişkin politikaların yeknesaklaştırılması ve dünyanın tek bir pazar konumuna getirilmesi amaçlanmaktadır.

Vergi, yatırım, ticaret, finans ve sosyal güvenlik gibi devletin ekonomi merkezli politikaları küresel ekonomik aktörlerin beklentileri doğrultusunda

⁴⁸ Ateş, a.g.e., s.30.

şekillenmeye başlamıştır. Bunun da en önemli nedeni, devletin istihdam yaratabilmesi ve dolayısı ile vatandaşlarına daha iyi bir hayat seviyesi sunabilmesinin temelinde yabancı sermaye girişinin yatıyor olmasıdır.

Ancak tek pazar olma yolunda ilerleyen dünya ekonomisinde kamu hizmetleri hala ulus devletler tarafından yürütölmeye devam etmektedir. Her ne kadar ekonomik serbestleşme hareketi, ulus devletin ekonomi alanındaki işlevlerini iyice sınırlandırmaya çalışsa da, dünya çapında ekonomik faaliyetlerin güvenli bir şekilde sürdürölebilmesi için yerel düzeyde ulus devletin güvenlik sağlamasına gereksinim duymaktadır.

2.1.2. Küresel Sivil Toplum Girişimleri

Aşırı sanayileşme ve daha çok üretim amacının hakim olduğı küreselleşmenin çevre kirlenmesi, ozon tabakasındaki incelme veya köklü iklim değışimleri ve doğal olmayan gıda üretiminin yaygınlaşması gibi yıkıcı etkileri, gelişmiş ve az gelişmiş ölkeler arasındaki refah farkının gittikçe açılıyor olması gibi durumlara tepki olarak ve ulus devletlerin küresel ölçekte ortaya çıkan sorunları çözmekteki yetersizlikleri karşısında doğan bir küreselleşme hareketidir. Ulus devletin belki de meşruiyet temelini aşınmasındaki en temel öğelerden biri, ortaya çıkan küresel sorunları çözmeye kabiliyetinden yoksun olması, üstelik kendi uygulamalarının bir küresel felakete yol açabilecek nitelikte genişlemesidir.

Küresel sivil toplum girişimleri küreselleşen dünyada önemli aktörlerden biri haline gelmiştir ve gün geçtikçe daha da güçlenmektedir.

2.1.3. Yerelleşme Hareketi

Küreselleşmenin diğeri önemli süreci kimlik ve kültürün yerelleşmesidir. Ateş'e göre yerelleşme iki kutuplu bir şekilde gelişmektedir. "Birincisi, ulusal değerlerin kimlik ve kültür tanımlamalarında baskınlığının ve tekelinin reddi

temeli üzerinde gelişen ve ulusallığı tehdit eden boyuttur. Yerelleşmenin ikinci önemli boyutu ise küresel kapitalizmin dayatmış olduğu tek tip tüketim modeli üzerine kurulu moralite ve kimliğin reddidir.”⁴⁹ Yerel aktörler kimlik ve kültür konuları üzerinde durarak ulus devleti içeriden gayrı meşrulaştıran bir yapıda gelişmektedirler. Bir tarafta ulus devletin dayattığı ulusçu kimlik ve politikaların reddi, diğer tarafta da küresel kapitalizmin dayattığı tek tip tüketim kültürünün reddi yerel kimlik ve kültür politikalarının ortaya çıkmasındaki en temel öğeler konumundadır.

Diğer taraftan, bu aşırı bireyselleşme içerisinde, kimliğin aslında bir farklılıktan doğduğu ve bir grup niteliğinden ortaya çıktığı varsayılır ise, birey, kendisini ulusal kimliğe yabancı hissetmekte, daha çok yerel merkezli etnik veya dini kültürel öğelere dayanarak yeni bir kimlik arayışına girmektedir. Bu yerel kültür merkezli kimlik arayışları ve bunun sonucunda ortaya çıkan yerelleşme hareketi, ulus devletin moralite üzerindeki tekeli kırmakta ve parçalamaktadır. Zaten, küresel kapitalizm ile işlevleri iyice sınırlandırılmış olan ulus devletin en önemli dayanak noktası olarak kalan ulusal kültür ve kimlik böylece parçalanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Aynı şekilde küresel kapitalizmin tek tip tüketim modelinden kaynaklanan homojenlik bireylerin kimliklerinin dezenformasyonuna neden olmakta ve ortaya çıkan kimlik krizi nedeniyle bireyler, özgünlüklerini ortaya koyabilmek amacıyla yerel özelliklere dayanan ve geleneksellikten beslenen bir kimlik arayışına girmektedir.

Bu aşamada ortaya çıkan yerel/kültürel talepleri, doğrudan ulus devletin varlığını tehdit ettiği algılanmaktadır. Ulusal kimlik ve kültürün bu türlü bir tehditle karşı karşıya kalması dünyanın özellikle gelişmemiş veya gelişmekte olan ülkelerindeki ulus devleti paniğe sokmaktadır.

⁴⁹ Ateş, a.g.e., s.33.

2.2. Ulus

Ulus kavramı, Batı toplumsal ve siyasal değişim süreçlerinin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Avrupa'da feodalizmin yıkılışı ile sonuçlanan, yeni siyasal, ekonomik ve toplumsal ilişkiler ortamında ulusun yaratılması için, insanların ortak aidiyetler etrafında birleşmesi gerekmiştir. Merkezi devletlerin kuruluşu ve ekonomik bağılıkların gelişmesi ulus olgusunun oluşum sürecini hazırlamıştır. Bu nedenle ulusun ortaya çıkmasında duygusal bağılıkların, ekonomik ilişkilerin ve teritoryal devletin kapsayıcılığının önemli etkisi bulunmaktadır.

Habermas ulusun meşruiyet zemini olarak önem kazanmasını şöyle açıklar:

Skolastik dönem iktidar anlayışının meşruiyet sağlayıcı unsuru din ve kilise iken, reformlarla başlayan sekülerizasyon sonucu bu unsur yavaş yavaş meşruiyet sağlayıcı özelliğini yitirmiştir. Boşluk kabul etmeyen iktidar, kendine yeni bir meşruiyet zemini oluşturma sürecinde, "millet" unsurunu dinin yerine ikame etmiş ve bu unsurun bağlayıcılığını, mevcut sistemin boşluğunu doldurmada kendine temel dayanak noktası seçmiştir.⁵⁰

Civic ya da medeni anlamda ulus teritoryal bir nitelik göstermektedir. Bu anlayışa göre toprak ve halk birbiriyle bütünleşmiş ve ayrılmaz bir özellik kazanmışlardır. Ulus belli bir toprak üzerinde yaşayan (ki bu toprağın kutsal ve uğrunda ölünebilecek olma özelliği vardır), kader birliği yapmış insanlardır. *Civic* olmayan ulus kavramı içerik itibarıyla etnik özelliklerin daha çok ön plana çıktığı bir kavramdır. Etnik ulus anlayışına göre birey, kendi topluluğunda kalsa veya başka bir yere göçse de kaçınılmaz ve organik bir biçimde, içinde doğduğu toplumun mensubu olarak kalacaktır. *Civic* ulus ise bundan farklı olarak, bireyin, kendi seçebileceği belli bir ulusa ait olması gerektiğini söylemektedir.

Ulusun, etnik köken ve kabile ile ilişki ya da farkını Kılıçbay şöyle ifade eder: "Ulus ile etnik unsur aynı şey olmanın ötesinde, birbirlerinden çok farklı

⁵⁰ Habermas, a.g.e., s.8.

tarihsellik ve toplumsallıklara denk düşerler... etnisite insanların bilinçli iradelerinin dışında doğan, biyoloji ve tarih tarafından oluşturulan bir toplumsallıktır. Başka bir ifadeyle etnisite, kader sanılan yerellikten başka bir şey değildir.”⁵¹

Ulus sonradan ve de gerçekleştirilen bir birliktelik, örgütlenme olmalı, ayrıca her şeyden önce doğuştan gelen özelliklere dayanmaması gereken bir birliktelik olmalıdır. Kılıçbay’ın deyimiyle yani ulus, “... tarihsel bir inşadır. Tarihin belli bir konağında ve belli bir mekanda belirmiştir. İnsanların iradi gayretlerinin ürünüdür, doğanın dayatması sonucu değil, düşünsel faaliyetler sonucu ortaya çıkmıştır.. İnanca değil, doktrine dayanır”.⁵² Dolayısıyla gerek ümmet, gerek etnik köken, gerekse kabile veya ırk olarak bir araya gelinmesinde insan edilgen iken, ulus olarak bir araya gelinmesinde ise tam tersine iradesi ile davranmaktadır yani etkindir. Yine insanın doğallıktan toplumsallığa geldiği oranda ve düzeyde ulusa katılması söz konusu olmaktadır.

Primordiyalistler dışında çok büyük bir çoğunluk “ulus”un sonradan kurgulandığını söyler.⁵³ Şöyle ki, bir dönem bir ulusun içinde yer alan etnik topluluk veya kabile, başka bir dönem, belki de başka bir mekana göç etmiş olarak, başka bir ulus içinde yer alabilir.

Max Weber’e göre ulus kavramı, başka gruplara nazaran söz konusu grubun üyeleri arasında bir dayanışmayı anlatır. Bu sebeple bu kavram bir toplumsal değer yargısıdır.⁵⁴ Weber’in yaptığı tanımdan anlaşılacağı üzere ulusu oluşturan bireyler arasındaki bağın oluşumunda aynı kanı taşımak zorunluluğu yoktur.⁵⁵ Öyleki Kymlicka’ya göre, “ulus üyeliği ilke olarak, ırka ya da renge bakmaksızın, toplumun dilini ve tarihini öğrenmeye istekli olan ve sosyal ve politik kurumlarına katılan herkese açık olmalıdır.”⁵⁶

⁵¹ Kılıçbay, a.g.e., s.90.

⁵² Kılıçbay, a.g.e., s.90.

⁵³ Lerna K. Yanık, “Millet, Milliyet ve Milliyetçilik”, **Doğu Batı**, Sayı: 39, Yıl:2006, s.191.

⁵⁴ Max Weber, “Millet”, çev.Ebru Çerezcioğlu, **Doğu Batı**, Sayı:39, Yıl: 2006, s.181.

⁵⁵ Weber, a.g.e., s.182.

⁵⁶ Will Kymlicka, **Çok Kültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998, s.56.

Ernest Gellner ve Benedict Anderson ise milletlerin ortaya çıkışının modernleşme sürecinin bir sonucu olduğunu söyler. Gellner, Endüstri Devrimi'nin yarattığı eğitilmiş iş gücü ihtiyacının bir ulusal kültür yaratılması gereğini doğurduğu ve oluşturulan bu ulusal kültürün yaygınlaştırılması ile ulusçuluk fikrinin ortaya çıktığını savunur.⁵⁷

Böyle geniş anlamı olan ve detaylı bir süreç sonucunda oluşan ulusu Smith şöyle tanımlamaktadır: “Tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak millet çok boyutlu bir kavram, somut örneklerin çeşitli düzeylerde benzerlik arzettiği bir standart ya da mihenk taşı oluşturulan ideal bir tiptir.”⁵⁸

2.3. Ulus Devlet

Devlet, insanların toplu olarak bir araya gelmesinden sonra oluşturdukları, toplumda en üst, karmaşık, en gelişmiş siyasal bir örgütlenme biçimidir. Dolayısıyla devlet, “halk” (insan unsuru), ülke (toprak unsuru) ve egemen bir siyasal otoritenin birlikteliğinden oluşan siyasal örgütlenme” olarak tanımlanabilir.

Ulus devletin ulusal egemenlik tanımı etrafında ortaya çıkışı onikinci yüzyıla kadar, feodal yapının çözülmesine kadar gidebilir: Başkentlerin ortaya çıkışı, ulusal orduların ortaya çıkışı, ulusal bürokrasinin onüçüncü ve ondördüncü yüzyıldan itibaren oluşmaya başlaması bunun göstergeleridir. Ama, bunların olgunlaştığı ve bir anlamda ulus devletlerin karşılıklı olarak birbirini tanıdıkları Westfalya antlaşması (1648) genellikle bir dönüm noktası olarak kabul edilir.

⁵⁷ Ernest Gellner, **Nations and Nationalism**, Oxford: Basil Blackwell, 1983, s.46.

⁵⁸ Smith, **Milli Kimlik**, s.75.

1648 yılındaki Westfalya barışına gelinceye kadar bugünkü anlamda devlet sınırlarını gösteren haritalar hemen hemen hiç yoktu.⁵⁹ Bu antlaşma ile birlikte Avrupa ülkeleri sınırları ile birlikte diğerlerini kesin çizgilerle tanıma ve içişlerine karışmama sözü vermişlerdir. Westfalya antlaşması toprak ve otoriteye dayanan egemenlik anlayışını getirmiştir.

Tek bir etnik ve kültürel halkın, bir devletin sınırları içinde ikamet etmesi ve bu devletin sınırlarının söz konusu etnik ve kültürel halkın sınırlarıyla örtüşmesi durumunda bir devlete “ulus devlet” denilebilir.⁶⁰ Ne var ki birçok devlet yapı itibari ile çok etnildir ve etnik çizgilerle bölünmüştür. Tanıma uyan Birleşmiş Milletlere üye ulus devletlerin sayısı, tüm devletlerin %10⁶¹’ undan azdır.

Bu bağlamda Antony D.Smith içinde birden fazla etni barındıran devletlerin milli devletler olduğunu söyler. Söylemlerimize ve Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına baktığımızda tanımlarda küçük bir fark görülür. Öyleki Smith’in “Milli devlet”i, bu çalışma içinde ulus devlet olarak anılmaktadır.

Dünyadaki %10 azınlık dışında bütün devletlerin çok etnili yapıda olduğu gerçeği karşısında devlet organlarının siyasi yapısı ve bürokratik birleştirme önemli bir olgudur.

Bürokratik birleştirme süreçleri çeşitli kollardan yürür. Bunlar, her yerde tek bir hukuk ve yargı sisteminin kurulması, tek bir vergi sistemi ve para politikasının oluşturulması, birleştirilmiş bir ulaştırma ve iletişim sisteminin kurulması, temel idari kurumların kurulması ve profesyonel kadroların oluşturulması ve etkin bir ordu kurulmasıdır. Daha sonraki aşamada refah yardımı, emeğin korunması, sigorta, sağlık, eğitim ve oy hakkıdır.

⁵⁹ Onur Öymen, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005, s.31.

⁶⁰ Anthony D.Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çev.Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 2002, s.94.

⁶¹ Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, s.94.

Yukarıda bahsedilen bürokratik birleştirme -devlet kurma- süreci paralelinde ulusal bilinç gelişmiştir. Ulusal bilinç ve ulus kurma bilinci, devlet kurma sürecine çok yakın olsa da, bazen aynıymış gibi kullanılsa da farklı olduğu aşağıda görülecektir.

Ulus kurma süreçleri Smith tarafından aşağıdaki şekilde sıralanmıştır:⁶²

1. Topluluğun ortak anıları, mitleri ve sembollerinin geliştirilmesi, işlenmesi ve aktarılması;
2. Topluluğun tarihsel gelenek ve ritüellerinin geliştirilmesi, seçimi ve aktarılması;
3. “Halkın” ortak kültürünün (dil, adetler, din, vs.), otantik unsurlarının belirlenmesi, işlenmesi ve aktarılması;
4. Belirlenen nüfus içindeki “otantik” değerler, bilgi ve tutumların standardize edilmiş yöntemler ve kurumlar aracılığı ile aşılması;
5. Tarihi bir kara parçası ya da ana vatanının sembol ve mitlerinin sınırlarının belirlenmesi, işlenmesi ve aktarılması;
6. Sınırları çizilen kara parçası içindeki beceri ve kaynakların seçimi ve idareli kullanımı;
7. Belirlenen topluluğun tüm üyeleri için geçerli ortak haklar ve ödevlerin tanımlanması;

Yukarıda belirtilen süreçlerin tüm bireylere ulaşmasının sağlanması, devletin başlıca amacı olmuştur. Bunu yapabilmek için bazı yöntemler kullanılmıştır:

1. Halk eğitimi, yüksek okur-yazar bir kültürün, dolayısıyla homojen ulusun temelini teşkil eder. Bu amaçla hükümetler homojen bir yurttaş topluluğu yaratmak için zorunlu, standart, hiyerarşik, akademi destekli ve diploma veren bir kitlesel halk eğitim sistemi kurdular.
2. Yüklenmeye çalışılan değerlerin bilince nüfuz etmesi maksadıyla kitle iletişim araçlarından büyük oranda faydalanılmıştır.

⁶² Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, s.98.

3. Ulus devletin kültürel ve toplumsal politikalara müdahalesi ve kontrolü de kaçınılmazdır. Ortak, birleştirici bir kültür ve geçmiş yaratmak gereklidir. Bu amaçla yine kitlesel yayın organları ve sinema da uygun bir araç olmuştur.

Habermas “modern devleti milli devlet haline getirenin, bir milletin sembolik şekilde inşa edilmesi” olduğunu, ulusal bilincin ise “modern hukuk biçimleri içinde inşa edilmiş olan teritoryal-devlete vatandaşlar-arası dayanışmayı tesis edecek...” olgu olduğunu belirtmiştir.⁶³ Bu yolla öyle bir dayanışma tesis edilirki, ulusa mensup olanlar “şahsen yabancı olsalar bile, kendilerini feda edecek kadar birbirlerine karşı sorumluluk duyarlar- askerlik yapmak veya bölüşüme tesir eden verginin yükünü taşımak gibi.”⁶⁴

2.3.1. Küreselleşme ve Ulus Devlet Egemenliği

Küreselleşme ve ulus devlet arasındaki esas problem, küreselleşmenin heterojenleştirici özelliği karşısında, ulus devletin homojenleştirici, standartlaştırıcı özelliğidir. Ortaya çıkan bu durum küreselleşmenin doğurduğu problemlerin ulus devlet biriminin boyutlarını aşması veya zorlaması ulus devletin krizine neden olmaktadır.

Ulus devletin en önemli ayırıcı özelliği egemenliği tekeline tutmasıdır. Fakat bu tekelin en önemli ifadesi Bodin’e göre yasa yapma ve feshetme gücü iken, Weber’e göre zor kullanımı meşrulaştırmasına dayanır.⁶⁵

Y. Ali Sarıbay’a göre onaltıncı yüzyılda başlayan ve özellikle onsekizinci yüzyılda ortaya çıkan ulus devlet, egemenliğin somutlaşması ve her türlü topluluğu egemenliği altına alarak kendisine sadakat isteyen en büyük kurumdur. Ulus devletin yapmak istediği; devleti ya da siyasal iktidarı merkezileştirmek, kültürü standartlaştırmak, hukukta eşitlik ve ekonomide

⁶³ Habermas, a.g.e., s.81.

⁶⁴ Habermas, a.g.e., s.81-82.

⁶⁵ Hurigül Eken, “Küreselleşme ve Ulus Devlet”, http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CHurig%C3%BCI%20EKEN%5CEKEN,%20Hurig%C3%BCI.pdf, (01 Mayıs 2007).

bütünleşmeyi sağlamaktır. Bu süreç bazı sosyologların da dikkatimizi çektiği gibi kapitalizm ile gelişen bir süreçtir. Bu anlamıyla ulus devlet, o zamana kadar ki yapılardan farklı olarak, merkeziyete ve toplumun homojenleştirilmesine dayanmaktaydı. Sarıbay'ın tanımında da belirttiği gibi, temelleri onaltıncı yüzyılda, Avrupa'da monarşilerin güçlenmesine dayanan ulus devlet, bugünkü kullandığımız anlamda gelişimini onsekizinci yüzyılda tamamlamıştır. Bu nedenle, tarihsel sosyolojik bir kategori olarak ulus devlet, modern zamanların bir olgusudur diyebiliriz.

Egemenliğin yurttaşlar topluluğunu temsilen devlette toplanması; devletin yurttaşlarından tüm sadakatlerin üstünde sadakat talep etmesine ve devletin kimliği ile devleti oluşturan yurttaşların kimliklerinin örtüşmesine neden olmuştur. Devlet, bu sadakati meşrulaştırmak için, iktidar yapısında merkezileşme, kültürde standartlaşma, hukukta eşitleşme ve ekonomide bütünleşme gibi bazı işlevler yüklenmiştir.

Ulus devlet yaklaşık iki yüzyıllık sürede meşruluğunu korumasına rağmen, bugün krizde olduğuna dair görüş yaygındır. Küreselleşme dinamiklerinin karşısında kaçınılmaz bir sonuç olan bu değişim şöyle özetlenebilir:

1. Ulus'un mahiyetinin değişmiş olması,
2. Devlet'in mahiyetinin değişmiş olması.

Bu iki nedeni ortaya çıkaran gelişme ise dışsal bir etken olarak esasen "küreselleşme"dir. Bu kriz, küreselleşmenin doğurduğu problemlerin ulus devlet biriminin boyutlarını aşmasından veya zorlamasından doğan bir krizdir. Çünkü küreselleşme, ulus devlet bütünlüğünü parçalamakta; hem ulus devletin dayandığı siyasal topluluğun sosyolojik mahiyetini değiştirmekte, hem de bu topluluk tarafından meşru kılınan siyasal iktidarı dönüştürmektedir.

Küreselleşme, demokrasinin modern dönemdeki hukuksal, toplumsal, kültürel, siyasal ve ekonomik olarak standartlaştırıcı formlarla tüm yurttaşların

ulus önünde eşitliklerini, hak ve özgürlüklerini ifade eden anlamında sıyrılmış ve farklılıkların/heterojenliklerin içerildiği yeni bir anlama bürünmüş, bir başka ifadeyle postmodernleşmiştir. Bir başka ifadeyle, Huriğül Eken'e göre küreselleşme paralelinde mekansal kimlik olgusu değişmekte, oluşmakta olan bu süreçte aşkın devlet kimlik düzenleyici fonksiyonundan uzaklaşmakta, bu fonksiyonu sivil toplum örgütleri tarafından doldurulmaktadır.⁶⁶

2.3.2. Ulus Devletin Meşruiyeti

Tarihi süreç içerisinde oluşumunu tamamlayan ulus devlet yapısının temel karakteristik özelliklerini şu şekilde özetleyebiliriz. Weber ulus devleti diğer devlet tiplerinden ayırırken ilk olarak fiziksel güç ve şiddet kullanma tekeline sahip olmasına atıfta bulunmaktadır. Güç kullanmanın sınırları belirli yasalarla çerçevelenmiştir ve bunu kullanacak kişiler sürekli devlet hizmetindeki kamu çalışanlarıdır. Güç kullanımı bu yasalar dahilinde kullanıldığı sürece meşru görülmektedir.

Bir diğer özellik sınırları kesin çizgilerle çizilmiş bir toprağa bağlılıktır. Ulus devlet öncesi yapılarda da belli bir toprağa bağlılık söz konusuydu ancak, ulus devletlerde olduğu gibi kesin bir sınır ayrımı söz konusu değildi. Ulus devletin sınır bölgeleri günümüzde birer iktidar ve semboller alanıdır ve "ulus devletler bu bölgesel sınırlarını adeta nörotik bir biçimde denetlemektedirler."⁶⁷ Güvenlik kuleleri ve dikenli teller, devletlerinin kendilerine ait topraklarının ulaştığı son sınırları belli eden uç bir egemenlik göstergesi halini almıştır.⁶⁸

Ulus devletlerin önemli özelliklerinden bir tanesi de meşruiyet kaynağıdır. Onun meşruiyet kaynağı ne Tanrı ne de Tanrı'nın yeryüzündeki yansıması olan krala, belirli bir imtiyaza sahip aristokrat bir sınıfa

⁶⁶ Eken, a.g.e., s.261.

⁶⁷ Jürgen Habermas, **Öteki Olmak Öteki ile Yaşamak**, çev.İlnur Ata, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2002, s.29.

⁶⁸ Hasting Donan, Thomas Wilson: **Sınırlar, Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları**, Çev:Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002, s.11.

dayanmaktadır. Tek dayanak devleti oluşturan bireylerin bütünüdür, yani ulustur. Daha öncede değinildiği gibi mutlakiyetin toplum dışı egemenlik kaynağı anlayışına karşı ayaklanan burjuvazi kendi iktidarını benzer bir eylem üzerinde kuramaz. Mutlakiyete karşı toplumun bütününe arkasına alarak ayaklanmış ve bu bütünü temsil etmek zorundadır. Bu nedenle kendisini de kapsayan ancak hiçbir sınıfın ve kimsenin şahsen sahiplenemeyeceği bir merciye egemenliğin kaynağını yerleştirir. Artık yeni iktidar söylemi kendisi için iktidar olmayı bütünüyle gayri meşru kılmıştır. Bundan sonra iktidar söylemi yalnızca ulus adını ifade ettikçe meşru olacaktır.

Ulus devletlerin somut özelliklerini şu şekilde özetlenebilir: Devlet topraklarının bütünlüğü vardır. Bu topraklar askeri açıdan savunulabilecek, olabildiğince sürekli coğrafi sınırlarla çevrilidir. Devletin tek bir para birimi ve tek bir maliyesi vardır. Genellikle tek bir ulusal dil vardır. Bu tek ulusal dil, çoğu kez çok sayıda yerel dil ve lehçeye yapay bir şekilde üstün kılınmıştır. Bu yerel dil ve lehçeler kimi zaman zorla bastırılsa da daha çok ulusal dilin kullanıldığı eğitim sistemi içerisinde yavaş yavaş unutulur. Son olarak farklı hukuk geleneklerini yalnızca sınırlı amaçlar ve çevre bölgeler içinde geçerliliklerini korudukları tek bir hukuk sistemi vardır.

Bütün bu anlatılanlar ışığında toparlarsak ulus, bir topluluk oluşturma bilincine sahip, ortak bir kültürü paylaşan, açıkça belirlenmiş bir toprak üzerinde yerleşik ortak bir geçmişe ve gelecek projesine sahip ve kendi kendine yönetme hakkı bulunan bir insan grubudur.⁶⁹ Ulus devlet ise “sınırları belirlenmiş bir toprak parçası içinde yasal güç kullanma hakkına sahip ve yönetimi altındaki halkı türdeşleştirerek, ortak kültür, simgeler, değerler yaratarak gelenekler ile köken mitlerini canlandırarak, birleştirmeyi amaçlayan bir tür devletin oluşumuyla tanımlanan modern bir olgudur”.⁷⁰ Başka bir ifadeyle ulus devlet, kurumsallaşmış siyasi iktidar biçiminin somut

⁶⁹ Montserrat Guibernau, **Milliyetçilikler: 20 yy.da Ulus Devlet ve Milliyetçilikler**, çev:Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997, s.92.

⁷⁰ Guibernau, a.g.e., s.93.

görünümlerinden biri, ulus ise “ulus devletin” kendini meşrulaştırmada kullandığı bir kavramdır.⁷¹

2.3.3. Ulus Devletin Krizi

Antony D.Smith’in milli devleti, diğer bir tanımla çok etnili ulus devlettir. Tek etniden oluşan bir ulus devlet yok denilecek kadar az olduğu için bu tezin yazarı milli devlet kelimesi yerine, günümüzdeki yoğun kullanımına da uygun olarak ulus devlet kelimesini kullanmakta mahsur görmemekle birlikte kavram kargaşası yaratmamak için belirtmekte fayda görmüştür.

Ulus devlet bağlamında birey, yurttaşlık hakları ve ödevleri olan ve kişilerden bağımsız, tarafsız bürokrasi aracılığı ile modernliğin faydalarına erişen bir yurttaştır. Dolayısıyla ulus devletin ulusçuluğu yurttaşlıkla ilgili olduğu kadar bürokrasiyle de ilgilidir. Çünkü ulus devlet, bürokrasi ve onun yurttaşlarla ilişki halindeki organları aracılığı ile kurumsallaşmıştır ve onlar tarafından temsil edilmektedir.⁷²

Bununla birlikte ulus devletin içinde etnik topluluklar barındırdığı, her ne kadar türdeşleştirme çalışmaları devam etse de etnik kimlik taşıdığı gerçeği yok sayılamaz. Hal böyle iken, ulus devletler egemen etni etrafında birleştiğinden, egemen etni dışındaki kültür ve törelerin yok sayılması ya da karalanması ihtimali, azınlık etnilerin hoşnutsuzluğu, dışlanmışlığı ve egemen etni üzerindeki baskısıyla sonuçlanabilir. Ancak bu kriz durumu ulus devletin yapısında bir bozulma ya da dağılmaya sebebiyet verse bile, etniler yine egemen bir etni etrafında ulus devlet oluşturmak durumundadır.

Aynı zamanda, kültürde standartlaşmaya dayanan ulus devlet açısından çok kültürlülük ve heterojenlik talepleri ulusal kimlikte sorunlar yaratmaktadır. Çünkü, ulus devlet vatandaşına “yurttaşlık” şeklinde homojen bir ulusal kimlik sunmaktadır. Fakat görüntüler, semboller aracılığıyla yaşanmakta olan kültürel küreselleşme ile farklı kültürler sürekli ve her

⁷¹ Ozan Erözden, **Ulus Devlet**, Ankara: Dost Kitabevi, 1997, s.58-59.

⁷² Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, s.110.

fırsatta bilincimize akmakta ve ulusal kültürü etkilenen bireylere göre değişime uğratmaktadır. Bunun sonucundaki ise küreselleşmenin ulusal kültürü parçalayacağı ve çok kültürlülük eğilimine yol açacağıdır. Böylece, Hurigül Eken'in çalışmasında belirttiği gibi "yeni oluşan kimlik referansları çerçevesinde, birey kimliğini yeniden tanımlar ve inşa eder".⁷³ Böylece ulus devletin rolü bu süreçte gevşemekte; bu sürece direnen toplumlarda etnik çatışmalar kendisini tayin edilmiş tek kültürlü sınırlar içinde farklı olarak tanımlayan halkların özerklik ve bağımsızlık mücadeleleri şeklinde veya mikro ulusçuluklar (mikro milliyetçilikler) şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bugün büyümekte olan devletler gelişmelerini büyük oranda yabancı sermaye girişine bağlamaktadırlar. Bu bağlamda yabancı sermayeyi çekebilmek için ellerinden geleni yapmaktadırlar. Hatta hükümetler yabancı sermayeyi ülkelerine çekebildikleri oranda kendilerini başarılı göstermektedirler. Devletin temel fonksiyonlarından biri olan sosyal devlet görevlerini yerine getirme, vatandaşlarına iş imkanı yaratma gibi konularda yabancı sermayeye bağımlı olması bunda başrolü oynamaktadır.

2.3.4. Ulus Devlet Gerekliliğini Yitiriyor mu?

Günümüzde, ulusal devletin egemenliğinin pek çok alanda çözülmekte olduğunu söylemek hatalı olmaz. İnsanların, sermayenin, düşüncelerin, imajların, teknolojinin, ulaşımın ve iletişimin hızla ulusal sınırları aşarak küresel boyutlar kazanması, hiç şüphesiz daha önce kendi kendine yeter nitelikteki ulusal devletlerin dokunulmazlıklarının belli ölçüde ortadan kalkmasına neden olmuştur.⁷⁴ Diğer taraftan, hemen her ulusal devletin içinde yer alan yerel nitelikteki etnik ve dinsel ulusçuluklar, bu devletlerin bütünlüğünü içerden tehdit eden unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda, ozon tabakasının hızla delinmesi, Çernobil faciası, küresel ısınma ve tropik yağmur ormanlarının yok edilmesi gibi ekolojik dengeyi bozan çev-

⁷³ Eken, a.g.e., s.259.

⁷⁴ **Türkiye'de Coğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları**, 2.B., İstanbul: TESEV Yayınları, 2006, s.44.

resel sorunlar da, insanların küresel bir çözüm arayışı için ulusal sınırların ötesinde arayışlara girmelerine neden olmuştur. Son olarak, 11 Eylül 2001 tarihinde en belirgin küresel tehdit halini alan uluslararası terör, yine küresel düzeyde çözüm gerektiren sorunların başında yer almaktadır.

Hızla örgütlenen ulus-ötesi yargı sistemleri (Avrupa Adalet Divanı, Uluslararası Tahkim Yasası vb.), uluslararası iş piyasası, evrensel insan haklarına saygı ve küresel ekolojik sisteme karşı sorumluluk gibi inisiyatifler, ulusal yurttaşların tabi oldukları modern ulus devletin sınırlarını belirsizleştirmiştir.

Oktay Uygun'a göre ticari kapitalizmin doğuşuyla, Avrupa'da onbeşinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan küreselleşme süreci, o dönemin global toplum modeli olan feodal birimlerin ve kentlerin üzerinde ulusu ve ulus devleti yaratmıştı. İçinde bulunduğumuz küreselleşme süreci ise, ulus devletlerin üzerinde konfederal ya da federal nitelikte yeni çokuluslu siyasal oluşumlar yaratacaktır.⁷⁵ Bunun yanında ulus devleti eriten süreçler, onun en belirgin özelliğinden olan sosyal amaçlı politikalar izlemesini de engellemektedir. Devletler, sosyal politikalar izlemek amacıyla sermayeden daha fazla vergi almak yerine ulusal sermayenin başka ülkelere göç etmesini önlemek ve yabancı sermayenin gelmesini sağlamak için vergi yükünü azaltacak politikalar izlemek zorunda kalmaktadırlar. Sermaye giderek ulusal kimliğini yitirmiş ve dünya ölçeğinde hareket yeteneği kazanmış, gelişmekte olan ülkeler arasında yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için, sosyal haklar, çevre hakları, tüketici hakları ve diğer bazı klasik haklar bakımından standartların aşağıya çekilmesi yarışı başlamıştır. Bu yarış sürecinde, sosyal amaçlı politikalar izlenemeyeceği gibi, kamu harcamalarında esas yük, ücretliler ile uluslararasılaşamayan küçük sermayeye binecektir. Ulus devlet, örgütünü ayakta tutacak asgari harcamalarını karşılayabilmek için küresel sermayenin beklentilerini karşılamak zorunda kalmaktadır.

⁷⁵ Oktay Uygun, "Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi", s.25, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisine/anyarg20/uygun.pdf> (01.05.2007)

Ulus devletler küreselleşmeyi bir yandan güçlendiren uygulamalar yapmak zorunda kalsa da, bu karşılıklı bağımlılığı beraberinde getirmektedir. Yeryüzünde faaliyet halindeki pekçok ulusötesi firma ve örgüt, çoğu zaman ulusal sınırları dikkate almamaktadırlar. Ancak ne kadar yaygın olurlarsa olsunlar devletlerin düzenleme ve politikalarının sonuçlarına maruz kalmaktan kurtulamamaktadırlar. Bu bağlamda ülke bütçelerini aşan bütçelere sahip ticari kuruluşlar kendi ülkelerindeki veya herhangi bir başka ülkedeki siyasaları etkileme gücüne sahip olabilirler ancak, ticari kuruluşların halen ulus devletle rekabet edemeyecekleri konular da vardır. Giddens bu konulardan birinin toprak bütünlüğünü ve şiddet araçlarının kontrolünü sağlayamamaları olduğunu söyler. Bu husus günümüzde ulusal güvenlikten halen ulus devletin sorumlu olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Ulus devlet yapılarındaki zayıflama bazı küreselci çevreler tarafından alkışlanmaya değer gibi görünse de bu, aslında kapitalist sistem için bir zaaf teşkil etmektedir. Çünkü , Habermas’a göre, “ulusaşırı şirketler güçlü devlet kurumları, özellikle de merkez alanlarda güçlü devlet kurumları olmadan faaliyet yürütemezler, güvenliklerini sağlayamazlar, nispi tekeller oluşturamazlar ve rekabet edemezler. Güçlü devlet yapıları; kapitalizmin garantisi, yaşam alanı ve büyük karların elde edilmesinde vazgeçilmez öneme sahip unsurlarıdır. Güçlü devlet yapıları olmaksızın, sermayenin sonsuz birikimi mümkün değildir.”⁷⁶

Günümüzde siyasi konjonktürün de ulusal devletlerden yana olduğu ve meşruiyet zemininin buradan sağlandığı görülmektedir. Ulus devletler uluslararası düzlemde tanınan siyasal birlik yapısı olmaya devam etmektedirler. Bugün en büyük meşru kurum olan Birleşmiş Milletlere gerektiği gibi kurulan ulusal devletler üye olabilmektedir.

Ulus devletten kopmalar ancak zorlu ve kanlı süreçlerin sonunda, diğer ulusal devletler tarafından gönülsüzce kabul edilmektedirler. Ulus devletten etnik kopmalar çok görülen ve rahat kabul gören oluşumlar

⁷⁶ Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, s.11.

olmamaya devam etmektedir. Tarihsel olarak, yeni ulusal devletlerin yaratılması genellikle savaş ve antlaşmaların ardından (en açık örnekler 1783, 1830, 1878, 1918 ve 1945 sonrası) gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle, bu devletlerin yaratılması ve tanınması asla kolay olmamış ve evrensel olarak kabul edilmemiştir; uluslararası olayların aniden dönüştürdüğü baskı ve çatışma koşullarından ortaya çıkmışlardır.

Ulusal devletler sosyolojik açıdan da oldukça geniş bir kapsama alanına sahiptir. Bir uçta, öyle ya da böyle tamamen çekirdek bir etninin egemenliğindeki ulusal devletler (Polonya, Danimarka ve Japonya) var olurken, diğer uçta etnik açıdan keskin bir biçimde bölünmüş Belçika, Kanada, Lübnan, Nijerya, Zaire, Angola, Hindistan ve Pakistan gibi ulusal devletler vardır. Bu iki ucun arasında, egemen ya da çekirdek bir etnisi olan, ama bir ya da daha fazla önemli etnik ya da ulusal azınlığa sahip Çin, Vietnam, Endonezya, Burma, İran, Mısır, Zimbabve, Cezayir, Meksika, Peru, İspanya, Fransa, Britanya, Romanya, Bulgaristan ve Gürcistan gibi çok sayıda milli devlet yer alır.

Ayrıca siyasal açıdan da önemli bir çeşitlilik söz konusudur. Ulusal devletlerin çoğu demokratik ve azınlıklarına karşı eşit haklar sunarken, bir kısmı otoriter idarelere sahip ve etnik azınlıkların talepleri konusunda katı görünmektedirler. Franco sonrası İspanya ve Kanada gibi bazı ulusal devletlerde art arda gelen hükümetler, kurucu etnilerin etno-milli şikayetlerini gidermek için sıkı bir çalışma içine girerken, Sudan ve Burma gibi diğer bazı devletlerde etnik azınlık talepleri ve emellerine karşı çok az ya da sıfır kabul görülmüştür.

Öte yandan tüm yukarıda bahsedilenler çerçevesinde Smith'e göre "ulusal devlet etnik sorunların çözümündeki tek alan olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir."⁷⁷

Yukarıda bahsedilenlerle bağlantılı biçimde demokrasinin gereği olarak siyasetçiler yaptıkları ve yapacakları konusunda oy sandığı, dolayısıyla genel nüfusa karşı sorumlu olmaya devam etmektedirler. Uluslar

⁷⁷ Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, s.116.

arası silahlı teşkilatlar gelişse, komuta kademeleri birleştirilse, ortak hareketler yapılsa da, bunların alıcı ve sağlayıcıları yine ulusal devletlerdir.

Uluslararası işbirliği anlaşmaları yapılsa, örgütlere üye olursa da arkasında ciddi maliyetler gelmesi pahasına ulusal devletler bu anlaşmalardan çekilebilirler. Ulus devletler kendi tekil ulusal çıkarlarına uygun olduğunu düşündükleri meseleler ve projeler ile ilgili her zaman başkalarıyla iş birliği yapmışlardır. Ulus devletler güç dağılımı sürecini belirlemeye devam etmektedirler. Ulus üstü ve ulus altı yapılara meşruiyet kazandırma süreci yine ulus devlet üzerinden olmaktadır. Eğer bir gün Türkiye Avrupa Birliğinin parçası olacaksa nihayet, buna meşruiyet kazandırma süreci yine ulus devlet üzerinden olacaktır.

Kurulduğundan bu yana yaklaşık 50 yıl geçmiş olmasına rağmen, Avrupa Birliği üyesi ülkelerin hala ulusal çıkarlarına ve ulusal politikalarına öncelik verdikleri görülmektedir. Örneğin Fransa'nın sosyalist başbakanlarından Lionel Jospin "Avrupa'yı isterim, ama ben kendi milletime bağlıyım. Benim siyasi tercihim, Fransa'yı veya diğer Avrupa'yı inşa etmeye çalışmaktır" demişti.⁷⁸ Bu konuda Harvard Üniversitesi profesörlerinden Andrew Moravcsik, Avrupa'da post modern politika dönemine girildiğini, burada Avrupa Birliğinin üye devletlerinin yerine geçecek değil, onların yanı sıra hüküm sürdüğünü söylüyor.⁷⁹

Amerika'nın Irak harekatı, AB ülkelerinin ortak bir politika oluşturmaktaki güçlüklerini ortaya koyan bir gösterge oldu. İngiltere, İtalya, İspanya, Polonya gibi ülkeler ABD'nin müdahalesini desteklerken, Fransa, Almanya ve Belçika açıkça karşı çıktılar. Bu örneklerin AB içinde de bu kadar çok olması ve uzayıp gitmesi kuşkusuz, ulusal çıkarlar bağlamında ulusal devletlerin yapmaları gerektiğini düşündükleri şeyi her şeye rağmen yapmalarındır.

⁷⁸ Öymen, a.g.e., s.219.

⁷⁹ Öymen, a.g.e., s.219.

Ulus devlet olgusu, hem gelişmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkeler açısından halen işlevsel bir yapı olma özelliğini sürdürmektedir. Gelişmiş ülkelerde, devletten beklenenler azalmamakta, aksine artmaktadır. Altyapının korunması, çevre kirliliğinin önlenmesi, sağlık ve emeklilik gibi hizmetlerin verilmesi hep ulus devletten beklenmektedir. Abdullah Özkan'a göre gelişmekte olan ülkelerde de iç ve dış güvenliğin sağlanması, ekonomik kalkınmanın koordine edilmesi, eğitim, sağlık ve kültür gibi temel hizmetlerin sunulması ulus devletin fonksiyonları arasında yer almaktadır. Bu nedenle ulus devlet hala önemli bir "bağlanma merkezi" olmaya devam etmektedir.⁸⁰

⁸⁰ Abdullah Özkan, **Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul:Tasam Yayınları, 2004, s.40.

BÖLÜM III

AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNİN ULUSAL KİMLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

3.1. Avrupa Birliğinin Tarihçesi

Avrupalılık aslında çok eski bir olaydır ve bugünkü Avrupalılık şuuru asırlardır varolan bir şudur. İlber Ortaylı'ya göre Avrupalılık bir kere coğrafyada vardır. Tarihle birlikte haritalarına bakıldığında hesaplamaların tamamen Eurosentrik (Avrupa merkezli) olduğu görülmektedir. Avrupa'nın en akıllı parlak dünya merkezi olarak resmedildiği Yunan mitolojisinde bile, mitoloji unsurları Avrupa üstünlüğünü meydana getirecek şekilde yorumlanmaktadır.⁸¹

Yüzyıllar boyunca devlet adamları, siyaset bilimciler, din adamları ve filozoflar tarafından Avrupa bütünleşmesi konusunda onlarca görüş ve fikir ortaya atılmış olmasına rağmen bunların hiçbiri uygulamaya konulamamıştır. Bütünleşme sürecinin gündeme gelmesinde en önemli etken Birinci Dünya Savaşı ve sonrasında İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı etkileri olmuştur. Savaşta yıkılan Avrupa'ya ABD'nin başlattığı Marshall yardımları, SSCB'nin genişleme emelleri, Avrupa Devletleri arasında dayanışmanın artmasına yardımcı olmuştur. Nihayetinde Avrupa Birliği (European Union) kavramı 1993'ten sonra Avrupa bütünleşmesine ilişkin teşkilata verilen isim olmuştur.

1992 yılında imzalanan ve örgütün yapısını belirleyen Maastrich Antlaşması'na göre Avrupa Birliği üç sütun üzerine oturmaktadır. Bunlardan ilki ulusüstü (supranational) nitelik taşıyan Avrupa Topluluk sütünü, ikincisi ortak Dış Politika ve Güvenlik Politikası sütunu ve sonuncusu da Adalet ve İçişleri sütunudur. İkinci ve Üçüncü sütunlar hükümetlerarası karakter

⁸¹ İlber Ortaylı, **Avrupa ve Biz**, 1.b., Ankara:Turhan Kitabevi, 2007, s.231.

taşımaktadır. Buna karşılık birinci sütun ulusüstüdür.⁸² Yani devletler karar alma ve uygulamaya ilişkin bazı yetkilerini Avrupa Birliği kurumlarına devretmişlerdir.

Avrupa Toplulukları'nın ilki olan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu 18 Nisan 1951'de Paris Antlaşması ile kurulmuştur. Savaştan önce Almanya'nın denetiminde olan Ruhr ve Saarland havzalarının statüsü savaş sonrasında tartışma konusu olmuştur. 09 Mayıs 1950'de dönemin Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman, hükümeti adına bir bildiri yayınlayarak, kömür ve çelik üretiminin ulus üstü bir örgütün denetimine girmesini teklif etmiştir.⁸³ Bu girişimin neticesinde 18 Nisan 1951'de Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un katılımıyla Paris Antlaşması imzalanmıştır. Üye ülkeler kömür ve çelikle ilgili alanlardaki yetkilerini bu antlaşma ile oluşturulan kuruma devretmişlerdir.

Paris Antlaşması'na taraf olan ülkelerin katılımıyla 1957 yılında Roma'da imzalanan antlaşmalarda iki yeni örgüt daha kurulmuştur. Bunlardan ilki sonucunda atom enerjisi alanında işbirliğine gidilmesi ile ilgili Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM), ikincisi ile ekonomik bütünleşmeyi amaçlayan Avrupa Ekonomik Topluluğu kurulmuştur. Daha önce kurulan örgüt gibi ulus üstü yapıda örgütlenmiştir.

Roma Antlaşması ile aynı tarihte imzalanan "Avrupa Topluluklarının Bazı Ortak Kurumlarına Dair Sözleşme" ile meclis ve divan, her üç topluluk için tek bir organ olarak birleştirilmiştir.⁸⁴ Paris ve Roma antlaşmaları ile kurulan üç topluluğun adları 01 Temmuz 1967'den geçerli olmak üzere "Avrupa Toplulukları" olarak değiştirilmiştir. Bu ad zaman zaman "Avrupa Topluluğu" olarak da kullanılmıştır.

Bütünleşmede ikinci adım 08 Nisan 1965'te imzalanan ve 01 Temmuz 1967'de yürürlüğe giren 'Avrupa Topluluklarında Tek Komisyon Kuran Antlaşma'dır. Kısa adıyla Füzyon Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden

⁸² İrfan Kaya Ülger, **Avrupa Birliğinin ABC'si**, İstanbul: Sinemis Yayınları, 2005, s.3.

⁸³ Ülger, a.g.e., s.14.

⁸⁴ Ülger, a.g.e., s.14.

sonra, her toplulukta ayrı ayrı bulunan konsey ve komisyonların sayısı bire indirilmiştir.

Topluluğa ilişkin diğer önemli gelişme, 1986 yılında kurucu antlaşmalarda değişiklik yapılması ve Tek Senedi'nin kabul edilmesi olmuştur. 07 Şubat 1992'de Maastricht Antlaşması ile Avrupa bütünleşmesinin örgüt yapısı revize edilmiş, topluluklar sütununa ilave olarak hükümetler arası boyutta iki sütun daha eklenmiş ve bütünleşmenin adı Avrupa Birliği olarak değiştirilmiştir.

3.2. Ulus Devlet Egemenliği ve Avrupa Birliği

Avrupa Birliği, 1975'te Komisyona sunulan, üye devletleri kendi bayrakları, ulusal marşları, mitleri, hatıraları, bölgeleri ve AB yurttaşlarına verilen hak ve ödevlerle bütünleşmiş bir siyasal varlık oluşturmaya sevk eden, Tindemans Raporu'ndan bu yana gözle görünür bir siyasal bütünlük sergilemektedir.⁸⁵

Ulus devlet, epey bir süre, ekonomik gelişme ve güvenlik bakımından en uygun ölçek olma niteliğini korudu. Daha sonra sınai kapitalizme geçilmesi, ulusal pazarın yetersizliğini gözler önüne serdi. Ekonominin gelişmesi için daha büyük pazarlara gereksinim vardı. Bu gereksinim, yakın zamanlara kadar (1880-1960), ulus devlet modeli korunarak, emperyalist politikalarla sürdürülmeye çalışıldı. Sanayileşmiş ülkeler, pek çok yoksul ülkeyi sömürgeleştirerek, ulusal ekonomilerinin gelişmesini sağladı. Bu dönemde ekonomi uluslararasılaşmış, siyaset ise ulusal kalmaya devam etmiştir. Ancak, özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, sömürgelerin bağımsızlıklarını kazanmasıyla birlikte, ekonominin ihtiyacı olan büyük pazarların oluşturulmasında yeni arayışlar ortaya çıktı. Artık, sömürgeleştirme, askeri işgal gibi yöntemler uygulanabilir politikalar olmaktan çıkmıştı. Ulus devletleri bir araya getiren ekonomik bloklar (Avrupa Birliği, NAFTA gibi) oluşturuldu. Ulus devletler bazı yetkilerini bu tür ulusüstü

⁸⁵ Türkiye'de Coğunluk ve Azınlık Politikaları..., s.42.

kurumlara devrettiler. Avrupa Birliği, yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasal bir birlik sağlama hedefine yöneldi. Dünya Ticaret rgt, Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu gibi küresel ekonomik örgütler kuruldu. Gelişmekte olan ülkelerin büyük çoğunluğu, bu tür küresel kuruluşlarla olan kredi ilişikleri nedeniyle, ite ve dışta bağımsız hareket etme ve ulusal çıkarlarını gözetken politikalar izleme olanaklarını yitirdiler. Diğer yandan Oktay Uygun'a göre egemenlik alanının daralması sürecinin en önemli aktörü bölgeselleşme ve yerelleşme olgusu oldu. Bir çok ülkede, ulus devletin içinde yer alan tarihsel, siyasal, etnik, kültürel ya da ekonomik özellikleriyle farklılaşan bölgeler, 20 nci yüzyılın ikinci yarısında devletin işleyişinde söz sahibi oldu. İtalya ve İspanya, bölgesel devletin tipik örnekleridir.

Bölgeselleşme olgusu, özellikle Avrupa Birliği açısında büyük önem arz etmektedir. Birliğin, gelecekte, ulus devletin erimesiyle birlikte bölgelere, topluluklara ve yerel yönetimlere dayanan bir yapıya kavuşacağına dair öngörüler vardır. Maastricht Antlaşması ile oluşturulan Bölgeler Komitesi sayesinde, ulusaltı birimler birlik düzeyinde temsil edilmektedir. Komitenin yetkisi istişari nitelikte olmakla birlikte, bugüne kadar ki performansı ve Birliğin bölgelere ilişkin genel politikası dikkate alındığında, yakın gelecekte fiilen önemli karar organlarından biri konumuna gelmesi şaşırtıcı olmayacaktır.

Avrupa Birliği'nin bölgeler politikası, kuşkusuz ulus devleti ortadan kaldıracak nitelikte değildir. Hatta bazı fonksiyonlarını bölge yönetimlerine devretmekle, ulus devletin (merkezi yönetimin) asli fonksiyonlarını yerine getirmekte daha güçlü ve etkili olacağı bile söylenbilir. Ancak, ulus devletin geleceğini yukarıda açıklanan üç boyutlu sürecin bütünü açısından görmek gerekir. Olaya böyle bakıldığında, Avrupa bakımından, yakın bir gelecekte, şekli varlığını ve bazı fonksiyonlarını korumakla birlikte, ulus devletin eridiği, vatandaşların gözünde ulusüstü ve ulusaltı yönetimlerin daha çok önem kazandığı bir siyasal sistem oluşacaktır.⁸⁶

⁸⁶ Uygun, a.g.e., s.8.

Polonya Avrupa Birliği müzakere sürecini tamamlarken, anayasal düzenlemesiyle ilgili kavramsal bir çatışma yaşadı. Polonyalılar Anayasalarına *delegation of power* kavramını koymak istediler; yani, bir gücün ulus devlet tarafından başka bir üst birliğe delege edilmesi. Avrupalılar ise *transfer of power* kavramında ısrar ettiler.⁸⁷ Çünkü delege etmek bir üstün alta vereceği rol olup, delege edilen şey zamanla delege eden tarafından geri alınabilirdi. Bu tartışma Avrupa Birliği'nin egemenlik devri konusundaki hassasiyetini ve Avrupa Birliği-Ulus devlet ilişkilerinin önemini ortaya koymaktadır.

Küreselleşme sürecinde, ulus devletlerin “krizden söz edilecek ölçüde yeni sorunlarla karşı karşıya olduğu gözlemlenmektedir. Ulus devletler bir yandan etnik ve bölgesel siyasetlerin artmasıyla birlikte merkezkaç güçlerin baskısı altına girerken öbür yandan ekonominin küreselleşmesi, uluslararası sivil toplum örgütlerinin baskısı gibi dış etkenlerle de karşı karşıya bulunmaktadır.

Günümüzün küreselleşmeye ilişkin en yaygın argümanı, ulus devletlerin ölümüyle birlikte, bölgesel kıtasal federasyonunun (Avrupa Birliği gibi) büyük ulus ötesi şirketler ekonomisini ve “Ulusal Sonrası” çağın toplumlarını en iyi ifade eden ve onlara hizmet eden siyasal biçim olduğudur. Özetle bu görüş;

1. Ulus devletlerin artık iş dünyası ve ileri kapitalizmin piyasa ekonomisinin ihtiyaçlarına hizmet edemeyeceğini ve askeri teknoloji ile egemenliğe artık yer bırakmadığını,
2. Ulusötesi kapitalizmin ihtiyaçlarına en çok uyan ve egemenliğin yeni yeri olan bölgesel kıtasal federasyonunun özellikle sıkı bir tarihsel bağ ve kültürel mirasa sahip halklar için en elverişli olduğunu öne sürer.

⁸⁷ Ahmet Davutoğlu, “Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği”, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisine/anyarg20/davutoglu.pdf> (10.03.07).

3.3. Avrupa Birliği ve Ulus Devlet, atışma mı?

Avrupa Birliği olgusunun ulus devleti parçalamaya yönelik, bütünlüğünü tehdit eden bir temele dayandığı savı çok çeşitli kalemlerce yazılmaktadır. Bunları görmezden gelmek, yok saymak mümkün değildir. Cem Eroğul küreselleşme ve Avrupa Birliği süreçlerinin ulus devlet üzerine tehditlerini aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

- Birisi, iktisadi politikada bağımsızlığın yitirilmesidir. Memurunuz ne maaş vereceğinizi bir yabancı uluslararası kuruluş belirlemektedir.
- İkincisi, doğrudan doğruya dış siyaset bakımından etkisi var. Örneğin, Türkiye'nin yaşamsal ulusal bir sorunuz olan Kıbrıs konusunda, ulus devletinin hareket olanakları çok kısılmıştır.
- Bir başka gelişme, azınlık yaratma çabasıdır. Bu da, ulus devletin bütünlüğünü parçalama yönünde bir girişimdir.⁸⁸

Bunun yanında hukuk konusundaki gelişmeler de gözden kaçırılmamalıdır. lkeler hukuk sorumluluklarını gönüllü olarak ulusüstü hukuk kuruluşlarına devretmektedirler. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni imzalayarak, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Lahey Adalet Divanı, Birleşmiş Milletler gibi kuruluşlara ye olarak, onların verecekleri kararları uygulayacaklarını taahhüt etmektedirler.

Avrupa Birliği'nin Maastricht Antlaşması ile gündemine koyduğu yerelleşme olgusu da aynı şekilde ulus devlet bütünlüğünü ayrıştıran, alt birimlere doğrudan söz hakkı veren bir teşkilatlanma şeklinde ilerlemeye devam etmekte ve ileride önemli bir karar organı olacağı değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği'nin azınlıklar konusundaki hassasiyeti ve bu grupları ön plana çıkartan, mağdurlar topluluğu gibi yaklaşımı ise mikro ulusulukların canlanmasına bir zemin hazırladığı düşünülebilir. Bu husus yazımızın başında da bahsedildiği gibi değerilmesi sakıncalı konulardan

⁸⁸ Cem Eroğul, "Ulus-Devlet ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, Der.ışık Kansu Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 1996, s. 56-57.

değerlendirilmesi sebebiyle akademik ve siyasi olarak henüz çok irdelenememiştir. Ancak azınlıkların kendi dillerini kullanabilmesine ilişkin Avrupa Birliği talepleri ulus devletlerce şüphe ile karşılanmaktadır.

Diğer yandan Avrupa Birliği'ni federalleştirme süreci içinde Avrupa Birliği'ne tam üye ulusal devletlerin etnik gruplarını ön plana çıkartarak ve onları kışkırtarak ulus devleti zayıflatmak ve böylece Brüksel'i güçlendirmek doğrultusunda yapılan çalışmalar, Ümit Özdağ tarafından ulus devlete karşı açık bir tehdit olarak algılanmaktadır.⁸⁹

Tüm bu yaklaşımlar ve endişeler Avrupa Birliği'nin ulus devletten ciddi talepleri olarak değerlendirilmektedir. Avrupa Birliği ulus devletler üzerinde yükselmekte olan bir yapıda teşkil edilmiştir. Karar organlarının ve kararlarının nihai dayanak noktası ve meşrulaştığı yer ulus devletlerin siyasi karar organlarıdır.

Avrupa lehtarlarının esas hedefi, Avrupa Birliği'nin hükümet etme gücünü artırmaya çalışmaktır. Bu şekilde Avrupa çapında koordineli hareket edilebilecek ve küresel unsurların da dahil edildiği ortak anlayış ile menfaatlere yönelinebilecektir. Bunun gerçekleşebilmesi için daha önce ulusal düzeyde görülen vatandaşlar arası dayanışmanın, Avrupa çapındaki tüm uluslar arasında da görülmesi gerekmektedir. Bunun gerçekleşmesinin mümkün olmadığı bazı çevreler tarafından iddia edilse bile, ulusal yapıların (içerdiği ortak değerler, mitler, tarih, v.s.) dahi tedricen kurulduğu gerçeği karşısında, bunun mümkün olmadığını söylemek pek gerçekçi olmayacaktır. Burada şüphe duyulabilecek olan, Avrupa Birliği'nin bu beraberliği sağlayıp sağlayamayacağı, başarıya ulaşıp ulaşamayacağıdır.

Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin daha üst bir yapıda teşkilatlanmış olması ya da azınlıklar için haklar talep etmesi gibi olgular ulus devletle çatıştığı, birbirlerinin gelişimine engel olduğu şeklinde değerlendirilmemelidir.

⁸⁹ Ümit Özdağ, "Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Girişi Konusuna Olumlu ve Olumsuz Görüşler", **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Tarihlerinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumun Bildirileri Soruları ve Cevapları**, Editör.Mustafa Kahramanyol, Ankara: Türk Ocakları Genel Merkezi, 2001, s.112.

3.4. Avrupa Birliği ve Ulusal Kimlik

Westfalya antlaşması ile birlikte otorite ve ülke sınırları arasında doğrudan bir irtibat kuruldu. Devletin fiili gücünün ulaştığı alanları belirleyen bir sınır kavramının gelişmesi, evrensel ahlak ve hukuk ilkelerinin sınır ötesi geçerliliklerinin kabul edilmesi ile çelişki teşkil etmiyordu. Böylece evrensel hukukun sınır ötesi geçişkenliği ile ulusal hukukun sınırlar ile belirlenmiş uygulama alanları arasında yeni bir tanımlama ve ayırım yapma zorunluluğunu beraberinde getiriyordu.

Devletin otorite kullanımı ile ulusal egemenlik alanlarını ayıran kesin bir hat olarak görülen sınır arasında kurulan bu ilişki biçimi ulusal egemenlik açısından yeni bir durumdu. Daha önce imparatorluk döneminde mesela Roma İmparatorluğunda da benzer hukuki standardizasyon vardı, ama otorite ile toprak ve sınır arasındaki kesin hatlarla belirlenmiş bir bağımlılık ilişkisinin kurulması Westfalya antlaşması ile birlikte ulus devlet ile egemenlik alanı arasında kaçınılmaz bağımlılık ilişkisinin en açık bir şekilde ortaya konulmasını sağladı.

Günümüzde Avrupa halihazır egemen uluslardan meydana gelmektedir. Avrupa'nın geleceğini ulus devletlerin üzerinde bir Avrupa Birliği bağlamında oluşmuş siyasi bir bütünleşme olan Avrupa Birleşik Devletleri'nde gören birçok devlet adamı olmakla birlikte, Avrupa Birliği'nin siyasal bütünlüğünün sağlanması ve sosyal politikalarını genele yayma isteği Avrupa ulusunun doğuşuyla sonuçlanacak mı sorusuna cevap şu anda net olamayacaktır çünkü, bu devam eden bir süreçtir.

Şu anda ulus devletler format değiştirmekte bir başka deyişle, kapsamı değişmektedir. Durmuş Hocaoglu'nun ifadesiyle “bugüne kadar gördüğümüz ulus devletlerden çok daha büyük çaplı ulus devletler göreceğiz.”⁹⁰ Bir başka

⁹⁰ Durmuş Hocaoglu, “Milli Devletimizin Geleceği”, **Milli Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti Paneli**, ed.Mustafa Kahramanyol, Ankara:Türk Ocakları Genel Merkezi, 2003, s.38.

deyişle, Türkiye Devleti için Çanakkalelilik, Erzurumluluk, İzmirlilik ne anlama geliyor ise , Avrupa Birliği için Türkiye (veya diğer ulus devletler) o anlama gelecektir. Üye devletler Avrupa Birliği'nin ulusunu meydana getirecektir. Bu yapısıyla Avrupa Birliği'nin bir ulus devlet formunda inşa edildiğini söyleyebiliriz. Avrupalı kimliği inşa edilmesine ilişkin süreçler, mitler, madeni paralar, milli marş, üye uluslara tanınan eşit haklar, ortak bir dış politika oluşturulmasına ilişkin çabalar bunu destekler niteliktedir.

Avrupa Birliği ekonomik ve politik bütünleşmeyle yetinmeyerek kültürel anlamda da birleşme ve ortak kimlik oluşturarak, küreselleşme ile birlikte daha belirgin olarak kendini gösteren Amerikan kimliğinin yayılmasını engelleyen küresel bir medeniyet projesi olma niyetindedir. Avrupa Birliği bu bağlamda üye devletlerin bazı egemenlik haklarından feragat etmeyi gerektirse de, ulusal üstü bir devlet ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle Atilla Nalbant'a göre genellikle Avrupa Birliği federal bir devlet olarak nitelendirilemez.⁹¹ Bu konuda Avrupa anayasa mahkemeleri arasında en çarpıcı kararı Federal Alman Anayasa Mahkemesi Avrupa Birliği'ni nitelendirerek vermiştir: Karlsruhe Mahkemesi Maastricht Antlaşması'nın Federal Alman Anayasası'na uygunluğunu denetlediği 12 Ekim 1993 tarihli kararında Avrupa Birliği'ni "Egemen devletler birliği" olarak değerlendirmiştir. Ayrıca "İşbu antlaşma, ulusal kimliklere saygı içinde egemen devletler birliği kurmaktadır; O, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin ulusal üstü kuruluşlara katılımını içermektedir; Avrupa Devletine aidiyeti değil" demiştir.

Yukarıda da bahsedildiği gibi Avrupa Birliği öncelikle egemenliğin kaynağı olan bir Avrupa ulusundan yoksundur. Öte yandan AB antlaşması, üye ülkelerin yurttaşlarına AB yurttaşlığı tanısa da bu üye devletlerin yurttaşlığına bağlıdır.

Yurttaşların Avrupası'nın kuruluş süreci, Fontainebleau'da toplanan Avrupa Doruğu'nun talebi üzerine hazırlanan Adonnino Raporu'nun 1985'te

⁹¹ Atilla Nalbant, **Üniter Devlet**, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 1997, s.322.

yayımlanmasıyla başlamıştır⁹². Bir üye devlette oturmakta olan her yurttaşın belediye ve Avrupa seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı tanıyan Maastricht kararı yeni bir dönemin başlangıcını işaret etmektedir. 9 ve 12 Haziran 1994'te yapılan Avrupa seçimlerinde uygulanan bu karar, ulusal kimlik ve ulusal hükümler konusunda bir tartışma başlatmıştır.

Eğer bir Avrupa ulusal üstü devleti kurulmakta ise bu devlet, Avrupa uluslarının ulusal kimliğini dikkate almak zorunda olduğu için, üniter bir devlet olmayacaktır. Konfederal tipte bir örgütlenme ise, oy birliğinin aranması ve veto gibi karar almayı imkansızlaştıran teknikleri bünyesinde barındırdığı için benimsenmemektir. Nalbant'a göre Avrupa Birliği bütünleşme perspektifini ulusal direnişler yüzünden yitmezse, er ya da geç federal bir devlet olacaktır.⁹³

Bir ulusu birleştiren, ulusça paylaşılan ortak değerler, anılar, gelenekler ve semboller ulusal kimliği aynı zamanda pekiştiren unsurlardır. Bu kapsamda Smith'e göre birbirlerinden keskin hatlarla ayrılan popüler ulusal kimliklerden geniş "üst-ulusal" varoluş biçimleri yaratmak son derece sorunludur. Ulus devletlerin ve uluslarının büyük bir kısmının bağlılık ve aidiyetlerini değiştirmek ve onları bir dizi yeni ortak Avrupalı mit, anı, değer ve sembole kanallandırmak psikolojik mühendislik ve ayrıca ona eşlik edecek uygun kurumsal çerçeveye mümkündür. Ancak yakın gelecekte etnik bilinç ve self-determinasyonda en ufak bir gerileme işaretine rastlanmadığına göre, yeni bir popüler ulusüstü Pan Avrupalı kimliğin gelişimi için pek küçük bir kültürel ve duygusal alan söz konusu olabilir.⁹⁴

Ancak bunun yanında homojen bir kimlik, tek bir aidiyet hedeflemek yerine, ortak hedefler bularak, uluslararası bir dayanışma ve güven ortamı yaratılması, kimsenin mutsuzluğundan ve olumsuzluklarından diğer ulusun toplumunu sorumlu tutmadığı bir birliktelik daha olasıdır. Nihayetinde Habermas'ın da belirttiği gibi " Eğer bugünkü kolektif kimlik, mahalli şuurdan,

⁹²Pascal Fontaine, **On Derste Avrupa**, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/k10.rtf> (01.05.2007).

⁹³ Nalbant, a.g.e., s.324.

⁹⁴ Smith, **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, s.162.

hanedanlık Őuuruna, oradan da milli ve demokratik Őuura doğru gelişen bir soyutlama sũreci sonunda meydana gelmiŐse, bũyle bir bilinçlenme sũreci niçin bundan sonra da devam etmesin?”⁹⁵

3.4.1. Ulusal Devlet Egemenliği Paradigması Katılım ve Denetim

KũreselleŐme, uluslararası veya ulusũstũ œrgũtlere katılım bağlamında ulus devletlerin yaşadığı ikilem vardır. Uluslar arası œrgũtler bir taraftan katılımı teşvik ederlerken, diğer taraftan da ciddi bir denetim ve kontrol mekanizması getirmektedirler. Bu denetim mekanizması ulus devletlerin yapılarında esneme ve deđiŐiklikleri gerekli kılmaktadır. Ulus devletler katılım ve denetim arasında denge kuramadıkları, kazanım ve fedakarlıkları çeşitli yœnlerden tarttıkları zaman, egemenlik alanlarının daraldıkları hissine kapılmaktadırlar.

œrnek olarak; dũnya çapında kapsamlı bir katılım sađlamıŐ Birleşmiş Milletler içinde 5 daimi ũye var ki bunların etkileri çok daha fazladır. Bu durumda diğer ũlkeler; daha etkili ũlkelerin piyonu gibi algılanmakta ve rencide olmaktadır.

ũye devletlerin belirli alanda devrettikleri egemenlik hakları ũzerine kurulan Avrupa Birliği, ulusalũstũ bir anayasal dũzen formuna dœnũŐũrken ulusal dũzeyde egemenlik yetkilerinde œnemli bir azalmaya neden olmuştur. Bu azalma, devletin, egemenliği kullanan, yasama, yũrũtme ve yargı yetkilerinin tũmũnde sœz konusudur.

Birliğin kullandığı uluslarũstũ iktidardan en çok parlamentolar ve dũzenleme aleti olarak yasaların etkilenmesi ulusal egemenlik ilkesinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmakta, birlik hukukunun içi hukukun belirlediği normlar hiyerarŐisini kœkten deđerŐtirmesi ise anayasa hukuku-birlik hukuku iliŐkisinde, birincinin ikinciye bağımlı hale gelmesi durumunu ortaya

⁹⁵ Habermas, **KũreselleŐme ve Milli Devletlerin Akibeti**, s.132.

çıkarmaktadır. Bu nedenle, Birliğe üye devletler açısından egemen devlet ve niteliklerinin yeniden düşünülmesi gerekmektedir.

Avrupa Topluluğu Adalet Divanı, 1963 yılında Van Gend-Loos davası ile başlayan süreç içerisinde, o zamanki haliyle Avrupa Topluluğu'nun, yeni bir uluslar arası hukuk düzeni oluşturduğu vurgusunu yaparak üye ülkelerin iç hukuk sistemlerinde Avrupa Topluluğu hukukunun doğrudan etki doğurduğuna karar vermiştir. Divan kararında “Antlaşmalar, nedeniyle haklar ve yükümlülüklerle ilgili devletlerin iç hukuk sistemlerinden topluluk hukuk sistemine yapılan transfer devletlerin egemenlik haklarını sürekli sınırlamayı da beraberinde getirir... “demıştır.⁹⁶

Gerek ulusal gerekse uluslar arası hukuk açısından mutlak, dolayısıyla tehlikeli, bir egemenlik anlayışının kabul edilmesinin mümkün olmadığı bu gün açıkça ortaya çıkmıştır. Egemenlik, uluslar arası hukukun çizdiği sınırlar içinde kullanılan bir yetki görünümündedir. İç hukuk açısından da, egemenlik hukukla çerçevelenmiş bir yetkidir. Ulusa ait olan egemenlik temel hukuk kurallarınca yetkileri belirlenen devlet organları tarafından kullanılır. Yasama yürütme ve yargı olarak ortaya çıkan egemenlik yetkileri içinde, yasama yetkisi egemenliğin somut ifadesi olarak görülmektedir. Bu açıdan ulusal egemenliği kullanan yasama yetkisinin devredilmezliği söz konusudur.

Westphalia Antlaşması'nın getirdiği mutlak egemenlik anlayışı uluslar arası ilişkiler açısından tehlikeli durumların ortaya çıkmasına neden olduğu için egemenliğin sınırlanabileceği devletler tarafından genellikle kabul edilmekte ancak egemenlik devri bakımından aynı durum söz konusu olmamaktadır. Üyelikle birlikte, ulusal hukukun, topluluk hukukundan bütünüyle etkilendiği ve üyeliğin ulusal hukuk düzeni açısından önemli sonuçlar doğurduğu açıktır. Üyelikle birlikte topluluk organları, üye devletler bakımından bağlayıcı kurallar koyma, yargı kararları verme, topluluk kurallarının ihlali durumunda para cezası gibi yaptırımlar uygulama ve uyarılarda bulunma yetkisine sahip olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında

⁹⁶ Kemal Başlar, “Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türk Anayasasının Uyumlaştırılması Sorunu”, <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=511> (14.03.2006).

devletlerin açıkça ifade etmekten kaçınmalarına rağmen, Avrupa Birliği ile gündeme gelen egemenliğin önemli ölçüde devredilmesidir.⁹⁷

3.4.2. Avrupa Birliği'nin Ulusal Kimlik Yaratma Çabaları

Modern anlamdaki yurttaş kavramı ilk kez, Fransız Devrimi'ni gerçekleştirenlerce aristokratik ayrıcalığın son bulduğunu ve sembolik eşitlik olgusunu vurgulamak amacıyla kullanılmıştır. Ulus devletin siyasal seçkinlerince ideolojik bir aygıt olarak kullanılan modern yurttaşlık kurumu, bugüne gelindiğinde 1950'li yıllardan bu yana hızla yükselen uluslararası göç, nüfus hareketleri ve küreselleşmeyle çok etnili ve çok kültürlü bir nitelik kazanan heterojen toplumların ihtiyaçlarına tam anlamıyla karşılık verememektedir. Günümüzde artık, ulusal nitelikli yurttaşlık anlayışından çoğul yurttaşlık anlayışına, diğer bir deyişle, çokkültürlü yurttaşlık, ulus ötesi (*post-national*) yurttaşlık, diasporik (*diasporic*) yurttaşlık, ulusaşırı (*transnational*) yurttaşlık, esnek (*flexible*) yurttaşlık, ekolojik yurttaşlık, radikal demokratik yurttaşlık gibi yeni açılımlara doğru yol alındığına tanık olmaktadır. Bu denli fazla sayıda tanımlamaya müsaade eden bir kurum olan yurttaşlık kurumu, üzerinde önemle durulmayı hak ediyor olsa gerek.

Eriksen'e göre birçok insan Avrupa'nın sıkı bütünleşmesi ile ulusal ve etnik kimliklerini kaybetmekten korkmaktadır. Böylesi bir sürece olumlu bakan diğerleri ise, bir pan-Avrupa kimliğinin, örneğin bir Avrupa spor takımı ve Avrupa ordusunun kurulması gibi farklı bağlamlarda etnik ve ulusal kimliklerin yerini almasını memnuniyetle karşılamaktadır.⁹⁸

Ancak etnikliğin biyolojik olmaktan öte pek çok olgunun bütünleşmesi ile meydana geldiği de unutulmamalıdır. Erkal'a göre "etniklik biyolojik olmaktan çok; kültürel değerlere göre bütünden veya hakim gruptan bir çok alanda yaşama tarzı farklılığını ifade eder. Etniklik ırki değil,

⁹⁷ Ayşe Işıl Karakaş, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, İstanbul: Der Yayınları, 1993, s.14.

⁹⁸ Eriksen, a.g.e., s.13.

kültürel...Sadece dine, dile, örf ve adetlere, sanata; kısaca kültürün unsurlarından sadece birine göre etniklik belirlenemez.”⁹⁹

Avrupa'nın siyasi gelişmeler ile bir bütünleşmeye doğru gidiyor olmasının bir Avrupa kimliği yaratması konusunu Eriksen üç yönden değerlendirir.¹⁰⁰ Bunlardan ilki Avrupa bütünleşmesine büyük rağbetin fakir bölgelerde ve siyasi ve ekonomik çıkarların çokça elde edileceği çevrelerde görüldüğüdür. Yani yararlılık unsurudur. İkinci olarak, ekonomik ve siyasi süreçlerin, her ne kadar birer siyasi dürtü olarak işleseler de, kimlik yaratma sürecinde tek başlarına yeterli olmayacağıdır. Benimsenecek ve aynı zamanda yalanlanması zor olan ortak bir tarih yazılması gerekliliğinin küçümsenemeyeceğidir. Diğer yandan üçüncüsünün ise bir Avrupa kimliği yaratmanın etnik ve ulusal kimliklerle tezat yaratmayacağıdır. Bir ailenin üyesi olmak bir etnik grubun üyesi olmayı engellemediği gibi, etnik bir grubun üyesi olmanın daha kapsamlı bir kategorinin üyesi olmayı engellemeyeceğidir.

Eriksen, yakın bir gelecekte Avrupa kimliğinin oluşturulup oluşturulamayacağı sorusunun kesin bir şekilde yanıtlanamayacağını, bunun hem sembolik meşrulaştırma hem de siyasi örgütlenme şartlarına bağlı olduğunu söyler.

Avrupa Birliği'nin ekonomik bir örgüt olmaktan öteye giderek siyasi bir yapılaşma ve bütünleşme içerisinde olduğu tartışılmaz bir gerçektir. Bu özelliği onun uluslararası bir örgütü aşarak ulusüstü (*supranational*) topluluk yapmaktadır. Bu ona kendi kriterlerini belirleme ve uygulamalar geliştirme hakkını tanımaktadır. İnşacı bir yaklaşımla birlikte Avrupa Birliği'nin kendine münhasır sosyal yapısı, paylaşılan fikirleri, dinamikleri olan sadece kanuni ve resmi bir yapı değil, aynı zamanda normatif düzeyde belirlenmiş uygulamaları olmasını sağlamaktadır. Hakan Samur'a göre, Avrupa Birliği'nde ortak değerler etrafında ortak kimliğin yaratılması açısından siyasi kimliğin önemi

⁹⁹ Erkal, a.g.e., s.134.

¹⁰⁰ Eriksen, a.g.e., s.116.

artmaktadır. *Civic* anlamda tanımlanan Avrupa Birliği toplumu için Avrupa vatandaşlığı burada dönüm noktasıdır.¹⁰¹

Avrupalı kimliği yaratılması çalışmaları kapsamında Avrupa Birliği'nin resmi belgelerinde ve genel kültür politikasında, iki çeşit kimlik vurgulanmaktadır. Bunlar "Avrupalı" kimliği ve üye devletlerin ulusal kimlikleridir. 1997 yılında İspanya Eğitim Bakanı olarak Juan M. Delgado-Moreira, Kültürel Vatandaşlık ve Avrupalı Kimliğinin Yaratılması (*Cultural Citizenship and the Creation of European Identity*) başlıklı makalesinde, "Avrupalı kimliğinin AB yönetimi tarafından diğer tüm kimliklerin önüne geçirildiğini ve resmi belge ve bildirilerde de bunun açıkça görüldüğünü"¹⁰² belirtmiştir. Pek çok yasal ve ekonomik uyum paketi, (fırsat eşitliği ve adaletin göstergesi olarak sunulsa da) sonuçta Avrupalı kimliğini güçlendirme işlevi görmektedir.

Avrupa'nın kendini nasıl tanımladığı, "öteki"nin nasıl tanımlandığına da bağlıdır. "Kimlik oluşumu, ötekiyle karşılıklı etkileşime dayanan devingen bir süreçtir. "Biz" in içinde mutlaka "öteki"nden bir şeyler vardır; çünkü ne olduğumuz aynı zamanda ne olmadığımıza göre de şekillenir".¹⁰³ Avrupalıları bir araya getirecek olan bir diğer ötekileştirme stratejisi de ortak bir düşman, bir rakip ortaya konulmasıdır. Sosyolojik bulgulara göre, iki farklı grubun kimlikleri çatıştığında, farklı gruplardaki bireyler kendi içlerinde birbirlerine daha sıkı bağlanırlar ve grup kimliğine daha fazla sahip çıkarlar.

Bir Avrupa kimliği tanımı etrafında bütünleşilebilmesi maksadıyla "öteki" nin kim olduğuna ilişkin çeşitli tanımlar yapılmıştır. Bunların en bilineni Amerika Birleşik Devletleri ve İslam dünyasıdır. Özellikle Batılıların müslümanlara karşı ve islama karşı duydukları korkunun adı olarak ifade edilen islamofobia, 11 Eylül saldırıları sonrasında gelişmiş ve yaşanan

¹⁰¹ Hakan Samur, EU Citizenship As A Common Identity: Theoretical Underpinnings and Main Dimensions, **Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:15, Sayı:1, Yıl:2006, s.303.

¹⁰² Juan M.Delgado-Moreira, Cultural Citizenship and the Creation of European Identity, **Electronic Journal of Sociology**, 1997, <http://www.sociology.org/content/vol002.003/delgado.html> (01.05.2007).

¹⁰³ Aydılgı Sarp, "Avrupa Birliği Kültür Politikaları", [www.http://eurozine.com/pdf/2004-04-09-sarp-tr.pdf](http://eurozine.com/pdf/2004-04-09-sarp-tr.pdf) (01.05.2007), s.13.

gelişmeler neticesinde popülaritesini artırmıştır. Meyda Yeğenoğlu'na göre İslam'ın bu noktada Avrupa'da oluşturulmak istenen ortak kimliğin inşasında dışsal bir kurucu olduğu söylenebilir. Ortak düşman tanımı, bir grup çatısı altındaki sujeleri birleştirici bir misyon yüklenirken, Avrupa için de söz konusu durum geçerliliğini korumuştur.¹⁰⁴

Ancak Turgay Uzun'a göre Avrupa Birliği'nin din ekseninde, Hristiyan kimliğine dayalı bir kimlik algılaması yaratması tek boyutlu bir anlayışa dayanmakta ve Avrupa Birliği'nin hararetle savunduğu çok kültürlülük, kültürel çoğulculuk, çok kimliklilik gibi nosyonların hayata yansıtılmasını; insan hakları ve demokrasi gibi evrensel değerlerin ayrımcılık gözetilmeden uygulanmasını; daha da önemlisi kuşatıcı, kapsayıcı bir medeniyet yaratma idealinin uygulanmasını zorlaştıran bir unsur olacaktır.¹⁰⁵

Bu nedenle bu konudaki algılamının, Avrupa Birliği'nin resmi politikaları ile uyuşmayan, daha çok kişisel düzeydeki uygulama ve anlayışlardan, güncel konjonktüre göre çıkarılan sonuçlar olduğu değerlendirilmektedir.

Avrupa Birliği'nin kimlik yaratma hususunda başvurduğu ve ulusal kimlik yaratma ile birebir örtüşen çalışmalarına, kararlarına aşağıda değinilmiştir.

3.4.2.1. Dil Politikası

Maastricht Antlaşması'nın üçüncü alt başlığında söz edilen eğitim politikasının ilk maddesi olarak üye devletlerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması konusuna değinilmiştir. Deniz Zeyrek'e göre kültürel bütünleşmenin sağlanmasında dil çok önemli bir unsurdur, çünkü "birey, dünyayı doğrudan ve tarafsız anlamak yerine, büyük ölçüde içinde yaşadığı

¹⁰⁴ Meyda Yeğenoğlu, "Avrupa Kimliğinin İdeolojik Arka Planı", **Doğu-Batı**, Sayı:31, Yıl:2004, s.90-91.

¹⁰⁵ Uzun, a.g.m., s.205.

toplumun ona kazandırdığı dil ile tanır. Dil, dünyada var olan nesneleri ve algılanan olguları adlandırmayı sağlamanın ötesinde, düşünceyi aydınlatır ve sabitleştirir.”¹⁰⁶ Tekin Alp’in deyimiyle “Aynı dili konuşmak bir dereceye kadar aynı suretle düşünmek demektir...”¹⁰⁷

Avrupa Birliği sürecinde azınlık haklarına gösterilen ilgi ve hassasiyet özellikle dil konusunda dikkate değerdir. Bir azınlık dilinin ilgili topluluk için eğitim dili olmasına müsaade edilmesi bu topluluğun, toplumun geriye kalanı ile neredeyse tek iletişim bağının koparılması anlamına gelmektedir. Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu uzmanlarından Yücel Acer’e göre, “Ortak dil” ortadan kalkınca, ülke içerisindeki toplumun farklı kesimlerinin birbirlerine yakınlık duymaları, birbirlerini anlamaları ve nihayetinde ülkeye bağlılık hissi duymaları kaybolmaya yüz tutacaktır. Nitekim Avrupa Birliği’nin bu konuda Türkiye’den talep ettiklerine bakıldığında, taleplerin azınlık grupların dillerinin eğitim dili olması noktasına ulaşmadığını, daha çok bu dillerin kültür, sanat, yayıncılık ve benzeri alanlarda rahatça kullanımının sağlanması ve bu dillerin ilgili topluluk fertlerine öğretilmesine izin verilmesi noktalarına odaklaştığını görmekteyiz.¹⁰⁸

3.4.2.2. Eğitim

Kültürel beraberliğin oluşturulması bağlamında, Avrupa Birliği, eğitim politikasında önceliği dil eğitimine vermektedir. 19 Haziran 1999’da Bolonya’da toplanan Avrupa Birliği Eğitim Bakanları’nın ortak yayınladığı Bolonya Deklarasyonu ile “Eğitimin önemi ve istikrarlı, barışsever ve demokratik toplumların gelişmesi ve güçlendirilmesinde eğitimde işbirliği

¹⁰⁶ Deniz Zeyrek, “Söylem ve Toplum”, **Söylem Üzerine**, editör:Ahmet Kocaman, 2.b., Ankara:ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., 2003, s.27.

¹⁰⁷ Tekin Alp, **Tekin Alp ve Türkleştirme**, transkripte yapan:Yıldız Akpolat, Erzurum: Fenomen Yayıncılık, 2005, s.51. (Eserin orijinali; Tekin Alp, Türkleştirme, İstanbul:Resimli Ay Matbaası, 1928).

¹⁰⁸ Yücel Acer, “Azınlıklar ve Hakları: Biraz da Hukuk Konuşsun”, <http://www.usak.org.uk/junction.asp?mod=articles&st=PrintArticleDetail&id=149&lm=58649JLFD0932&ln=TR> (01.05.2007).

evrensel olarak üstün kabul edildiği”¹⁰⁹ ilan edilmiştir. Avrupa Birliği kültür politikası ulusal kültürlerin korunması ile aynı zamanda bir Avrupa ortak kültürünün geliştirilmesi arasındaki bir dengeye dayanmaktadır. Kültürlerin kaynaşmasından öncelikle kastedilen üye devletlerin ulusal kültürlerin gelişmesine katkıda bulunmak ulusal ve bölgesel farklılıklara saygı duyarken aynı zamanda ortak kültürel faydayı ön plana çıkarmaktır. Bunların gerçekleşebilmesi için de ortak bir eğitim politikasının izlenmesi gerekmektedir.

Avrupa Birliği üye ülkelere eğitim sistemi konusunda belirli bir modeli uygulama zorunluluğu getirmemektedir. Her üye ülke, kendi sosyo-ekonomik yapısına uygun sistemi uygulamakta serbesttir. Ancak ulusal sistemler içinde yer alması gereken kimi toplumsal ölçütler vardır. Birliğin eğitim alanındaki uygulamalara temel yaklaşımı, üye ülkelerin eğitim sistemlerinin belirlenen genel ilkeler ve ölçütlerle çelişmeyecek biçimde düzenlenmesidir.¹¹⁰ Yöntem, içerik ve yapı bakımından her şeyi ile aynı olan bir eğitim yerine, üye ülkelerin kendi ulusal özelliklerine göre biçimlenen eğitim politikalarının karşılıklı görüş alış-verişleriyle uyumlaştırılmasına çalışmaktır.

Paris’in Sorbonne kentinde 25 Mayıs 1998 tarihinde yayınlanan Sorbonne Deklarasyonu ve 19 Haziran 1999’da Bolonya’da toplanan Avrupa Eğitim Bakanları’nın ortak yayınladığı Bologna deklarasyonu incelendiğinde Avrupa Birliği ülkelerinin eğitim alanında ne amaçla neler yapmak istedikleri ve ilkeleri ortaya çıkmaktadır:¹¹¹

- Özellikle üye ülkelerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla, eğitimin geliştirilmesi,

¹⁰⁹ Bolonya Deklarasyonu (19 Haziran 1999), <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi35/atabay.htm> (01.05.2007).

¹¹⁰ Elif Gürbüz, Küreselleşme Sürecinde Avrupa Birliği Eğitim Politikalarına Türkiye’nin Uyum, [www.http://mimas.politics.ankara.edu.tr/~aksoy/reform/reform05/e_gurbuz.doc](http://mimas.politics.ankara.edu.tr/~aksoy/reform/reform05/e_gurbuz.doc) (01.05.2007).

¹¹⁰ <http://yogm.meb.gov.tr/sorbon.htm> (01.05.2007).

¹¹¹ <http://yogm.meb.gov.tr/sorbon.htm> (01.05.2007).

- Diplomaların ve eğitim sürelerinin karşılıklı olarak tanımlanmasını özendirerek, öğrenci ve öğretmenlerin hareketliliğine destek sağlanması,
- Avrupa vatandaşlığı kavramının yerleşmesine katkıda bulunulması,
- Eğitim-öğretim kurumları arasında işbirliğinin geliştirilmesi,
- Üye ülkelerin eğitim sistemlerinin ortak sorunlarına ilişkin bilgi ve deneyimlerin paylaşılması,
- Açık öğretim ve uzaktan öğretimin geliştirilmesi,
- Uluslararası kurumlar ile eğitim işbirliğinin geliştirilmesi,
- Teknolojik gelişmelere uyum sağlanması, sürekli meslekî eğitimin iyileştirilmesi, meslekî eğitime erişim olanaklarının artırılması,
- Gençlerin meslekî ve toplumsal yaşama hazırlanması ve uyumlarının kolaylaştırılması,
- Eğitim kurumlarıyla işyerleri arasında işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Topluluk tarafından desteklenmekte olan Erasmus (üniversiteler arası öğrenci değişimi), Comett (üniversite ve işdünyası arasında işbirliği) ve Lingua (yabancı dil öğreniminin özendirilmesi), Socrates, Leonardo ve Comenius programları sayesinde her yıl yaklaşık 60 bin genç Topluluk üyesi bir başka ülkede öğrenim görmek için burs almaktadır. Hedef, her yıl üniversiteye başlayan öğrencilerin % 10'unun bir öğrenim yılını bir başka üye ülkenin üniversitelerinden birinde geçirmesinin sağlanmasıdır. Bu sayede tüm Avrupa Birliği üyelerindeki eğitim standartlaştırılması ve eğitim kalitesinin artırılması amaçlanmaktadır.

Yukarıda bahsedilen hedefler ile kısaca üye ülkelerde yaşayan vatandaşların birlik içinde rahatça hareket edebilmeleri, iletişim sorunu yaşamamaları ve kolay işgücü transferi amaçlandığı anlaşılmaktadır.

3.4.2.3. Hukuk

Uluslaştırma faaliyetinin diğer ayaklarından biri olan laiklik temeline dayalı tek hukuk birliği ve tek hukuk sistemi toplumu oluşturan bireyleri yani yurttaşları birleştirmenin; uluslaştırmanın önemli bir aracı olmuştur.¹¹²

Aynı ulusa ait tüm vatandaşların eşit haklar ve devletine karşı sorumluluklar ile donatılmasını sağlayan ve bunun teminatı olan hukuk sistemi Avrupa Birliği içinde önemli bir yer tutmuştur. Egemenlik gücünün bir kısmının Avrupa Birliği kurumlarına anayasal düzeyde devredilmesi hem önemli bir konu, hem de tartışma konusu olarak çıkmıştır. Yargılama süreçlerinde Avrupa Birliği normları uygulanmaya başlayacaktır.

Avrupa Birliği'ne üye diğer ülkelerin vatandaşları (bir anlamda Avrupa vatandaşları) ülkede Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde çeşitli ve ortak haklara sahip olacaktır. Diğer bir deyişle "öteki" olarak tanımlanmayacaktır.

3.4.2.4. Avrupa Vatandaşlığı

Uluslararası Strateji ve Araştırma Kurumu (USAK) araştırmacılarından Esra Duyar, "AB Vatandaşlığı" kavramı, Avrupa Birliği'ne bütünleşme süreci çerçevesinde, Avrupa Birliği üyesi ülkelere çeşitli alanlarda hak ve yükümlülük sağlamak amacı ile 1992 yılında Maastricht Antlaşması'nın imzalandığını, bunun birliğin temel amaçlarından biri haline geldiğini, Amsterdam Antlaşması (1997) ile de antlaşmanın şeklinde bazı değişiklikler düzenlenirken "AB Vatandaşlığı"nın da kapsamının genişletildiğini belirtmiştir.¹¹³

Ancak şunu belirtmekte fayda vardır ki, Habermas'ın da belirttiği gibi "Avrupa Birliğine üye devletlerin ulusal kimliklerini tesviye etmek ve hepsini "Avrupa ulusu" içinde eritmek ne mümkündür, ne de arzu edilen bir şeydir."¹¹⁴ "AB Vatandaşlığı", üye ülke uyruklarının kendi ulusal vatandaşlıkları yerine

¹¹² Nevzat Güldiken, Ulus, Ulus devlet ve Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2006, s.157.

¹¹³ Esra Duyar, "Avrupa'da Birlik Olmak", <http://usakgundem.com/makale.php?id=23>, (10.05.2007).

¹¹⁴ Habermas, **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, s.128.

geçen bir kavram değil, ulusal kimliğin tamamlayıcısı niteliğindedir; üye devlet vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini korur ve bu kişilerin kurucu antlaşmada sıralanan hak ve yükümlülüklerine sahip olmasını sağlar. Birliğin, ortak güvenlik ve dış politika oluşturmak, adalet ve içişleri konularında sıkı işbirliği yapmak, serbest pazar oluşturmak, ekonomik ve sosyal bütünleşme sağlamak gibi ana hedefleri arasında kendine yer bulmuştur. “AB Vatandaşlığı” üye ülke vatandaşlarına diplomatik, siyasi ve ticari alanlarda geniş ve önemli düzenlemeler getirmiştir:

- Serbest Dolaşım ve İkamet Hakkı
- Yerel Seçimlerde Olduğu Gibi Parlamentoda da Seçilme ve Oy Kullanma Hakkı
- Kendi Ülkesinin Temsil Edilmediği Üçüncü Ülkelerde Bulunan Diğer AB Üyesi Ülkenin Temsilciliğinden Yararlanma Hakkı
- Avrupa Uzlaştırıcı Nezinde Şikayet Hakkı

Uluslararası ve ulusal nitelikteki nüfus hareketlerinin yoğunluk kazandığı günümüzde, modern insanın aidiyet hissettiği büyük siyasal anlatılar, sadece ulus devletle sınırlı kalmamaktadır. Küreselleşme sürecinin hem nesnesi hem de öznesi olan kitleler ulus devletin dışında başka siyasal ünitelere de bağlılık veya sorumluluk duyabilir. Birey hem anavatanına hem de yaşadığı ülkeye siyasal anlamda bir aidiyet hissi besleyebilir. Küreselleşme sürecinin hem nesnesi hem de öznesi olan kitleler ulus devletin dışında başka siyasal ünitelere de bağlılık veya sorumluluk duyabilir. Eğer birey diasporik bir özne ise hem anavatanına hem de yaşadığı ülkeye siyasal anlamda bir aidiyet hissi besleyebilir. Bu durumda, bu kimsenin ihtiyacına karşılık verecek olan uygulama, çifte yurttaşlık uygulamasıdır. Öte yandan çok etnili bir toplumda yaşayan azınlığa ait başka bir birey, içinde yaşadığı ülkenin siyasal iktidarınca kendine verilen siyasal, sosyal ve kültürel haklardan yararlanarak siyasal katılımını kültürel eksen üzerinden ürettiği söylemlerle gerçekleştirebilir. Burada söz konusu bireyin deneyimlediği

siyasal aidiyet biçimine, çokkültürlü yurttaşlık (*multicultural citizenship*) denebilir.¹¹⁵

Birey ulusal aidiyetin etnisite ile tanımlanmadığı, anayasal değerlere bağlılığın ön planda tutulduğu anayasal yurtseverlik içinde ulus ötesi bir yurttaşlık yaşanabilir. Böylesine bir anlayışta siyasal aidiyeti belirleyen etnisite veya kültür değil, siyasal (kamusal) olandır.¹¹⁶ Özellikle Habermas tarafından geliştirilen anayasal yurtseverlik düşüncesi, Avrupa yurttaşlığı gibi bir projenin gelişimi sürecinde önemlidir. Bu tarz yurttaşlık anlayışı, Avrupa Birliği içinde uluslararası bir kimliklenme sürecini teşkil edebilecektir. Ayrıca sanat ve kültürel alanda bütünleşmede ciddi bir mesafe kaydedilmesi ortak bir bilincin oluşmasına katkıda bulunacaktır.

Sonuç olarak, Avrupa vatandaşlığı ile sağlanan tüm haklara, güvenlik adına alınan tedbirlere ve hayatı kolaylaştıran düzenlemelere rağmen, vatandaşların “Birlik Vatandaşlığı”nı yeteri kadar benimsemiş ve kabul etmiş olduklarını söylemek zordur. Birçok Avrupa ülkesinde, vatandaşlar kendilerini “Avrupalı” hissetmemektedirler, hala kendi ülkelerine ait hissetmekte ve ulusal kimlikleri ile tanımlamaktadırlar.

3.4.2.5. Semboller

Avrupa Birliği ülkeleri elitleri ortak kimlik yaratma çabaları dahilinde şimdiden bazı semboller bulmuşlardır. Bunlardan bazıları¹¹⁷,

- Anayasa,
- Avrupa pasaportu (1985'ten beri kullanılmaktadır),
- Avrupa marşı (Bethoven'in 'Neşeye Övgü'sü),
- Birçok belediye binasında ulusal bayrağın yanında dalgalanmakta olan bayrak (mavi bir zemin üzerinde bir daire oluşturan 12 sarı yıldız)
- Avrupa Birliği para birimi ECU.

¹¹⁵ Türkiye'de Coğunluk Ve Azınlık Politikaları..., s.42.

¹¹⁶ Türkiye'de Coğunluk Ve Azınlık Politikaları..., s.42.

¹¹⁷ Pascal Fontaine, **On Derste Avrupa**, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/k10.rtf> (01.05.2007).

- Ortak ordu (AGSP)
- Tarihsel dönüm noktaları (9 Mayıs Avrupa Günü)

Fakat bunların dışında Avrupa sürücü belgesi konusundaki gelişmeler yavaş ilerlemektedir. Olimpiyatlarda Avrupa takımından ya da askeri veya mülki hizmet yükümlülüğünün uluslararası birimlerde yerine getirilmesinden söz etmek, bu aşamada spekülasyondan ibarettir.

3.4.3. Avrupalı Kimliğine Tepki

Avrupa Birliği'nin aday ülkeleri kabul etme ve yayılma sürecinde, ilgili ülkelerin kamuoylarıyla çeşitli sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Aday ülke açısından avroşüphecilik olarak adlandırılan bu olgunun temeli Grabbe ve Hughes'e göre kimlik konularıyla ilgilidir ve bu da biz-onlar ilişkisi üzerine inşa edilmiştir.¹¹⁸ Avroşüphecilik, ulusal kimliklerin daha zayıf ve kırılgan olduğu ülkelerde daha güçlü olmuş ve örneğin Avrupa Birliği gibi uluslararası bir kurum, kimliğe daha büyük bir tehdit olarak algılanmıştır.

Avrupa Birliği'ne katılıma destek veya karşı olmakla ilgili üç geleneksel kuramsal yaklaşım geliştirilmiştir. Birinci yaklaşıma göre Avrupa bütünleşmesine destek sosyo-ekonomik faktörlerle, öncelikle de kişinin üyelikle birlikte elde edeceği ekonomik kazanımlarla ilgilidir. İkinci yaklaşım olarak iç politika karşımıza çıkmaktadır. Üçüncüsü ise politik partilerin hedefleri doğrultusundadır. Raivo Vetik ise bunların dışında özellikle de Estonya'daki Avroşüpheciliği baz alarak bir kimlik açıklaması önermiştir.¹¹⁹ Çünkü birçok Estonyalının, Avrupa Birliği'ne katılımın ekonomik ve güvenlik ile ilgili çok önemli kazanımlar getireceğini bilmesine rağmen, ulusal kimliğe tehdit olarak algıladıkları için, sürece karşı oldukları görülmüştür.

¹¹⁸ Raivo Vetik, Gerli Nimmerfelft, Marti Taru, "Reactive Identity versus EU Integration" JCMS 2006, Cilt.44, Sayı.5, s.1082.

¹¹⁹ Vetik, a.g.e., s.1081.

Avrupa bütünleşmesinde ulusal kimlik dengesinin birkaç nedenle bozulduğu görülmüştür. En önemli faktör, yeni üye olan ülkelerin ekonomik, sosyal ve politik olarak eski üyelere göre daha geri olmasından kaynaklanır. Bu durum kendilerini tek yönlü bir dikte etme ve daha düşük uluslar olarak AB'ye kabul ve bütünleşme süreci olarak algılanır.

Diğer faktör, “ötekiyle” etkileşim sırasında maruz kalınan aşağılık duygusunun aşılabilmesi için geliştirilen stratejilerdir: Bunlar asimilasyon veya “ötekiyle” yüzleşmedir. AB yolunda bu temeldeki yönlendirmeler ulusal kimliğin narin dengesini bozabilir. Kimliği bu şekilde yapılandırmaya çalışmak AB ve elite güvensizlik gibi toplumsal bir bedeli gerektirir.

Raivo Vetik, “başkasından” farklılaşmaya karşı yürütülen telkinlere karşı gösterilen tepkiyi, direnci “reaktif kimlik” (reactive identity) olarak tanımlamış ve literatüre kazandırmıştır.¹²⁰

İstatistik araştırmalar göstermiştir ki, “Avrupa Birliği’ne bütünleşme sürecini “onlar”ın “biz” üzerindeki hegamonik baskısı olarak algılayanlar, Avrupa Birliği’ne girmeye daha isteksizdirler. Altı Merkez Doğu Avrupa ülkesinin (Estonya, Slovenya, Slovakya, Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti) Avroşüpheciliğini inceleyen Vetik’in, sosyo ekonomik ve iç politik faktörlerden farklı reaktif kimliğe dayalı yaklaşımı, genişlemiş bir Avrupa Birliği’nde kimliğin nasıl yapılandırılacağına ilişkin bir yaklaşım geliştirilmesine yardımcı olabilir.

Avrupa Birliği’ne bütünleşme süreci ancak, kimlik dengesi açık ve net bir şekilde hesaba katılan bir diyalog süreci yürütüldüğü takdirde başarılı olabilir. Birliğin genişlemesi kapsamında “biz” ve “onlar” arasında daha etkili ve yeni diyalog mekanizması geliştirmeye artan bir ihtiyaç vardır.

En yakın zamanda yaşanan örneklerden biri olan Estonya’nın durumu gösteriyor ki, “öteki” ile tanımlanarak tepeden inme empoze edilen kimlik,

¹²⁰ Vetik, a.g.e., s.1085.

çoğunluk halkın AB'ye üyeliğinin ekonomik ve politik faydalarına inanmalarına rağmen ters tepkileriyle sonuçlanmaktadır.

BÖLÜM IV

AVRUPA BİRLİĞİNE BÜTÜNLEŞME SÜRECİNİN TÜRKİYE'DEKİ ULUSAL KİMLİK ÜZERİNE ETKİLERİ

4.1. Türk Ulusal Kimliğinin Temelleri

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Atatürk'ün Türk ulusal kimliğinin oluşmasında büyük etkisi vardır. Kurtuluş Savaşı'ndan önce Türkler kendilerini Türk olmaktan öte, müslüman olarak tanımlamışlardır. Ulusçuluk sadece elit seviyede temsil imkanı bulmuştur. Ümmete dayalı bir tanımlama, birçok kültür ve dini sınırları içinde barındıran Osmanlı İmparatorluğu'nun bir ulus anlayışı olarak varolduğu için, halk arasındaki algılama da bu yönde olmuştur.

Kemalist inşa süreci olarak adlandırılan bu süreç İttihat ve Terakki döneminden başlayarak elitin irade ve çabalarıyla yönettikleri bir ekseninde gelişmiştir. Sevr Antlaşması'nın 1920 yılında imzalanması ve yurdun işgali ile Türklerin Anadolu'da sınırlı bir coğrafyaya hapsedilmesinin ardından, milli mücadele bu çerçevede padişahı ve hilafeti kurtarmaya yönelik başlamış, ancak daha sonra Atatürk'ün liderliğinde ulusal bağımsızlık savaşına dönüşmüştür. Atatürk'ün emperyalist güçlere karşı 1919 yılında başlattığı Kurtuluş Savaşı, Osmanlı'nın da kullandığı dini birleştirici unsur olarak almıştır. Çünkü Kurtuluş Savaşı'nı yürütülecek, istiklale ulaştıracak ulusun ortak noktası dindir.

Osmanlı İmparatorluğu'nu miras alan Türkiye, bu kapsamda bir ulusal devleti değil, ümmet anlayışıyla din ekseninde ortak noktalarını bulan bir halkı devralmıştır. Çağdaş medeniyet seviyesini yakalamak için batı tarzı bir modernleşmeyi öngören Atatürk, bu doğrultuda sekülerleşmeyi gerekli görmüş ve birçok etnik topluluğu içinde barındıran ve bunlar arasında ortak

unsur olarak birleştirici rol oynayan din kavramını cumhuriyet döneminde aradan çıkarmıştır. Ancak toplumun tüm kesimlerine hitap edecek, toplumu bir arada tutacak bir söylem geliştirilemediğinden, bir zaman sonra yurdun çeşitli yerlerinde etnik temelli isyanlar başlamıştır. Bu isyanların ulus devletin sınırlarını zorlamasıyla ve bir sorun olarak büyümeye başlaması ile birlikte, etnikliğe önem atfedilerek, özellikle 1930'dan sonra asimilasyon politikalarıyla Türkleştirme çabalarına girilmiştir. Özellikle bu tarihten sonra Türk Tarih Tezi, Türk Dil Teorisi, 1934 İşkan Kanunu vb çalışmalar yapılmıştır. Anayasada Türk tanımı anayasal vatandaşlık bağlamında yapılırken, bu çalışmalarla etnik Türk kimliğinin yüceltilmesine yönelik sonuçlar alınmış ve ulusal bütünlüğün bu çerçevede sağlanmasına çalışılmıştır.

Yukarıda açıklanan Türk etnik kimliğinin yüceltilmesine ilişkin çalışmalardan dolayı Atatürk ulusçuluğunun ırkçı bir ulusçuluk olduğunu iddia edenler olabilir. Ancak yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin devraldığı kültür, coğrafya ve halk yönünden bakılırsa, ulus devlet yaratma sürecinin tam manasıyla işlediği görülür.

Osmanlı tebaasının bir üyesi olarak bile Türk tanımlamasının kaba, alt kültürden ile eř anlamlı kullanıldığı bir mirastan, çoğunluğun Türk etnik kökene ait olduğu bir ulus devlet oluşumuna geçilmiştir. Ulus devletlerin hemen hepsi, ikinci bölümde de belirtildiği gibi egemen bir etni etrafında birleşmiştir. Din eksenindeki ümmet birliğinden sıyrılarak, ortak bir dil, övünülecek bir kültür ve tarih birliğine dayalı ulus anlayışına geçilebilmesi maksadıyla etnisiteye dayanan yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunu ırkçı bir ulusçuluk olarak algılama yanlış olurdu. Nitekim adı Türk olmasına rağmen, Türk'lük anayasada da kültürel ve anayasal vatandaşlık bağlamında tanımlanmıştır.

Türk ulusunun inşa sürecinde çıkarılan 1934 tarihli İşkan Kanununa göre ülkeye göçmen kabulü, Türk soylu olma ya da Türk kültürüne bağlı olma şartlarına göre değerlendirilmiştir. Bu kapsamda ülkeye kabul edilenler gayri müslimlerin boşalttığı ya da Kürt nüfusun yoğun yaşadığı bölgelere

yerleştirilmişler, etnik sorunlar çıkartabileceği düşünülen başka gruplar ise batı bölgelerine göç ettirilmiştir. Yine İskan Kanunu'nun onüçüncü maddesine göre Türk ırkına mensup olmayanlar, oturdukları yerlerde çoğunluğu oluşturmayacak şekilde mahalle ve köylere dağıtılmaları zorunlu kılınmıştır. Kemalist ulus inşa sürecinde etnisiteye dayalı bu politikaların temel amacı, kültürel farklılıkları ortadan kaldırıp homojen bir ulusal toplum yaratmak olmuştur.

Ulus öncesi ırksal, etnik köken, dinsel, yerel bağlılıklar etkili iken, ulus anlayışı ile ulusun etnik kökenden; etnisiteden ya da ırklardan öte, üstünde ama onları da kapsadığı anlatılmıştır. Yeni Türkiye Cumhuriyeti devletinin vatandaşları için Türklük sıfatının, vatandaşlık bağı olarak dinsel ya da ırksal bir anlam içermediği, içermeyeceği, bunun yalnızca bir coğrafi bağ ifade ettiği 1924 Anayasası ile anayasal bir tanıma kavuşturulmuş, güvenceye alınmıştır. 1924 Anayasası'nın seksensekizinci maddesinin ilk fıkrasında "Türkiye ahalisine din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk itlak olunur," hükmüne yer verilmiş, daha sonrasında 1961 Anayasası'nın ellidört, 1982 Anayasası'nın altmışaltıncı maddesinde de "Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür" denerek aynı anlayış korunmuştur.

4.2. Küreselleşme, Avrupa Birliği ve Türkiye, Anayasal Vatandaşlık

Bugün küreselleşmenin artarak devam ettiği, iletişim teknolojilerinin aşırı gelişmesi ve sermayenin sınır tanımazlığı sebebiyle artık engellenemez olduğu, hatta küreselleşmenin karşısına yine Avrupa Birliği gibi küreselleşme ürünü hareketlerle çıkılabileceği, belki de faydaya çevrilebileceği görülmektedir.

Küreselleşme kaçınılmaz fakat yönetilebilir bir olgudur. Bu sebeple iyi tahlil edilmesi gerekir. Küreselleşme kültürel anlamda mikroulusçuluk ve tektipleşme olarak birbirine zıt iki sonuca sebep olmaktadır. Mikroulusçuluk örneği yakın tarihimizde Yugoslavya örneğinde görülmüş olup, ulus devlet oluşumunu küçük parçalarına bölmüştür. Bu hali Avrupa Birliği yapısındaki

federalleşme yaklaşımı ile benzerdir. Yani ulus devlet yapısındaki bütünleşmeyi, küçük parçalarına ayırıştırarak, yeni formda tekrar birleştirmektir. Bu bağlamda en küçük kültürel farklılıklar ve bunların korunması bireysel hak ve özgürlükler olarak kamuoyuna iletişim aygıtları ile yayılmakta ve bu yönde bir bilinç oluşması sağlanmaktadır.

Tektipleştirmeye ilişkin sonucu ise, küreselleşen gücün (Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Mac Donalds, v.s.) ısrarı, sermaye gücü, cazibesi ve reklamlarıyla hitap ettiği toplumu tek kalıba sokması ve onları birbirine benzetmesi davranışdır. Bu şekilde coğrafya ve kültür farklılıklarını unutturarak, yenilerini yazmaktadır.

Emre Kongar'a göre, "Bireylerin kültürel kimlikleri, onlar üzerinde bağlayıcı olduğu oranda bireysel özgürlükleri sınırlamakta, ama aynı ölçüde bir kimlik kartı işlevini de yerine getirmektedir."¹²¹ Bireyler davranışları ve yapması gerekenler açısından kültürel kimliği ile programlandığına göre, katı bir kültürel kimliğe sahip olması davranışlarını büyük ölçüde sınırlayacaktır. Buna karşılık yumuşak bir kültürel kimlik tersine bir etkiye sahip olacaktır. Kültürel kimliğin katı olduğu durumlarda bireyin farklı kültürel kimliklere sahip olanlar ile iyi bir iletişime sahip olmadığı ve beraber yaşama imkanının zorlaştığı görülecektir.

Küreselleşme olgusunun kültür farklılıklarını ön plana sürdüğü ve slogan olarak kullandığı bir ortamda, bunu salt küreselleşmenin inisiyatifine bırakmak yerine anayasamızda yer aldığı şekliyle, devlete bağlılığın anayasal vatandaşlık bağı ile tanımlanması ve pekiştirilmesi uygun olacaktır.

Anayasal Vatandaşlık kavramı, ulusal devleti, din, dil ırk gibi tarihten ya da coğrafyadan gelen "kültürel kimlikler" yerine, mensup olunan ülkenin siyasal kimliğine ve bu ülkenin "eşit haklara dayalı vatandaşlığı" kavramına bağlayan bir anlayışı dile getirmektedir.¹²²

¹²¹ Emre Kongar, www.kongar.org.tr (10.04.2007) .

¹²² Emre Kongar, www.kongar.org.tr (10.04.2007) .

Aksi takdirde din, dil, ırk gibi, yukarda da belirtilen biçimde, başka kimlikleri dışlayarak kendi kimliğini güçlendirme eğilimi taşıyan öğeler, ulus devlet oluşumu içinde, öteki kimliklere karşı duyarsız, hoşgörüsüz, hatta düşmanca tutum ve davranışlar içine girebilecek, hatta bu tutum o ulus içindeki çoğunluğa sahip olanlar tarafından da yapılabilecektir. Farklı bir kültürel kimliğe sahip olanlar, diğerine kültürel kimliğini empoze etmeye çalışabilecektir.

Kısacası şu ortaya çıkmaktadır: Küreselleşme sürecinin yönetimi açısından, kültürel farklılıkların sürekli hatırlatıldığı bir ortamda kültürel farklılıklar korunurken, vatandaşların ülkelerine aidiyetlerini kültürel farklılıkları ile değil, anayasal vatandaşlıkları ile tanımlamış olmaları daha önemlidir.

Birçok medeniyetin bağrında yaşadığı Anadolu topraklarında kurulmuş olan Türkiye Devletinin, eskiden miras aldığı pek çok kültürü içinde barındırması tabiki çok doğaldır. Küreselleşme olgusu ve onun bir formu olan Avrupa Birliği'ne bütünleşme sürecinde bireysel özgürlüklerin güvencede olması, hiç kuşkusuz, farklı kimlik mensuplarının tutum ve davranış alanlarını zenginleştirerek, hem farklı kültürlerin birarada yaşamasını hem de birbirlerine hoşgörü ile bakmasını sağlayacaktır.

4.3. Avrupa Birliği'ne Katılım Süreci Hakkında Türkiye'deki Düşünceler

Son birkaç yüzyıldır Avrupa'daki gelişmelerden çok büyük ölçüde etkilenen Türkiye, AB'nin kuruluşu karşısında ilgisiz kalmamış ve 1959 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. 1963 yılında Birlik ile Ankara Anlaşmasını imzalayan Türkiye, 1964 yılından itibaren de "ortak üye" olmuştur. Ancak, Türkiye'nin imzaladığı "ortak üye"lik antlaşmasından sonra, gerek Birlik gerekse Türkiye'de büyük değişiklikler olmuştur. Birlik altı üyeden yirmiyedi üyeye çıkarken, Türkiye sanayileşme ve dışa açılma sürecinde oldukça ilerleme kaydetmiştir. Dolayısıyla 1980'li yıllara gelindiğinde ortaklık

antlaşması Türkiye'nin (özellikle çıkarları yönündeki) taleplerini karşılamakta yetersiz kalmış ve dönemin hükümeti 14 Nisan 1987'de tam üyelik başvurusunda bulunmuştur. Böylece dönemin cumhurbaşkanının dediği gibi "uzun ince bir yol"a girilmiştir.

Türkiye'nin, Birliğe tam üyelik başvurusundan kısa bir süre sonra, II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan düzen hızla yerle bir olmuş, dünyada dengeler değişmiş ve 1990'lı yıllara gelindiğinde Türkiye'nin önündeki uzun ince yol, çok daha daralmış ve çevre yollar arayışı başlamıştır. Ancak kendi içinde giderek daha sıkı bütünleşen Birliğin, Türkiye açısından önemi devam etmektedir.

Bu öneme karşın Avrupa Birliği'ne girmek konusunda büyük bir tartışma da toplum arasında süregitmektedir. Olumlu yaklaşımların söylediği çok güzel şeyler olduğu gibi, olumsuz bakanların da işaret ettiği çok vahim gerçekler vardır.

Huntington Medeniyetler Çatışması tezinde "insanlar kimliklerini etnik ve dini terimlerle tanımladıkça, farklı din ve etnik yapılara mensup insanlarla kendileri arasında birbirlerine karşı bir "biz" ve "onlar" ilişkisinin varolduğunu muhtemelen göreceklerini"¹²³ iddia etmiştir. Aslında bu çelişkinin gerçekliği, Avrupa Birliği'ne kabul edilmeyi yıllardır bekleyen Türkiye'nin cumhurbaşkanı Turgut Özal tarafından da şu şekilde dile getirilmiştir: "Biz müslümanız, onlar ise Hristiyanıdır..."

Batı medeniyetini hedef edinmiş, Avrupa Birliği'ne girmeyi bir devlet politikası haline getirmiş Türkiye'yi Huntington, yukarıda da belirtilen sebeple "tarihin en derin biçimde bölünük ülke örneği"¹²⁴ olarak tanımlar. Avrupa Birliği'ne girmek arzusu beraberinde, bunun kimlik ile bağdaştırılamamasının altında yatan temel neden budur.

¹²³ Samuel P. Huntington, **Medeniyetler Çatışması**, Derleyen.Murat Yılmaz, Ankara: Vadi Yayınları 3.b.,1995, s.43.

¹²⁴ Huntington, a.g.e., s:43.

2004 İlerleme Raporu'nun ardından Türkiye'de özellikle Kürtler ve Aleviler'in de taraf olduğu bir platformda "azınlık" konusunda yapılan tartışmalarda, yine sıklıkla Lozan'da gayrimüslimlere ilişkin azınlık tanımlamasına atıfta bulunulmuş ve AB Komisyonu tarafından yapılan bu gafın kabul edilemeyeceğinin altı pek çok kez çizilmiştir.

1923 Lozan Antlaşması ile Türkiye'de yalnızca gayrimüslimler azınlıklar olarak kabul edilmişken, Avrupa Birliği'nin yelpazeyi çok geniş tutarak azınlıklara ve çok kültürlülüğün vurgulanmasına ilişkin ısrarlarının bu bağlamda Türkiye'de yanlış algılandığı söylenebilir. Çünkü bir yanda Avrupa Birliği'nin belirttiği azınlıkların sayısı toplamda umulmaz bir rakam çıkarken, Erkal'ın eserinde belirttiği KONDA tarafından 1993'te İstanbul'da yapılan ve 15.667 denek üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada Türk kimliği ile hiçbir ilgisi olmadığını ifade edenlerin oranı % 4'olarak belirmektedir.¹²⁵

Sevr sendromunun, bölünme senaryolarının, AB'nin Türkiye'nin "bölünmez bütünlüğünü" sabote edeceği şeklindeki muhafazakar söylemlerin ve Misak-ı Milli söylencesinin sıklıkla dillendirildiği bir dönemden geçen Türkiye toplumunun hiç şüphesiz hangi nedenlerle olursa olsun "azınlık" kavramını kamusal düzeyde tartışması olumlu katkılar sağlayacaktır. Tartışmalarda açık bir şekilde beliren AB karşıtı ulusçu, statükocu ve muhafazakâr görüşlerin özellikle altını çizdiği nokta, Alevi ve Kürt grupların Türkiye Cumhuriyeti'nin asli kurucu unsurları olduklarıdır. Ancak, AB Komisyonu tarafından İlerleme Raporunda kullanılan "azınlık" kavramının *siyasal* bir içerik taşımadığını, aksine *sosyolojik* bir anlam içerdiğini söylemekte fayda vardır.¹²⁶

Avrupa Birliği içinde oluşturulan/oluşturulmaya çalışılan ortak müktesabat çerçevesinde Avrupa vatandaşlığı kavramının geliştirilmeye çalışıldığından yukarıda bahsetmiştik. Birlik içindeki tüm ülkelere ait vatandaşlar eşit haklar ile donatılarak, ortak değerler ve fikirler yaratılarak ve

¹²⁵ Erkal, a.g.e., s.21.

¹²⁶ Türkiye'de Coğunluk ve Azınlık Politikaları...,s.58.

bunun benzeri tanımlamalar ile benzeştirilirken, dayanışmanın sağlanabilmesi maksadıyla dışarıda bir “öteki” yaratıldığına ilişkin ciddi iddialar da vardır. Toplumsal anlamda ırk, dil, etnik köken, siyasi, ekonomik ve sosyal şartlardaki farklılıklar, Avrupa’daki kimlik oluşumuna ivme kazandırmazken; birleştirici unsur, Hristiyanlık kimliği çerçevesindeki din eksenli bir ufukta aranmıştır. Bu bağlamda Hristiyanlığın karşısına İslam gerçeği dikilmekte, ya da dikildiği belirtilmektedir. Son zamanlardaki “İslami terör” tanımının sıkça kullanılması, karikatürlerde bu kutsal dinin Peygamberine yakıştırılan görüntü ve tanımlar ve tam da bu zamanda Katolik Hristiyanların en büyük lideri Papa’nın İslamın Peygamberi hakkında sarfettiği olumsuz sözler, Hristiyan ve İslam alemini ayırmaktadır. Avrupa Birliği’ne üye ülkelerin vatandaşlarının Hristiyan olması, şu anki vatandaşlar açısından çok önemli bir ortak değer ve birleştirici bir unsur iken, özellikle dışarıdaki ve Müslüman olan Türkiye vatandaşları açısından ayırıcı bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. Ortak kimliğin sadece din etrafında yaratılmadığı doğrudur ancak, dinin ön plana çıkarılarak farklılığın farkettilmesi ayırıcı bir unsur olarak işlev görmekte ve bu karşılıklı iki topluluğun “biz” olgusunu hissetmesini engellemekte ve zorlaştırmaktadır.

4.3.1. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Bütünleşme Süreci ve Kimlik

Avrupa Birliği’ne katılım Türkiye’nin devlet politikası olmuştur demek yanlış olmaz. Yaklaşık elli yıldır süren sürecin sonunda Atatürkçü, muhafazakar, ulusçu, liberal veya her ne türlü tanımlanırsa tanımlansın, Türkiye’deki tüm gruplar Avrupa Birliği’ne katılımı desteklediklerini ifade etmekte, ancak bazı konularda çekincelerini koymaktadırlar. Çünkü, Avrupa Birliği’ne katılımın ekonomi, politik ve siyasi açılardan hep olumlu yönlerinden bahsedilirken, ulusal değerler ve ulusal kimlik konusunda daha temkinli ifadeler kullanılmaktadır. Bu kısımda özellikle kimlik bağlamındaki değerlendirmeler ele alınacaktır.

Avrupa Birliği'ne girildiğinde vatandaşın kendi durumunun ne olacağı en büyük kaygı ya da umut konusudur. Çünkü geçmişte Avrupa ve Osmanlı Devleti bir çekişme ortamında olmuş, Osmanlı tarafından Avrupa rnek alınmasına rağmen, kabul görmediği gibi, çok yakın zamanda hayatına kastedilmiştir. Avrupa Osmanlı'yı ciddi bir işgale girişmiş, yok etmeye çalışmıştır. Uluslaşmasını tamamlamış, ancak gelişimi de devam eden Türkiye'nin hafızasında bunlar çok tazedir ve ulus olmanın gereği olarak da kolaylıkla unutulmayacaktır.

Türk ulusal kimliğinin oluşumunda Atatürkçülüğün çok önemli bir yer tuttuğu daha önce bahsedilmişti. Avrupa Birliği'ne katılımın Atatürkçülük ile bağdaşmayacağına yönelik iddialar vardır. Bu yönde değerlendirenler süreç içerisinde Atatrklğu yanlış yerde konumlandırmaktadırlar. Çünkü çağdaşlaşmayı hedefleyen Atatürkçülük, benimsediği ilkelere uyan uygarlığı Batı medeniyetinde görmüştür. Atatürkçülüğün diğer bir hedefinin de hiçbir uygarlığın boyunduruğuna girmeden, tam bağımsızlık olduğu da kesindir. Bu bağlamda bağımsızlığından ve gururlu duruşundan ödün vermeyen bir bütünleşme süreci için Atatürkçülük bir yol göstericidir. Bu bağlamda çağdaşlaşmak ulusal kimliğin bir parçasıdır.

Ulus inşa sürecinin övünülecek değerler yaratması itibarıyla ulusal gurur her ülkeye ve onun halkına özgü bir olgudur. Bu kapsamda ulusal gururu incitecek şeyler, her ne şartta olursa olsun ulusçu duyguları kaşıyan ve kışkırtan durumlardır. Birliğe bütünleşme sürecinin zorlu mücadeleler, asırlara dayanan köklü alışkanlıkların değerşimi ve yeni oluşumlar getireceği muhakkaktır.

Avrupa Birliği, ye ülkelerin ortak ulusal çıkarlarını gözetken, eşit uluslardan kurulu bir görünüm arz eden, katılım şartlarını yerine getiren ülkelere açık bir görünümdeyken, Birlik yönetiminde bazı ülkelerin daha ön plana çıkması olumsuz izlenimler yaratmaktadır. Özellikle Fransa ve Almanya'nın Avrupa Birliği'nin lokomotifi olma ve politikasını belirleme

yönündeki baskın tutumu, özellikle ulusçu kesimleri normal olarak rahatsız etmektedir. Çünkü bu başka bir ulusun boyunduruğu altına girmeye eşdeğer görünmektedir.

Avrupa Birliği siyasal ve ticari anlamda genişleyerek oluşumunu sürdürmekte, bunun yanına askeri boyut ta eklemeye gayret etmektedir. Güçlü oluşumların karşısında olmak yerine içinde olmak, ulusal aidiyeti olumlu yönde etkileyeceğinden, ulusal kimlik bağlamında en çok kaygısı olabilecek ulusçu kesimin de desteğini alması gerektir. Ancak burada temel kriter, her kesimce vurgulanan, ulusal gururdan ödün verilmeden, eşit uluslar olarak devam eden bir süreçtir.

Bu süreçte Türkiye’de olumsuz yankı bulan, genel itiraz gören ve Türkiye’nin ulusal gururuna dokunan konulara aşağıda değinilmiştir:

1. Avrupa Birliği ile Türkiye arasında 1996 yılında imzalanan Gümrük Birliği Antlaşması gereğince Türkiye, Gümrük Birliği kararlarını uygularken, onun karar alma mekanizması olan Avrupa Birliği’nde yer almamaktadır.

2. Gümrük Birliği Antlaşması çerçevesinde Türkiye yükümlülüklerini yerine getirmekte iken, antlaşmada yeralan Avrupa Birliği’ne ait yükümlülüklerden olan mali yardımlar yerine getirilmemiştir.

3. Avrupa Birliği, Kıbrıs ve Ege konularında daha çok Yunanistan’dan yana açık tavrını koymaktadır. Avrupa Birliği, Türkiye’nin Londra ve Zürih anlaşmalarına göre Kıbrıs konusunda Türkiye’nin elde ettiği hakları tanımayarak, Kıbrıs Rum Yönetimi’ni Türkiye’nin onayı olmadan Birliğe üye almıştır.

4. Türkiye’nin ulusal bütünlüğüne saygılı olunmadığı izlenimi verilmektedir. Gerek Türkiye’nin güneydoğu kesimine karşı özel ilgi gösterilmesi, zaman zaman buraların Kürdistan olduğunu gösteren haritalar açılması, gerekse PKK terör örgütünden bahsederken terörist tanımı yerine, ılımlı ifadeler kullanılması, ulusal toprak bütünlüğüne karşı tehdit olarak algılanmaktadır.

5. Birinci Dünya Savaşı sırasında doğu illerimizde Ermeni vatandaşları ile Türk vatandaşları arasında yaşanan acı olayların, Birlik  lkeleri arasında ısrarla soykırım olarak nitelenmesi, bunun yanında Rum-Pontus sözde soykırımının fısıldanması ve devamının da geleceği şeklindeki izlenim, Avrupa Birliği'nin dostane duyguları olarak anımsanmamaktadır.

6. Almanya, Avrupa Konseyi'nin azınlıklar konusundaki kararına, kendi ülkesindeki azınlıkları kendisinin belirleme hakkını saklı tuttuğunu belirterek çekince koymuş ve bu hakkını kendi ulusal egemenlik anlayışı içinde tek başına kullanmış iken, buna karşılık Türkiye'den, Lozan anlaşması ile belirlenmiş olan azınlıklar dışında başka azınlık gruplarının da tanınmasının istenmesi, Türkiye'deki büyük bir kesim tarafından hiç hoş kar ılanmamıştır. Bu talepler Türkiye'nin ulusal bütünlüğünü bölmeye, azınlıkları kışkırtmaya yönelik girişimler olarak g r lm   t r.

7. En son olarak, Avrupa Birliği diğer aday ülke vatandaşlarına uyguladığı vizeyi kaldırmış olmasına rağmen, yalnızca Türkiye'yi hariç tutması, Türk kimliğine olumsuz bir yaklaşım olmuştur.

Görüldüğü gibi Türkiye'yi rahatsız eden genel konular, ulusal kimlik ve ulusal gurur ekseninde toparlanmaktadır. Bunun olması çok normaldir çünkü, köklü olmaktan ziyade, daha zayıf bir ulusal kimliğe sahip uluslar bu konuda daha kırılgan olacaklardır. Her ülkeye uygulanan standardın dışında bir uygulama, daha çok olumsuz algılanma eğiliminde olacaktır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Atatürk'ün yakın gözetimi altında yazılan Afet İnan'ın *Medeni Bilgiler ve M.Kemal Atatürk'ün El Yazıları* adlı eserinde Atatürk ulusu “dil, kültür ve mefkure birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir” şeklinde tanımlar. Türk milletini de “Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir”¹²⁷ ifadesiyle net bir biçimde tanımlamış ve bütünleştirici bir ulusçuluk anlayışı getirmiştir. Atatürk ulusçuluğunun temel anlayışı budur.

Türklük dışında son zamanlarda gündeme getirilen Türkiyelilik kavramı, bir üst kimlik olarak anayasal anlamdaki Türk tanımının yerine koyulmaya çalışılmıştır. Erkal'a göre Türkiyelilik ulusallığın ve ulusal kimliğin reddidir. Çünkü, sadece mekan birliğini esas alır. Kültürel ortak paydayı ve mensubiyet şuurunu dışlar.¹²⁸ Bu hususta Atatürk'ün görüşünü yansıtan ve anayasamızın altmışaltıncı maddesinde belirtilen Türk tanımı oldukça açık olarak “Türk Devletine vatandaşlık bağı ile bağlı olan herkes Türk'tür.”¹²⁹ hükmüne sahiptir. Bu kapsamda Avrupa Birliği'ne dahil olmanın Türk ulusal kimliğine ve Atatürk ulusçuluğuna bir tezat oluşturmadığı değerlendirilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti tekil devlet yapısını korudukça, Avrupa Birliği'ne girmesiyle ilgili bir kaygısı olmamalıdır. Çünkü Avrupa Birliği de bugünkü yapısıyla tekil devletlerden oluşmaktadır. Bu ülkelerin hepsi de ulusal olup, güçlü söz sahibi olan Almanya ve Fransa da başta olmak üzere ulusal yapılarından vazgeçmeye niyetli değildirler. Karar mekanizmalarında yer

¹²⁷ Afet İnan, **Medeni Bilgiler ve Atatürk'ün El Yazıları**, Ankara:Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1969, s.18'den aktaran Ahmet Yıldız, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene:Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, 3.b., İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s.222.

¹²⁸ Erkal, a.g.e., s.202.

¹²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası.

almakta olan bu ulusal devletler her karar sürecinde genelde kendi menfaatlerini gözetmektedirler. Ancak çevresel sorunlar, insani yardım gibi konularda genel yarar ve menfaatler gözetilmekte ve hatta bu aşamada dahi ulusal çıkarlara ters bir karar alınması mümkün olamamaktadır. Ulusal çıkarlardan feragat etmek söz konusu değildir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda da kurucu öge tek ulus, bu bağlamda tek devlet ve tek ülkedir. Ülkenin vatandaşları yurttaşlık bağının yanında bir de ulus kimliğine sahiptir. Bu kimlik ortak çıkarların, ortak coşku­ların, ortak duyguların ve ortak dilin toplamıdır. Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusçuluk anlayışı Cumhurbaşkanlığı makamının tarif ettiği gibi "ırksal ve dinsel öğelerle değil, gurur ve övünmede, sevinç ve tasada, hak ve ödevlerde, nimet ve külfette, ortaklık ve birlikte yaşama isteği gibi değerlere dayanmaktadır".¹³⁰

Türkiye'nin Avrupa Birliği yolunda ilerlediği şu zamanlarda ekonominin rekabete açılması, ülkenin demokratikleşmesi ve sivilleşmesinden rahatsızlık duyan kesimler olabileceği bir gerçektir. Ancak bu çevrelerin dümen suyunda olup, "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur", "Türkiye'nin yaşadığı krizler dış mihraklıdır" şeklindeki söylemler, Türkiye'ye ait olan sorunları görmezden gelmek ve sorumluluktan kaçınmak olarak yorumlanabilecektir.

Ancak Atatürk'ün gösterdiği "muasır medeniyet seviyesi"ne günümüzde içe kapanmacı politikalara sarılmak ile değil, kendisiyle de, etrafıyla da barışık, demokrasi, hukuk devleti ve piyasa ekonomisinin egemen olduğu bir Türkiye talebinde ısrarlı olunarak ulaşı­lacağı da açıktır. Hukukun evrensel ölçütlerini tutturmuş, halk iradesinin yönetime yansıdığı bir demokrasiyi oturtmuş, halkının gelir ve refah düzeyini artırmış bir Türkiye'nin bölünüp parçalanma tehlikesinin, bugünkü Türkiye'den çok daha düşük olacağını söylemek de temelsiz bir iddia olmasa gerektir.

¹³⁰ Hürriyet Gazetesi, 01 Ocak 2006, s.22.

Avrupa Birliği'nin uygulamaları, Avrupa kimliği yaratma kapsamında yerelleşme politikaları ve azınlıklara daha çok haklar tanınması gibi ayrılıkçı duyguları uyandırdığı şeklinde tanımlansa da Türkiye'ye benzer terör sorunları ve bölünme tehlikesi yaşayan İspanya'nın, AB'ye üyelikten sonra ekonomik kalkınmasında hızlı bir hamle yaptığı, siyasal sorunlarının üstesinden geldiği ve eskisine oranla iç bütünlüğünü daha sağlam hale getirdiği gerçeği ortadır. Benzer şekilde, daha önceleri sık sık darbelerle ve ekonomik krizlerle çalkalanan bir ülke olan Yunanistan, Avrupa Birliği'ne katıldıktan sonra daha demokratik, daha istikrarlı ve daha refahı yüksek bir ülke durumuna gelmiştir.

Ulusçuluk ve ülkenin bölünmez bütünlüğü konusunda duyarlı olmanın Avrupa Birliği'ne karşı olmayı gerektirdiğini ima eden görüş de pek doğru değildir. Ulusçu olmak, memleketin bütünlüğü konusunda duyarlı olmak bizatihi Avrupa Birliği ile bütünleşmeye karşı olmayı gerektirmez. Türkiye'yi sevmek AB üyeliğiyle çelişmeyeceği gibi Avrupa Birliği'ne üyelik de Türkiye'yi bölmeyecektir. Tersine çağdaş uygarlık düzeyine erişme hedefine Avrupa Birliği üyeliği kanalıyla daha etkin biçimde yürünebilir, daha müreffeh bir Türkiye bu yolla daha hızla gerçekleştirilebilir.

Diğer yandan, Avrupa Birliğinin Türkiye'yi hiç bir zaman kabul etmeyeceği, kendi menfaatlerini ön planda tuttuğu, halihazırda süren müzakere sürecinin Türkiye'den ödünler koparmak için yürütüldüğu söylenebilir. Ödün verme ve kazanımlar elde etme konusu ayrı bir inceleme konusu olarak, hükümetler paralelinde yürüdüğu düşünülürse; şu söylenebilir: Avrupa Birliği'nin istekleri kendi kurumsal yapısında ulaştığı ve ulaşmayı arzu ettiği kriterlere dayanan talepler olup, insan faktörünü öne alan isteklerdir. Bu bağlamda Türkiye enflasyonu tek haneli rakama indirdiğinde, kamu borçlanma gereksinimi düştüğünde, tekelleşmeyi önleyici bir rekabet ortamı yaratıldığında, üretimde ve bürokraside verimliliği artıracak adımlar atıldığında, hukukun üstünlüğünü sağlandığında, sivil iradenin hakimiyeti, şeffaflığı, çoğulcu demokrasi gerçekleştirilip insan hakları ve özgürlüklerin daha üst düzeyde garanti edildiği çağdaş bir iktisadi-siyasi ortam yaratıldığında, Türkiye, Avrupa Birliği'ne alınmasa dahi, önüne koyduğu

hedeflere ulaşmış olacaktır. Aksine böyle bir durumda ya Avrupa Birliği Türkiye'yi içine almaya kendisini mecbur hissedecek, ya da Türkiye başka bazı ülkelerin kendi çevresinde kümelenmek istediği bölgesel bir çekim merkezi haline rahatlıkla gelecektir.

Son zamanlarda Avrupa'da estirilmekte olan Müslüman karşıtı rüzgarların Türkiye'nin de içinde olduğu bir Avrupa'daki "biz" olgusuyla örtüşmediği bir gerçektir. Dışarıdaki ile böyle bir farklılık yaratmak halihazırdaki üyeler için birleştirici bir unsur olarak görev yapabilecek iken, Türkiye için ayırıcı/itici etken olacaktır. Hatta Avrupa'nın farklı olduğu, yani "öteki" olduğu görüşünü hakim kılarak, Türkiye'deki ulusal bilinci harekete geçirecek ve ulusçu akımlara hareket alanı yaratacaktır.

Avrupa Birliği üyeliğine aday bir ülke olarak Türkiye ile bütünleşme sürecinin iyi yönetilmesi çok önemlidir. Ulusal kimlikle ilgili endişeler de bu sürecin başarısıyla ilgilidir. Farklılıkların ön plana çıkarılmasına rağmen bir bütünleşme, uluslar arasında diyalog ve dayanışma tesis edilebilmesinin söz konusu olması mümkün değildir.

Bütünleşmenin sağlandığı ortamda günlük hayatta yaşadığımız kolektif kimliklere bir yenisinin ekleneceği görülecektir. Avrupalı olmanın bir üst kimlik olarak da değerlendirilmemesi gerektiğine inanıyorum. Çünkü üst kimlik diğerlerinin alt kimlik olması anlamına gelmektedir ki, Avrupa Birliği vatandaşlığının bu mecrada değil, hayatın içinde yaşanan bir olgu olarak devam edeceğini değerlendirmekteyim. Yani, kendinizi "Avrupalı hissediyor musunuz?" sorusunun cevabı ile "kendinizi hangi kimlik ile tanımlarsınız?" sorusunun cevabının farklı olabileceği kastedilmektedir. Cevap o anki konjonktüre ve sorunun algılanış biçimine bağlı olarak değişecektir.

Avrupa Birliği'ne dahil olmakla birlikte ülke değiştirmek ve ikamet etmek, çalışma imkanları gibi konularda bir serbestlik gelmektedir. Böyle bir durumda iken ülke değiştirerek başka bir ülkede ikamet etmeye başlayanların ulusal hislerinde değişme, zayıflama olabilir. Aslına bakarsanız bunun tam tersi de mümkündür. Ancak anavatanında kalanların ulusal hisleri ve

vatanına bağılılığı ile ilgili bir değışme olmayacaktır. Nitekim şu anda üye olan ve Avrupa Birliğı'nin başını çeken lokomotif ülkeler Almanya ve Fransa'da ulusal hissiyatın ve kimliğin zayıfladığına ilişkin bir işaret görülmemektedir. Bu ülkelerin yaptığı, uluslararası arenada daha güçlü olmak, Avrupa Birliğı kapsamında güç birliğı yapmak ve ulusal çıkarlarını daha iyi koruyabilmektir.

Ulusal devlet yapısında olduğı gibi ulus üstü bir organizasyon olan Avrupa Birliğı'nin de benzer yapıda teşkilatlandığı ve bir ulus inşasına çalıştığı görülmektedir. Böyle bir olgunun varlığı ulusal kimlik ile ilgili hissiyatta bir zayıflama ve parçalanma getireceğı, hatta ülkede bölünmeye yol açacağı pek olası görülmemektedir. Çünkü temel prensiplerini küreselleşmeden alan ve onların üzerinde siyasal yapılaşmayı da içeren Avrupa Birliğı ulus devletler üzerinde yükselmekte ve meşruiyet zeminini orada bulmaktadır. Avrupa Birliğı'nin kimlik inşası, ortak dayanışma ve ortak kültür yaratılmasının bir dayanak noktası olarak gerekli olan bir olgu olup, insanın içinde birden fazla kimliğı barındırdığı da gerçektir. Meslek, cinsiyet, takım, tercih, yaş, hemşehrilik, vs. gibi kategorilerde olduğı gibi Avrupalı kimliğı yaratılması aykırı bir durum olmayıp, kimliklerin değışmesi, evrimleşmesi görülmeyen bir durum da değildir. Bugüne kadar evrimleşen kimlikler, bundan sonra da değışmeye ve gelişmeye devam edecektir.

Devletler açısından uluslararası ilişkilerdeki tüm kuralların birlik açısından da geçerli olduğı görülmektedir. Daha güçlü bir ülkenin vatandaşı olmak ulusal aidiyeti güçlendirecektir. Avrupa Birliğı'nin tek ülke olarak algılanması ve bu ülkeye aidiyet bağlamında düşünüldüğünde ise bu yakın zamanda mümkün görünmemektedir. Çünkü tarihsel süreçte birbirinden ayrı olduğı belirgin olan, birbiriyle ayrı savaşları, barışları, mitleri olan ülkelerin, ulusçuluğına ait bu unsurları unutması mümkün değildir. Avrupa Birliğı'ne bütünleşme süreçle birlikte ulusal kimliklerin olduğı bir yerde, ayrıca anayasal düzenlemelerle verilmiş Avrupalı hakları olacak ve ulusal kimlikler korunmaya devam edecektir.

Dünya vatandaşlığına benzer, ulusal menfaatlerin ve günümüz uluslar arası ilişkilerinin içişleri gibi düşünüldüğü bir siyaset yapabilme alanının şu an mümkün olmadığı görülmektedir. Ulusal menfaatler son Irak krizinde de görüldüğü gibi özneliliğini korumakta ve Avrupa Birliği gibi karşılıklı bağlılıkların yoğun olduğu bir siyasi örgütte bile çatlaklara sebep olabilmektedir. Ülkeler dışişleri siyasetinde kendi menfaatlerini herşeyin üzerinde tutmaya devam etmektedirler. Ancak bu sürekli böyle mi devam edecektir? Ülkeler sadece kendi uluslarını mı düşünecekler, kendilerini daha farklı bir oluşumun içinde görmek istemeyecekler midir? Bugün bunu söylemek güçtür. Çünkü bu tarihin önceden yazılması gibi bir şeydir. Ulusçuluğun modern çağa ait olduğu gerçeği karşısında, ulus olgusunun son dönemlere ait olduğu bellidir. Yani bireyler kendini son zamanlarda böyle oluşumlara ait hissetmektedirler. Daha öncesinde krala bağlılık, ümmetçilik, derebeycilik, küçük kavimlere, v.s. bağlılık ön plandaydı, ulus kavramı yoktu. Konjonktürel olarak bugün ulusçuluk yaygındır, ulus kapsamı da o oranda gerektiği gibi birleştirci rol oynamaktadır.

Avrupa Birliği'ne bütünleşme sürecinin uluslar açısından çok şeyler getirdiği ve alışılması gereken olguları barındırdığı bir gerçektir. Bu çalışmada bu süreç ve tereddütler ulusal kimlik açısından incelenmiş iken, bundan sonraki çalışmanın, sürecin nasıl yönetilmesi gerektiği üzerine yapılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir. Çünkü sürecin nasıl yönetileceği, ulusun tereddütlerini arıtan, vatandaşları arasında dayanışma ve güvenin sağlandığı bir Avrupalı kimliğinin başarı ile yaratılmasını sağlayacak en önemli olgudur.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Anderson, Benedict, **Hayali Cemaatler**, Çev:İskender Savaşır, 3.b., İstanbul: Metis Yayınları, 2004.

Acer, Yücel, "Azınlıklar ve Hakları: Biraz da Hukuk Konuşsun", <http://www.usak.org.uk/junction.asp?mod=articles&st=PrintArticleDetail&id=149&lm=58649JLFD0932&ln=TR> (01.05.2007).

Alp, Tekin, **Tekin Alp ve Türkleştirme**, transkripte yapan:Yıldız Akpolat, Erzurum:Fenomen Yayıncılık, 2005. (Eserin orijinali; Tekin Alp, Türkleştirme, İstanbul:Resimli Ay Matbaası, 1928).

Ateş, Davut, "Küreselleşme: Ne Kadar Tek Boyutlu?", **Doğuş Üniversitesi Dergisi**, 7 (1), 2006, ss:25-38.

Başlar, Kemal, "**Avrupa Birliğine Katılım Sürecinde Türk Anayasasının Uyumlaştırılması Sorunu**", <http://www.turkishweekly.net/turkce/makale.php?id=511>, (14.03.2006).

Bingöl, Yılmaz, "Kimlik Tartışmaları Işığında Türk Dil Politikası", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Ayrı Baskı, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2004, Cilt:59, Ocak-Mart 2004, No:1.

Chatterjee, Partha, **Milliyetçi Düşünce ve Sömürge Dünyası**, İstanbul: İletişim Yayınları, 1996.

Davutoğlu, Ahmet,"Küreselleşme ve AB-Türkiye İlişkileri Çerçevesinde Ulusal Egemenliğin Geleceği", <http://www.anayasa.gov.tr/eskisine/anyarg20/davutoglu.pdf> (10.03.07)

Delgado-Moreira, Juan M., "Cultural Citizenship and the Creation of European Identity", **Electronic Journal of Sociology**, 1997, <http://www.sociology.org/content/vol002.003/delgado.html> (01.05.2007).

Donan, Hasting; Wilson, Thomas, **Sınırlar, Kimlik, Ulus ve Devletin Uçları**, Çev.Zeki Yaş, Ankara: Ütopya Yayınevi, 2002.

Duyar, Esra, "Avrupa'da Birlik Olmak", <http://usakgundem.com/makale.php?id=23> (10.05.2007).

Eken, Hurigül, "Küreselleşme ve Ulus Devlet", http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/sos_mak/makaleler%5CHurig%C3%BCI%20EKEN%5CEKEN,%20Hurig%C3%BCI.pdf (01.05.2007).

Erbay, Yusuf, "Kavram Olarak Küreselleşme", **Yeni Türkiye 21.Yüzyıl Özel Sayısı-1**, Sayı 19.

Erkal, Mustafa E., **Küreselleşme, Etniklik, Çok Kültürlülük**, İstanbul:Derin Yayınları, 2005.

Eriksen, Thomas Hylland, **Etnisite ve Milliyetçilik:Antropolojik Bir Bakış**, çev. Ekin UŞAKLI, İstanbul: Avesta Yayınları, 2002.

Erözden, Ozan, **Ulus Devlet**, Ankara: Dost Kitabevi, 1997.

Eroğul, Cem, "Ulus-Devlet ve Küreselleşme", **Emperyalizmin Yeni Masalı Küreselleşme**, der.İşık Kansu Ankara:İmge Kitabevi Yayınları, 1996, ss:46-60.

Fontaine, Pascal, **On Derste Avrupa**, <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/k10.rtf> (01.05.2007).

Gellner, Ernest, **Milliyetçiliğe Bakmak**, çev:Simten Coşar ve Saltuk Özertürk-Nalan Soyarık, 1.B., İstanbul:İletişim Yayınları, 1998.

Gellner, Ernest, **Nations and Nationalism**, Oxford: Basil Blackwell, 1983.

Güldiken, Nevzat, "Ulus, Ulus Devlet ve Uluslaşma Kavramlarına İlişkin Tartışmalar ve Türkiye", **Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt 7, Sayı 2, 2006, ss:173-183.

Guibernau, Montserrat, **Milliyetçilikler: 20 YY.da Ulus Devlet ve Milliyetçilikler**, çev:Neşe Nur Domaniç, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1997.

Gürbüz, Elif, **Küreselleşme Sürecinde Avrupa Birliği Eğitim Politikalarına Türkiye'nin Uyumu**, Ankara Üniversitesi, [www.http://mimas.politics.ankara.edu.tr/~aksoy/reform/reform05/e_gurbuz.doc](http://mimas.politics.ankara.edu.tr/~aksoy/reform/reform05/e_gurbuz.doc) (01.05.2007).

Hocaoğlu, Durmuş, "Milliyetçilik "İşte Böyle Bir Şey mi?"", **Zaman Gazetesi**, 25 Temmuz 2003.

Hocaoğlu, Durmuş, "Milli Devletimizin Geleceği", **Milli Devlet ve Türkiye Cumhuriyeti Paneli**, Editör. Mustafa Kahramanyol, Ankara, Türk Ocakları Genel Merkezi, 2003, ss:28-39.

Habermas, Jürgen **Küreselleşme ve Milli Devletlerin Akibeti**, Çev. Medeni Beyaztaş, İstanbul:Bakış Yayınları, 2002.

Habermas, Jürgen, **Öteki Olmak Öteki ile Yaşamak**, Çev:İlnur Ata, İstanbul:Yapı Kredi Yayınları, 2002.

Huntington, Samuel P., **Medeniyetler Çatışması**, Derleyen Murat Yılmaz, 3.B., Ankara: Vadi Yayınları, 1995.

Karakaş, Ayşe Işıl, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, İstanbul: Der Yayınları, 1993.

Kılıçbay, Mehmet Ali, **Uyruktan Vatandaşa Geçimden İktisada**, Ankara: İmge Kitabevi, 1996.

Kongar, Emre, "Barış Kültürü ve Demokrasi", http://www.kongar.org/makaleler/mak_ba.php (01.02.2007).

Kongar, Emre, www.kongar.org.tr (10.04.2007).

Kymlicka, Will, **Çok Kültürlü Yurttaşlık: Azınlık Haklarının Liberal Teorisi**, Çeviren Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1998.

Nalbant, Atilla, **Üniter Devlet**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1997.

Oran, Baskın, **Küreselleşme ve Azınlıklar**, 3.B, Ankara: İmaj Yayıncılık, 2000.

Ortaylı, İlber, **Avrupa ve Biz**, 1.B., Ankara: Turhan Kitabevi, 2007.

Öymen, Onur, **Ulusal Çıkarlar: Küreselleşme Çağında Ulus Devleti Korumak**, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005.

Özdağ, Ümit, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Girişi Konusuna Olumlu ve Olumsuz Görüşler”, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Tarihlerinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumun Bildirileri Soruları ve Cevapları**, ed. Mustafa Kahramanyol, Ankara: Türk Ocakları Genel Merkezi, 2001, ss:92-123.

Özdemir, Mehmet, “Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Girişi Konusuna Olumlu ve Olumsuz Görüşler”, **Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri 16-17 Mart 2001 Tarihlerinde Düzenlenmiş Olan Sempozyumun Bildirileri Soruları ve Cevapları**, Editör Mustafa Kahramanyol, Ankara: Türk Ocakları Genel Merkezi, 2001, ss:92-123.

Özkan, Abdullah, **Küreselleşme ve Avrupa Birliği ile Bütünleşme Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Tasam Yayınları, 2004.

Özkırımlı, Umut, **Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış**, İstanbul: Sarmal Yayınevi, 1999.

Samur, Hakan, EU Citizenship As A Common Identity: Theoretical Underpinnings and Main Dimensions, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, 2006, ss.297-312.

Sarp, Aydilge, “Avrupa Birliği Kültür Politikaları”, [www.http://eurozine.com/pdf/2004-04-09-sarp-tr.pdf](http://eurozine.com/pdf/2004-04-09-sarp-tr.pdf) (01.05.2007).

Smith, Anthony D., **Küreselleşme Çağında Milliyetçilik**, Çeviren Derya Kömürcü, İstanbul: Everest Yayınları, 2002.

Smith, Anthony D., **Milli Kimlik**, Çeviren Bahadır Sina Şener, 3.B.İstanbul: İletişim Yayınları, 2004.

Sağır, Meral Öztoprak, Akıllı H. Serkan:”Etnisite Kuramları ve Eleştirisi”, **Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt : 28 No:1 (Mayıs 2004).

Türkdoğan, Orhan, **Milli Kültür, Modernleşme ve İslam**, İstanbul: Birleşik Yayınları, 1983.

Tok, Nafiz, **Kültür, Kimlik ve Siyaset**, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2003.

Türkiye’de Coğunluk Ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları, 2. B., İstanbul: TESEV Yayınları, 2006.

Uygun, Oktay, Küreselleşme ve Değişen Egemenlik Anlayışının Sosyal Haklara Etkisi, <http://www.anayasa.gov.tr/eskisite/anyarg20/uygun.pdf> (01.05.2007)

Uzun, Turgay, “Ulus, Milliyetçilik ve Kimlik Üzerine Bir Değerlendirme”, **Doğu Batı**, Yıl:6, Sayı:23, 2003, ss.131-154.

Ülger, İrfan Kaya, **Avrupa Birliği’nin ABC’si**, İstanbul: Sinemis Yayınları, 2005.

Vetik, Raivo, Nimmerfelft Gerli, Taru Marti, “**Reactive Identity versus EU Integration**”, JCMS 2006, Volume 44, Number 5, ss.1079-1102.

Weber, Max, "Millet", Çev.Ebru Çerezcioğlu, **Doğu Batı**, Sayı:39, Yıl:2006, ss:181-188.

Yanık, Lerna K., "Millet, Milliyet ve Milliyetçilik", **Doğu Batı**, Sayı 39, Yıl:2006, ss:189-206.

Yeğenoğlu, Meyda, "Avrupa Kimliğinin İdeolojik Arka Planı", **Doğu-Batı**, Sayı:31, Yıl:2004, ss. 90–91.

Yıldız, Ahmet, **Ne Mutlu Türküm Diyebilene:Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları**, 3.B., İstanbul: İletişim Yayınları, 2007.

Zeyrek Deniz, "Söylem ve Toplum", **Söylem Üzerine**, Editör:Ahmet Kocaman, 2.B., Ankara:ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim A.Ş., 2003, ss.27-47.

Bolonya Deklarasyonu (19 Haziran 1999), <http://yayim.meb.gov.tr/dergiler/sayi35/atabay.htm>, 01.05.2007.

ÖZGEÇMİŞ

1974 yılında İstanbul'da doğan Kahraman BOZKURT; ilk ve orta öğrenimini Çanakkale'de tamamladıktan sonra, 1992 yılında Deniz Lisesi'nden, 1996 yılında da Deniz Harp Okulu Kontrol/Bilgisayar Bölümü'nden mezun olmuştur.